

ЗЛАТНОТО
СЪКРОВИЩЕ
ОТ
НАДСЕНТМИКЛОШ

THE
NAGYSZENTMIKLÓS
GOLD
TREASURE

ЗЛАТНОТО СЪКРОВИЩЕ
ОТ НАДСЕНТМИКЛОШ

THE NAGYSZENTMIKLÓS
GOLD TREASURE

Изложбата е организирана от Националния археологически институт с музей при Българска академия на науките и Kunsthistorisches Museum Виена в рамките на договор за научен и културен обмен и партньорство между НАИМ-БАН, КХМ и Института за ориенталска и европейска археология (OREA).

Изложбата е осъществена с подкрепата на Министерство на културата на Република България, Столична община, Австрийско посолство в София, Българска академия на науките, UNIQA Insurance Group AG, HYPO NOE Group Bank AG, Raiffeisen bank.

The exhibition is realized with the support of the Ministry of Culture – Republic of Bulgaria, Sofia Municipality, Austrian Embassy Sofia, Bulgarian Academy of Sciences, UNIQA Insurance Group AG, HYPO NOE Group Bank AG, Raiffeisen bank.

Ръководители на изложбата: Людмил Вагалински, Сабине Хааг

Организация и мениджмънт: Мария Рехо, Христо Попов, Кристиан Хьоли, Николаус Кеусх

Куратори на изложбата: Георг Платнер, Каролине Чубер-Окрос, Галина Грозданова и Андрей Аладжов

С участието на Петя Андреева, Петя Пенкова, Камен Бояджиев, Наталия Иванова, Кръстьо Чукалев, Георги Иванов, Красимира Карадимитрова

© Автори на текстовете: Каролине Чубер-Окрос, Сара Бергнер, Станислав Станилов, Георги Николов

Със съдействието на: Биргит Бюлер, Фалко Дайм, Курт Гшвантлер, Инес Гутх

Редактори на текстовете: Методи Даскалов, Снежана Горянова, Петя Андреева, Георг Платнер, Каролине Чубер-Окрос, Галина Грозданова

© Превод на текстовете: Petya Andreeva, Hristo Stanchev, Milena Raycheva

© Графична концепция и дизайн: Капка Кънева

© Снимки: КХМ-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum Vienna; Национален археологически институт с музей – Българска академия на науките; Александър Росоли под ръководството на Стефан Цайслер; Франц Зигмет; Адам Ваго; Красимир Георгиев

Печат: Булвест принт (ISSN 2367-8860) ISBN 978-954-9472-49-3

Directors of the exhibition: Lyudmil Vagalinski, Sabine Haag

Organization and management: Maria Reho, Hristo Popov, Christian Hölzl, Nikolaus Keusch

Curators of the exhibition: Georg Plattner, Karoline Zhuber-Okrog, Galina Grozdanova, Andrey Aladzhov

with the participation of Petya Andreeva, Petya Penkova, Kamen Boyadzhiev, Nataliya Ivanova, Krastyu Chukalev, Georgi Ivanov, Krasimira Karadimitrova

© Authors of the texts: Karoline Zhuber-Okrog, Sarah Bergner, Stanislav Stanilov, Georgi Nikolov

With the special contribution of: Birgit Bühler, Falko Daim, Kurt Gschwantler, Ines Guth

Editors: Metodi Daskalov, Snezhana Goryanova, Petya Andreeva, Georg Plattner, Karoline Zhuber-Okrog, Galina Grozdanova

© Translation: Petya Andreeva, Hristo Stanchev, Milena Raycheva

© Graphic concept and design: Kapka Kaneva

© Photos: KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum Vienna; National Archaeological Institute with Museum – Bulgarian Academy of Sciences; Alexander Rosoli under the responsibility of Stefan Zeisler; Franz Siegmeth; Ádám Vágó; Krasimir Georgiev

Print: Bulvest Print (ISSN 2367-8860) ISBN 978-954-9472-49-3

НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ МУЗЕЙ
КАТАЛОЗИ, ТОМ VI

NATIONAL ARCHAEOLOGICAL MUSEUM
CATALOGUES, VOLUME VI

ЗЛАТНОТО СЪКРОВИЩЕ ОТ НАДСЕНТМИКЛОШ THE NAGYSZENTMIKLÓS GOLD TREASURE

НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ
ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ – БАН
София 2017

NATIONAL ARCHAEOLOGICAL
INSTITUTE WITH MUSEUM – BAS
Sofia 2017

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР / 9

ЗЛАТНОТО СЪКРОВИЩЕ
ОТ НАДСЕНТМИКЛОШ
Каролине Чубер-Окрос / 15

СЪКРОВИЩЕТО ОТ НАДСЕНТМИКЛОШ
В АРХЕОЛОГИЯТА НА ЕЗИЧЕСКА БЪЛГАРИЯ
Станислав Станилов / 39

БЪЛГАРИТЕ В СРЕДНА ЕВРОПА
И НА ДОЛНИЯ ДУНАВ
ПРЕЗ РАННОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ (IV-IX В.)
СПОРЕД ПИСМЕНИТЕ ИСТОРИЧЕСКИ ИЗВОРИ
Георги Н. Николов / 58

КАТАЛОГ
Сара Бергнер, Каролине Чубер-Окрос / 77

ЛИТЕРАТУРА / 162

CONTENTS

FOREWORD / 9

THE NAGYSZENTMIKLÓS
GOLD TREASURE
Karoline Zhuber-Okrog / 15

THE NAGYSZENTMIKLÓS TREASURE
IN THE ARCHAEOLOGY OF PAGAN BULGARIA
Stanislav Stanilov / 39

BULGARS IN CENTRAL EUROPE
AND ALONG THE LOWER DANUBE
IN THE EARLY MIDDLE AGES (4TH – 9TH C.)
ACCORDING TO WRITTEN HISTORICAL SOURCES
Georgi N. Nikolov / 58

CATALOGUE
Sarah Bergner, Karoline Zhuber-Okrog / 77

BIBLIOGRAPHY / 162

Както повечето големи златни съкровища от древността и това от Надсентмиклош е намерено случайно, стига до музей по труден начин и остава без отговор въпроса събрани ли са от откривател и търговци всичките му части. Независимо от тези неясноти то продължава да крие загадки за специалистите и днес – 218 години след намирането му в едноименното банатско граче. Със своите двадесет и три златни и богато украсени съда с общо тегло почти 10 kg сервизът от Надсентмиклош е безспорен шедевър на ранносредновековното изкуство в Европа. Съкровището ще радва посетителите на Националния археологически музей в София благодарение на отличното сътрудничество с Kunsthistorisches Museum Виена (Музея за история на изкуството) и с Института за Ориенталска и европейска археология към Австрийската академия на науките. Трябва да подчертая, че то напуска за пръв път границите на бившата Хабсбургска империя и досега е показано в цялост само в Будапеща и във Виена. Уверен съм, че златният сервиз от Надсентмиклош ще грабне въображението на софиянци и на гостите на София!

Доцент д-р Людмил Вагалински
Директор на НАИМ-БАН

As with most large gold treasures of ancient times, the Nagyszentmiklós treasure was discovered by chance, hardly found its way to the museum and the question whether all component parts were assembled by the finder and the tradesmen is simply left open. Despite these uncertainties, even today it seems to the scholars like a puzzle – 218 years after its discovery in the homonymous little village in the region of Banat. The Nagyszentmiklós treasure, composed of a set of 23 gold vessels with rich decoration and a total weight of almost 10 kg, is an undisputed masterpiece of the Early Middle Ages Art in Europe. The treasure is exhibited to the visitors of the National Archaeological Museum in Sofia due to the excellent cooperation with the Kunsthistorisches Museum Vienna and the Institute for Oriental and European archaeology at the Austrian Academy of Sciences. Let me lay special emphasis on the fact that it leaves the boundaries of the former Habsburg Empire for the first time and so far it has been shown in its entirety only in Budapest and Vienna. I am certain that the Nagyszentmiklós gold tableware set will grab the imagination of the citizens and the guests of Sofia!

Assoc. Prof. Dr. Lyudmil Vagalinski
Director of NAIM-BAS

Уникалното съкровище от Надсентмиклош, съ-
държащо 23 златни съда, е едно от най-извест-
ните съкровища от Ранното средновековие.
Неговата изложба в Националния археологиче-
ски институт с музей (НАИМ) при Българската
академия на науките в София се роди като идея
през октомври 2014 г., след държавно посещение
на вече бившия федерален президент на Австрия
д-р Хайнц Фишер в България. Предложението да
бъде организирана във Виена богата изложба от
златни, сребърни и бронзови предмети от брон-
зовата епоха беше посрещнато с голям ентуси-
азъм, като още при първоначалните разговори
беше обсъдена и една реципрочна изложба в Со-
фия. Тя трябваше да бъде посветена на съкрови-
ще, което датира от госта по-късен период, и
което – както гласи една от теориите – е свър-
зано с българската история: съкровището на
Надсентмиклош.

Бих искала да изкажа моите специални благо-
дарности към Людмил Вагалински и Христо
Попов от Българската академия на науките,
които насърчиха организирането на тази из-
ложба и заедно с Галина Грозданова и Андрей
Аладжов имаха голям принос в нейното реали-
зиране. Сърдечно им благодаря и за отличното
сътрудничество.

Благодаря на застрахователна компания „УНИ-
КА“ АД и банка „ХИПО НОЕ Груп“ АД за тяхната
щедра подкрепа на изложбата. И накрая, но не на
последно място, бих искала да благодаря на мо-
ите колеги Георг Платнер, Каролине Чубер-Окрос
и всички колеги от Колекция „Древногръцко и
древноримско изкуство“, които бяха ангажира-

The unique Nagyszentmiklós treasure, comprising
23 gold vessels, is one of the most famous treasures
of the Early Middle Ages. It is now exhibited at the
National Archaeological Institute with Museum
(NAIM) at the Bulgarian Academy of Sciences in
Sofia due to an idea, which arose in October 2014,
following a state visit of our former Federal Presi-
dent of the Republic of Austria, Dr. Heinz Fischer,
in Bulgaria. The proposal to present a splendid ex-
hibition of gold, silver and bronze objects of the
Bronze Age in Vienna was received with great en-
thusiasm, and a reciprocal exhibition in Sofia was
under discussion in the course of the first talks.
It should be dedicated to a treasure dated much
later and – as one of several theories – referred to
the Bulgarian history: the Nagyszentmiklós gold
treasure.

I would like to extend my special thanks to Lyud-
mil Vagalinski and Christo Popov from the Bul-
garian Academy of Sciences, who have prompt-
ed this exhibition and, together with Galina
Grozdanova and Andrey Aladzhov, have largely
contributed to its implementation. I would also
like to thank them sincerely for their excellent
cooperation.

Many thanks go to UNIQA Insurance Group AG and
HYPO NOE Group Bank AG for their generous sup-
port of the exhibition project. Last but not least, I
would like to thank my colleagues Georg Plattner,
Karoline Zhuber-Okrog and all the colleagues from
the Collection of Greek and Roman Antiquities,
who were involved in the preparation of the cata-
logue and were responsible for the objects in Vien-
na and in Sofia.

ни с подготовката на каталога и отговаряха за
предметите във Виена и в София.
Изложбата „Първото злато“, което показва
над 300 находки от общо 14 български музеи,
вече беше открита във Виена и ще може да бъде
разгледана до 25 юни в отделна изложбена зала в
Kunsthistorisches Museum. Тя се радва на огромен
интерес – дано и нейната „сестра“ в София бъде
посрещната с такъв ентусиазъм и има същия ус-
пех и да предложи на посетителите едно възну-
ващо преживяване!

Сабине Хааз
Генерален директор
на Kunsthistorisches Museum Виена

The “The First Gold“ exhibition, presenting more
than 300 artefacts from a total of 14 Bulgarian mu-
seums, has already been opened in Vienna and will
be on view until June 25th in a special exhibition
hall of the Kunsthistorisches Museum. It is per-
ceived with great interest – may its sister in Sofia
also meet such enthusiasm and have the same suc-
cess, and give the visitors an exciting exhibition
experience!

Sabine Haag
General Director
of the Kunsthistorisches Museum Vienna

ПРЕДГОВОР

Златното съкровище от Насентмиклош е най-голямото известно златно съкровище от ранното средновековие. Случайно откритите през 1799 г. 23 златни съда в малко село в историческата област Банат, по това време част от Хабсбургската империя, още същата година стават част от императорската колекция във Виена. И до ден днешен златното съкровище е един от най-забележителните шедеври в [REDACTED] [REDACTED] който води началото си от императорските колекции на Хабсбургите. За изработката на съдовете са били необходими почти 10 kg злато. Освен благородният метал, който предизвиква възхищение, съкровището се отличава с високото качество на изработката си. Златарите умело са пресъздали фигуралните сцени, митичните същества и сложните орнаменти отчасти реалистично, отчасти абстрактно и стилизирано и в контраст с гладките повърхности. Към това може да се добави и ненадминатата прецизност на изпълнението – както по отношение на формите на съдовете, така и на изработката на изцелираните детайли. Златното съкровище удивлява със своята уникалност, тъй като досега не са известни точни паралели нито на находката като цяло, нито поотделно на каните, купите, чашите, бокалите и ритона. Именно в неговата оригиналност се крие и загадката: по кое време и от кого са били поръчани съдовете? Кой ги е изработил? Кой е

FOREWORD

The Nagyszentmiklós gold treasure is the largest known gold treasure of the Early Middle Ages. Discovered by chance in 1799 in the small village in the historical region of Banat, at that time part of the Habsburg empire, the 23 gold vessels came to the imperial collection in Vienna in the same year. The gold treasure is still one of the most important masterpieces in the Kunsthistorisches Museum Vienna, which collections [REDACTED] in the Habsburg imperial collections. Approximately 10 kg of gold was processed for the manufacture of the vessels. If the precious metal already has a special fascination, the treasure is distinguished by the high quality of workmanship. The goldsmiths have masterfully represented partially realistic, partially abstract and ornamental stylized figurative scenes, fabulous creatures and compound ornaments in contrast to smooth surfaces. In addition, there is an unparalleled exactness of execution – both in terms of the forms of the vessels and the elaboration of the chased details. The uniqueness of the gold treasure makes us marvel, yet no exact parallels are known so far, neither to the treasure as a whole, nor to any of the jugs, bowls, cups, goblets or the drinking horn. It is precisely this singularity that puzzles: when and by whom were the vessels commissioned? Who produced them? Who prompted the numerous repairs of the vessels, indicating to different owners?

разпоредил кога да се извършат многобройните преправки по отделните съдове, които указват че са принадлежали на различни собственици?

Тези въпроси са разгледани в настоящия каталог. Посочени са две различни теории за вероятни културни влияния, които се дискутират в научните изследвания: от една страна е връзката с конния народ на аварите, които през VII-VIII в. доминират в Карпатите, а от друга страна – с културата на българите, които особено от IX в. представляват значителен политически фактор.

В каталога Сара Бергнер и Каролине Чубер-Окрос представят съкровището като обръщат специално внимание на резултатите от новите проучвания на технологията на производство. В статиите на Станислав Станилов и Георги Николов подробно са дискутирани културно-историческите връзки с България.

В българската научна литература са възприети различни варианти за транскрипция на унгарския топоним Nagyszentmiklós. В този каталог е прието изписването Насентмиклош, което е съобразено с официалните правила за транскрипция от унгарски на български език, но по избор на авторите, в статиите са използвани и други две транскрипции: Наги сент Миклош и Нодъ Сент Миклош.

От своето откриване досега, всичките 23 съда са напускали Виена само два пъти – през 1884 и 2002 г. – и двата пъти за изложби, организирани в Будапеща. Ето защо за нас е особено голяма радост, че третото им представяне е в София. В съседната зала на Националния археологически музей е паралелно представена изложбата „Езическа България. Власт и общество“, която обхваща периода на трезориране на съкровището – VII–IX в. Надяваме се, че по този начин ще разберем по-добре културите на Ранното средновековие.

Пожелаваме на посетителите на изложбата и на читателите на каталога една вълнуваща

These questions are also considered in the catalogue.

Two different theories of possible cultural relations are scrutinized, which are also discussed in research studies: on the one hand, the connection to the horse people of the Avars, who played a dominant role in the Carpathian Basin in the 7th - 8th centuries, and on the other, the relation to the culture of the Bulgarians who became a major power factor from the 9th century onwards.

Sarah Bergner and Karoline Zhuber-Okrog present the treasure in the catalogue, placing a special focus on the latest research results on the production technology. The art historical references to Bulgaria are discussed in detail in the contributions of Stanislav Stanilov and Georgi Nikolov.

The transcription of the Hungarian toponym Nagyszentmiklós experienced different spellings in the Bulgarian scientific literature. In the present catalogue we accept the spelling Насентмиклош which complies with the official rules for transcribing Hungarian words into Bulgarian, though two other transcriptions are also used in the contributions owing to a decision of the authors: Наги сент Миклош and Нодъ Сент Миклош.

Since their discovery, the 23 gold vessels have been seen only two times outside Vienna – in 1884 and 2002, respectively – both times for exhibitions in Budapest. Therefore it is a special pleasure for us to announce that their third presentation is in Sofia. The “Pagan Bulgaria. Power and Society” exhibition, covering the period when the treasure was buried, 7th – 9th centuries, is shown alongside in the next hall of the National Archaeological Museum. We hope this will provide for better understanding of the cultures of the Early Middle Ages.

We wish the visitors of the exhibition and the readers of the catalogue to have an exciting experience with this unique treasure, its history and the questions it raises – may the study of the numerous de-

среща с това уникално съкровище, неговата история и въпросите, които то повдига – дано запознаването с многобройните детайли от богатата му декорация ви донесе толкова радост, колкото и на нас!

Георге Платнер,
Каролине Чубер-Окрос,
Галина Грозданова
и Андрей Аладжов
Куратори на изложбата

tails of its rich decoration give you just as much enjoyment as it gave us!

Georg Plattner,
Caroline Zhuber-Okrog,
Galina Grozdanova
and Andrey Aladzhov
Curators of the exhibition

ЗЛАТНОТО СЪКРОВИЩЕ ОТ НАДСЕНТМИКЛОШ

Каролине Чубер-Окрос

THE NAGYSZENTMIKLÓS GOLD TREASURE

Karoline Zhuber-Okrog

През 1799 г. по случайност било открито едно доста богато златно съкровище – най-голямото познато досега съкровище от Ранното средновековие. Става дума за седем кани, всъщност преработени в кани бутилки, четири купи с току, две по-малки купи с дръжка, както и една овална купа с плоска дръжка, малка издута купа, две купи с глава на бик и купа с форма на наutilus, два бокала, две чаши и един ритон (обр. 1). Общото тегло на находката е почти 10 kg (9926 g); Всичките 23 съда са от злато със съдържание от 20 до 22 карата. Само ритонът 17, както и каната с медальони 2, съответно със съдържание от 12 и 18 карата, са под тези стойности. Каната с медальони с нейната богата, изработена в техниката на цизелиране декорация, е навярно най-известният съд от това съкровище. По време на откриването на съкровището, историческата област Банат, където се намира обектът, известен с унгарското име Надсентмиклош, е принадлежала към кралство Унгария и била част от Хабсбургската империя. Днес областта е разделена между няколко държави – Унгария, Румъния и Сърбия, населеното място пък носи името Сън-николау Маре. То се намира в най-западната част на Румъния, приблизително на половината разстояние между Сегед (Унгария) и Тимишоара (Румъния). И двете му имена означават „Големият Свети Никола“ на български.

A very lavish gold treasure was discovered by chance in 1799 – to this day the largest known from the Early Middle Ages. It consists of seven jugs or more specifically flasks reworked as jugs, four bowls with buckles, two small bowls with flat handles, an oval bowl with a handle plate, a small bulbous bowl, two bull-headed and one nautilus-shaped bowls, two goblets, two cups and a drinking horn (Fig. 1). The total weight of the find is almost 10 kg (9,926 g); all of the 23 vessels are made of gold of average 20 to 22 carats fine. Only the drinking horn (No. 17) and the jug with medallions (No. 2) with gold content of up to 12 and 18 carats, respectively, are below these carats fine. The jug with medallions with rich relief decoration masterfully executed in the repoussé technique is probably the most famous vessel of the treasure.

At the time of the discovery of the treasure, the historical region of Banat, where the site under the Hungarian name Nagyszentmiklós was situated, was included in the Kingdom of Hungary and accordingly became part of the Habsburg Monarchy. Nowadays, the area is divided among several countries – Hungary, Romania and Serbia – and the site bears the modern name Sânnicolau Mare. It lies in the far west of Romania, about halfway between Szeged (Hungary) and Timișoara (Romania). Both place names mean “Great St. Nicholas” in English.

ОБР. 1. 23-те съда на
златното съкровище от
Надсентмиклош
FIG. 1. The 23 vessels of the
Nagyszentmiklós gold treasure

ИСТОРИЯ НА НАХОДКАТА

Историята на находката може да се прочете като криминален роман. На 3 юли 1799 г. селянинът Неца Вуйн (името е предавано в няколко варианта) се заел, заедно със синовете си, с изкоп на ров на лозето си. Когато поускали да го разширят странично, от стената на изкопа изневиделица паднало нещо: една купа. Те продължили да копаят и се натъкнали на много други съдове: кани, купи, „солнички“, „два елена и една волска форма“, „вид пощенски рог“. Според местно предание, без да знаят за скъпоценния материал от който са направени, не обърнали повече внимание на предметите, а Икония, жената на открителя, ги окачила на дворната стена. Едва година по-късно случайно минаващ търговец разпознал стойността на съдовете, закупил ги на ниска цена и искал да ги препродаде в Пеща. Там те били конфискувани.

В действителност обаче, а това става ясно от служебните протоколи, находката отначало била държана в тайна. Монетните съкровища по онова време трябвало да бъдат пращани до Виенската дворцова канцелария (Hofkanzlei), да бъдат докладвани там, за да може да се вземе решение за евентуалното им закупуване за императорския и кралски Монетен кабинет (Münzkabinett). Това важало по презумпция за всички археологически находки, макар че уточненията в разпоредбите били добавени по-късно. Само една трета от стойността на всяка находка се падала на откривателя ѝ, другите две трети отивали при собственика на земята и при държавата. Може би тъкмо разпоредбите са били причината, довела до укриване на съкровището – това днес не знаем. При всички положения, находката не била докладвана, а бил направен опит за продажба на съдовете. Ходът на събитията е точно реконструиран от Петер Прохаска (Prohászka 2002): най-напред се обърнали към двама местни търговци, Марко Димитриевиц и Трандафил Пандо-

HISTORY OF DISCOVERY

The history of discovery sounds like a detective story. On July 3rd, 1799, the farmer Neza Vuin (the name has been handed down in several variants) was digging a trench together with his sons next to his vineyard. When they tried to widen it sideways, something suddenly came out of the cross-section: a bowl. They dug further and encountered numerous other vessels: jugs, bowls, “saltcellars”, “two deer and an ox-shaped mold”, a “kind of post horn”. According to the local tradition, no further attention was allegedly paid to them – due to ignorance of the valuable material of which they were made – and they were suspended on the courtyard wall by Ikonia, the finder’s wife. Only a year later, an accidentally passing trader recognized the value of the vessels, bought them at a low price to resell them in the town of Pest. There they were confiscated.

In reality, however, as is clear from the official records, the find was initially concealed. At that time, coin hoards had to be sent in the Court Chancery (Hofkanzlei) at Vienna and, accordingly, had to be reported there, so that an acquisition could be assigned to the Coin Cabinet (Münzkabinett). This was in force for all archaeological finds, though it was only later that the provisions were to be extended to them. Only one-third of each find was assigned to the finder, the other two-thirds were allotted to the landowner and the state. Perhaps it was precisely the ordinances that led to the concealment of the treasure – we do not know. In any case, the find was not reported, but the vessels were attempted to be sold. Péter Prohászka (2002) has meticulously reconstructed the sequence of events. Initially, two tradesmen in the region, Markó Dimitrievics and Trandaphil Pandovics, were given part of the vessels (a total of five), so that they did not report the treasure. Four other objects were handed over to István Jankovich, the local goldsmith, probably likewise for selling. He also worked as a wool-washer for a Greek trader named Naum Nitta who resided in Vienna and therefore came to Nagyszentmiklós to buy

вич, на които подарили част от съдовете (общо пет), за да не направят донесение за намирането на съкровището. Четири други предмета били предадени на местния златар Ицван Янкович, навярно също с намерение за евентуална продажба чрез него. Той пък работел и като перач на вълна за гръцкия търговец на име Наум Нита, установил се във Виена, идващ в Надсентмиклош за покупка на вълна. На него Янкович показал една част от златото, според протоколите: „парче злато, като кръст“. Навярно тук става дума за ажурния орнамент при купа 21, защото той предложил на Нита след кратко време тъкмо тази купа за продан. Вероятно не е ставало дума за друг кръст, който се споменава в едно местно предание от по-късно време и който също бил в състава на съкровището. Той бил рамкиран по-късно и дарен на намиращия се наблизо манастир Бездин (Bezdin). Връзката с находката е съмнителна, а днес той е изчезнал, подобно на обичите, които Икония си направила от златните фрагменти. Трите други съда, получени от Янкович, също били предадени на търговеца. Макар че търговците отначало не успели да продадат предадените им съдове, се стигнало до съгласие да им бъдат дадени и другите, така че в крайна сметка Димитриевиц и Пандович са имало общо десет, а Нита – 13 предмета на съхранение. По-малки фрагменти от златото останали при откривателите и при златаря в Надсентмиклош, а е възможно и търговците да са притежавали отчупени късове от обектите. Факт е, че части на съдовете днес липсват, например роговете при купа 18 с форма на наутилус, повечето дръжки на каните и (пръстеновидните?) дръжки на чаши 11, 12 и купа 19. Говори се също така и за някаква „чиниена форма“ под основите на купите с глава на бик 13 и 14. Вероятно тези части са били отстранени след откриването. Изготвеният на 28 август инвентарен списък изрежда „три счупени дръжки, от мед с позлата“ (имат

wool. Jankovics showed him part of the gold items, according to the protocols, “a piece of gold, like a cross”. It probably appeared to be the openwork decoration of bowl No. 21, because shortly after he offered for sale exactly this bowl to Nitta. It is not plausible to assume that it was another cross, mentioned in a local tradition of a later date, which was said to be part of the treasure. Later, it was framed and given to the nearby monastery of Bezdin. Any relation to the treasure is, however, questionable, and it is now missing, as well as the earrings, which Ikonia allegedly had them made from the fragments of gold objects. The other three vessels, which Jankovics had taken, were likewise delivered to Nitta.

Although it was not possible for the merchants to resell the vessels allocated to them, it was agreed to hand over the rest, so finally a total of ten objects came into possession of Dimitrievics and Pandovics and Nitta took 13 objects. Smaller gold fragments remained with the finder and the goldsmith in Nagyszentmiklós, and the tradesmen probably also possessed broken parts of the objects. The fact is, that parts of the vessels are missing today, for example the horns of the nautilus-shaped bowl No. 18, most of the jug handles and the (ring?) handles of cups Nos. 11 and 12 and bowl No. 19. This also holds true for a “dish shape”, allegedly below the feet of bull-headed bowls Nos. 13 and 14. These parts were probably taken off after the discovery. An inventory made on August 28th, lists the following items: “three pieces of broken handles of copper coated with gold” (meaning broken jug handles with gold plate), as well as a “molten gold” item without any further details. Another source mentions other “pieces” of gold that were “soldered” to “the horns of the ox” (the horns of nautilus-shaped bowl No. 18, now missing). However, it is no longer possible to reconstruct more details from the documents.

Finally, the three tradesmen – Dimitrievics and Pandovics separately from Nitta – set out for Pest, the capital and the seat of the highest administrative authorities of the Kingdom of Hungary (now a part

се предвид отчупените от каните дръжки със златно покритие), както и „слитък злато“ без уточняващи данни. Източник, различен от този, назовава и други „парчета“ злато, които били „припоени“ по „роговете на вола“ (липсващите днес рогове на купата с форма на наутилус 18). Днес вече е невъзможно от документите да се възстанови някаква по-голяма конкретност.

В крайна сметка и тримата търговци – Димитриевиц и Пандович, а отделно и Нита, се отпавили към Пеща, столицата и центъра на административното управление на Кралство Унгария (днес част от град Будапеща), за да продават златото. Начинанието въпреки не можело дълго да се укрива в тайна, защото случаят бързо стигнал до ушите на управителя на имота, в който била открита находката и на когото по право се полагала една трета от съкровището. Той незабавно иззел останалите в Насентмиклош златни фрагменти и изпратил куриер до Пеща. Там, при Наум Нита, била запечатана голямата част от съдовете, в резултат на което последният очевидно се изплашил и направил донесение за находката при градския съдия. Накрая и съдовете при Димитриевиц и Пандович били иззети и бил съставен споменатият по-горе инвентарен списък. Още на следния ден, 29 август 1799 г., всичките 23 златни съда и фрагментите от тях били предадени на Унгарската камара. От там, не след дълго, на 1 октомври, те стигнали до императорските сбирки във Виена.

Последната роля в криминалния роман се отрежда на Икония, жената на откривателя на златното съкровище; твърди се, че тя, години по-късно, се отправила боса и пешком към Виена, за да издейства от императора все пак някакво възнаграждение за находката чрез посредничеството на Кабинета за антики. Явно е успяла в това начинание, а оттам нататък документите мълчат. Допълнителните разкопки при Насентмиклош не са довели до никакви

of the city of Budapest), to sell the gold there. This undertaking, however, could not be kept secret for a long time, for the matter was quickly brought to the attention of the administrator of the landowner, on whose lands the discovery had been made and who would be entitled to one-third of the treasure in compliance with current law.

Immediately he had the gold fragments still remaining in Nagyszentmiklós confiscated and sent a courier to Pest. There, the bulk of the vessels were sealed at Naum Nitta's place, who was thereupon obviously frightened and reported the find to the municipal court judge. Finally, the vessels were seized at Dimitrievics and Pandovics's place, and the above-mentioned inventory list was written. The next day, August 29th, 1799, all the 23 gold vessels and fragments

други открития, а за голямо съжаление за науката, златните фрагменти, междувременно изпратени пак в Пеща, са били претопени. Някои части, обаче, очевидно са стигнали и до Виена: една четири инча дълга златна тел, както и два по-големи, и два по-малки фрагмента от дръжки със златно покритие са се намирали до около 1866 г. Във Виенския кабинет за монети и антики. Днес обаче те не могат да се открият.

ПРЕДСТАВЯНЕ ВЪВ ВИЕНА И БУДАПЕЩА

През 1799 г. античната сбирка се помещавала в императорския дворец Хофбург. Тя била достъпна за интересувашите се в определени дни от седмицата след предварителна заявка. Самата сбирка могава била все още твърде нова: била

were delivered to the Hungarian Chamber. It was only a short time later that they reached the Imperial Collections in Vienna, where they arrived on October 1st. Ikonia, the wife of the finder of the gold treasure, has a final role in the crime story, when she allegedly set out walking barefoot to Vienna a few years later, in order to obtain a reward for the discovery from the emperor by the intercession of the Antiquities Cabinet. She obviously succeeded and the documents are silent from that point onwards. Further excavations at Nagyszentmiklós did not yield any discoveries and the gold fragments, sent to Pest in the meantime, were melted down, unfortunately for science. Some parts obviously reached Vienna. A four-inch long gold rod, as well as two larger and two smaller gold-plated parts of handles are recorded in the Cabinet of Coins

ОБР. 2-3. Днешната експозиция в зала XVII на Колекцията древногръцко и древноримско изкуство, Kunsthistorisches Museum Виена
FIGS. 2-3. Today's presentation in Hall XVII of the Collection of Greek and Roman Antiquities of the Kunsthistorisches Museum Vienna

учредена едва през предишната година от Кабинета за монети и медальони, като за директор на междувременно обединения императорски и кралски Кабинет за монети и антики през 1798 г. бил определен Франц Нойман. Преместването в новата сграда на Музея за история на изкуството, намираща се на Бургринг във Виена, станало по-късно – след повече от 90 години, малко преди откриването на музея през 1891 г. Тук, в днешния Kunsthistorisches Museum (Музей за история на изкуството), може да се види съкровището; и до днес то остава един от шедьоврите в колекцията на древногръцкото и древноримско изкуство. След повторното откриване на новата колекция през 2005 г., то е кулминацията в експозицията на зала XVII, която е посветена на най-ценните находки от времето на Великото преселение на народите и Ранното средновековие. Комплексна витринна конструкция във вътрешността на стоманена мантия отвежда посетителя до златното съкровище от Нагсентмиклош (обр. 2 и 3).

От откриването до сега, съкровището в своята цялост е било излагано само два пъти извън Виена; и двата пъти при специализирани изложби в Унгарския национален музей в Будапеща. В рамките на *изложба на златарското изкуство* през 1884 г. кустосът Йозеф Хампел, по-сетнешният директор на Унгарския национален музей, е имал възможността да изследва детайлно съкровището и да публикува резултатите си наскоро след това. Като преработена версия, те присъстват в излязлата през 1905 г. тритомна публикация „Старините на Ранното средновековие в Унгария“ (*Alterthümer des Frühen Mittelalters in Ungarn*), която и досега е основата за научни занимания със съкровището. И до днес изследванията се придържат към въведената от Хампел номерация; тя е запазена и в този каталог.

Повод за втората изложба в Будапеща *Az avarok aranya* (Златото на аварите) през 2002 г. е гвес-

and Antiquities in Vienna until shortly after 1866. But they cannot be verified today.

PRESENTATION IN VIENNA AND BUDAPEST

In 1799, the Collection of Greek and Roman Antiquities was housed in the Imperial Hofburg Palace in Vienna, and it was accessible to interested parties on certain days of the week with prior registration. At that time, the collection itself was still very new: just a year before, 1798, it came from the Cabinet of Coins and Medals, when Abbé Franz Neumann was appointed director of the now united Cabinet of Coins and Antiquities. 90 years later, the collection moved to the newly erected building of the Kunsthistorisches Hofmuseum on Burgring street, just before its opening in 1891. Here – today's Kunsthistorisches Museum Vienna – the treasure can still be seen and yet remains one of the masterpieces of the Collection of Greek and Roman Antiquities. Since the reopening of the new collection in 2005, it has been the highlight of the exhibition in Hall XVII dedicated to the precious finds of the Migration Period and the Early Middle Ages. A complex showcase construction inside a rust steel mantle leads the visitor to the Nagyszentmiklós gold treasure (Fig. 2 and 3).

The treasure was displayed only twice outside Vienna since it was discovered, both times in special exhibitions at the Hungarian National Museum in Budapest. Custos Joseph Hampel, the future director of the Hungarian National Museum, had the opportunity to study the find in detail for the purpose of an exhibition on goldsmithery, organized in 1884, and to publish the research results shortly afterwards. A revised version was included in his 1905 three-volume publication *Alterthümer des Frühen Mittelalters in Ungarn*, which represents a basis for scientific study of the treasure up until now. The research has hitherto followed Hampel's system of numbering; it is also kept in this catalogue.

The second Budapest exhibition *Az avarok aranya* [Gold of the Avars] in 2002 was organized on the oc-

тагодишният юбилей на Унгарския национален музей. В центъра на изложбата са били 23-те златни съда, които са показани заедно със сравними находки от аварско време. И тогава чаша 12 е можела да се види само като галванопластично копие – оригиналът е изчезнал от 1995 г.

СЪСТАВ НА НАХОДКАТА И ИКОНОГРАФИЯ

Колкото и единни да изглеждат на пръв поглед 23-те съда – това е едно подвеждащо впечатление. Ясните стилистични различия налагат извода, че обектите са били изготвени в различни времена и от различни ръце. Някои от съдовете показват следи от преработка. Например, всички кани първоначално са били бутилки, а техните (днес отчасти отново липсващи) дръжки са били допълнително поставени. Също и токуме по плитките купи са по-късни добавки повечето поставяни без съобразяване с вече същест-

casion of the 200th Anniversary of the founding of the Hungarian National Museum. The focus was put on the 23 gold vessels, which were shown together with comparative finds of the Avar Period. Cup No. 12 was represented with a galvanoplastic copy that time as well as in this exhibition – the original has been lost since 1995.

COMPOSITION OF THE TREASURE AND ICONOGRAPHY

Although the 23 gold vessels may appear homogeneous at first glance, this impression is deceptive: clear stylistic differences suggest that the objects were made at different times by different hands. In some cases they show traces of reworking. For example, this applies to all jugs initially made as flasks, the handles of which – now partially missing – were subsequently added. The buckles of the shallow bowls are also a later addition, mostly attached without regard to the already existing decoration on the rim. Some vessels

ОБР. 4. Купа № 19 с тъмносини стъклени апликации по цялата релефна основа (реконструкция)
Снимка: Франц Зиегмет
FIG. 4. Bowl No. 19 with dark blue glass inlays in the entire decoration (reconstruction)
Foto: Franz Siegmeth

вувалия орнамент по устийния ръб. Някои съдове са имали стъклени или каменни инкрустации. По ритон 17 от тях са се запазили само гнездата; вдълбаванията на очите от съда с форма на наутилус 18 може би също са били направени за инкрустиране. Особено блестящ пример представлява издутата купа 19: не само 24-те многоцветно оформени стъклени апликации са ѝ придавали колоритен изглед, а и цялата основа на релефа е била покрита с тъмносини стъклени плочици (обр. 4).

Някои части от съкровището образуват двойки (общо шест): наред с каните 3 и 4, това са купите 9 и 10, съответно – 15 и 16, чашиите 11 и 12, купите с глава на бик 13 и 14, както и бокалите 22 и 23 (обр. 5). Съдовете-двойници обаче не са напълно идентични, а се различават значително един от друг в детайлите. Различията се изразяват например в дебелината на материала или в броя на лъчите по купи 9 и 10, или в изгле-

had glass or stone inlays. Only the hollow sockets in drinking horn No. 17 are preserved and the hollowed-out recesses for the eyes on the nautilus-shaped vessel No. 18 may have also been inlaid. A particularly magnificent example is the small bulbous bowl No. 19: not only a total of 24 multi-coloured patterned glass inlays gave it once colourful appearance, but also the entire background of the relief was covered with small plates of dark blue glass (fig. 4).

A few pieces of the treasure – a total of six – form pairs: besides jugs Nos. 3 and 4, these are the pairs of bowls Nos. 9/10 and 15/16, respectively, the pair of cups Nos. 11/12, the bull-headed bowls Nos. 13 and 14, and the goblets Nos. 22 and 23 (Fig. 5). The counterpart vessels, however, are not completely identical, but deviate considerably from one another in the details. This may find expression, for example, in the thickness of the material or the number of rays on bowls Nos. 9 and 10, or in the concept of patterns (jugs Nos. 3 and 4). The differences between the so-called bull-headed

да на орнаментите (кани 3 и 4). Особено ясни са различията при така наречените купи с глава на бик 13 и 14, особено в оформянето на гривата и при извивката на носа.

Генерални различия се наблюдават в декорацията: ако по каните (респ. бутилките) 1–7 има многообразни и детайлно изработени украси с ластари и палмети с форми, близки до природните, то купите 8–10 показват други форми на ластарни модели. Своя собствена група образуват съдовете с така наречената украса в стил „пръчици-ластари“ (Stäbchenranken). Такива са купите 13–16, 20 и 21, както и купа 19 (обр. 6). Те показват характерен орнамент, който се състои от пръчковидни, завършващи с волути и свързани помежду си растителни елементи. Често той се комбинира с овални листенца с остър връх, които са подчертани с точковидно и триъгълно вдълбаване (украса „точка-занемая“). Тези орнаменти, особено ясно изразени в лотосо-

bowls Nos. 13 and 14 are particularly noticeable, especially in the different design of the mane's area and the nasal bridge.

There are also differences in the decoration in general: very diverse and carefully crafted tendrils and palmette patterns of naturalistic forms are presented on jugs (or flasks) Nos. 1–7, whereas bowls Nos. 8–10 show tendril patterns of other forms. The vessels with the so-called “rod-shaped” decoration (Stäbchenranken) form a separate group. These are bowls Nos. 13–16, 20 and 21, as well as bowl No. 19 (Fig. 6). They show a characteristic ornament which consists of rod-shaped vegetal elements terminating in spirals and connected to each other. This kind of ornament is often combined with pointed oval leaflets accentuated with dot-like and triangular notches (“dot-and-comma” motif). These decorative elements, which are particularly clear on the lotus and palmette frieze of the two bull-headed bowls (Fig. 7), can form the basis for complicated, surface-filling networks of tendrils, as can be

ОБР. 5. Съдове-двойници от съкровището

FIG. 5. Paired vessels of the treasure

ОБР. 6. Седемте съда с украса „пръчици-ластари“ (Stäbchenrankendekor)

FIG. 6. The seven vessels with the so-called rod-shaped decoration (Stäbchenrankendekor)

во-палметния фриз на купите с глави на бик (обр. 7), са основата за усложнени, изпълващи площта ластарни плетеници, каквито могат да се открият например по гръжките на съдовете 15 и 16 или при направената с майсторски перфекционизъм купа 19.

ИЗОБРАЖЕНИЯ НА ФИГУРИ

Наред с госта богатамата орнаментална украса, каквато показват повечето предмети от съкровището, някои имат и фигурална декорация: това са често трудните за определяне митични същества по купи 8 и 20 (лъвове и грифони), 15 и 16 (лъвове-дракони), както и купа 19, на която са наредени най-различни хибридни същества, с елементи на хищници, кози, говеда и орли. Докато тук те се появяват само като отделни мотиви, то по кани 2 и 7 и по купа 21 се откриват и сценични изображения. Тълкуването им досега наистина не се е увенчало с успех. Ако сцените на борба между животните на кана 2 и по долната страна на купа 21 навярно могат да се интерпретират като декоративни изображения, в които се представя темата за победа на по-силния над по-слабия (борят се орел с елен, съотв. – лъв-грифон с дива коза), то интерпретацията на другите из-

seen, for example, on the handles of bowls Nos. 15 and 16, or – in masterly perfection – on bowl No. 19.

FIGURAL REPRESENTATIONS

Besides the extremely rich ornamentation that most of the objects of the treasure feature, some of them also have a figural decoration: such are – often difficult to categorize – the fabulous creatures on bowls Nos. 8 and 20 (lions and griffins), 15 and 16 (lion-dragons), as well as bowl No. 19, on which the most varied composite creatures showing elements of predators, goats, cattle and eagles are lined up next to each other. While they appear here as individual motifs, scenic representations can be seen on jugs Nos. 2 and 7 and bowl No. 21. However, an interpretation has not yet been achieved. While the animal fight scenes on jug No. 2 and on the underside of bowl No. 21 can perhaps be interpreted as decorative images, in which the theme of victory of the strong over the weak was implicit – there is a fight between a griffin and a fallow deer, and, a lion-griffin and a wild goat, respectively –, the interpretation of the other depictions on jug No. 2 turns out to be particularly difficult. Does the victorious rider allude to a historical event or is he a mythical ruler? How can we interpret the scenes in the other

ОБР. 7. Купа с глава на бик 13, детайл: лотосово-палметен фриз, образуван от мотива на пръчици-ластари (Stäbchenrankendekor) (вляво) и листенца (вдясно), между тях отделни волутни елементи с украса от точка-запета

FIG. 7. Bull-headed bowl No. 13, detail: a lotus and palmette frieze consisting of a rod-shaped motif (Stäbchenrankenmotiv) (left) and leaflets (right), showing individual spiral elements and leaflets with dot-and-comma motif between them

ображения по кана 2 е много трудна. Дали конникът-победител загатва за някакво историческо събитие или се има предвид някакъв митичен владетел? По какъв начин можем да разтълкуваме сцените в другите медальони, които вероятно трябва да се разглеждат на митологична основа, която обаче вече е непозната и поради това тяхното съдържание не се разкрива за нас? Изображението на ловеца, който обърнат назад, се прицелва в дива котка, има точни паралели в сасанидската иконография, но няма обяснение за украсата на главата на ездача, както и за митичното същество с лъвско тяло и човешка глава. Също така не знаем как е предаден този мотив във времето, когато тази велика империя вече е загинала (дали чрез Византия като посредник?). Дали съществува връзка с ездачите, изобразени по тесните страни на кана 7, които са възседнали животни с глава на човек, имащи различен образ (коне, както и сравними с изобразените на кана 2, големи котки), е също толкова неясно, колкото неясна е и възможната връзка на сцените на похищение по двата съда. Дали това е реплика на мотива за момчето Ганимед от гръцката митология, което е отнесено на Олимп от Зевс, бащата на боговете, в образ на орел? Против една такава интерпретация говори предаденият еднозначно женски пол на похитената фигура в медальона на кана 2, поради което са направени опити за обяснение на сцената и със средноазиатски образци. На кана 7 може би се има предвид момче, но и тук би могло да става дума за жена. Различни са и предметите, които образът, вкопчен в ноктите на орела, държи вдигнати – те не могат да се свържат с мита за Ганимед. На стилизираните растения в двете ръце на женската фигура в медальона с похищението върху кана 2, при кана 7 съответстват клонче с листа и купа, от която пие орелът.

Неподвластни на тълкуване са и купа 18, която показва ясно сходство с наутилус, но е с глава на

medallions, which probably are to be seen against a mythological background no longer known to us and therefore their content is not revealed to us anymore? The image of a hunter, who, turned backwards, aims at a feline predator, shows clear parallels with the Sassanian iconography, but there is no explanation for the headdress of the rider, or for the mythical composite creature with a lion's body and a human head. We also do not know how the motif was handed down at a time when this great empire had already perished (via Byzantium?). Whether a connection with the riders mounting animals of different shape (horses as well as big cats similar to the representation on jug No. 2) with a human head depicted on the narrow sides of jug No. 7 exists, is unclear, as is a possible relationship between the abduction scenes on the two vessels. Is the scene based on the theme of the boy Ganymede in Greek mythology, abducted by Zeus, the father of the gods, in the form of an eagle, and taken to Mount Olympus? Against such interpretation speaks the obvious female sex of the abducted human depicted in the medallion of jug No. 2, wherefore an attempt was made to explain the scene by Central Asian models. On jug No. 7 a boy is probably represented – but it could also be a woman. The objects held up by the figure in the eagle's claws differ from one another and cannot be retraced to the Ganymede myth: the stylized plants in both hands of the female figure in the abduction-medallion on jug No. 2 correspond to the leaf branch and the bowl, from which the eagle is watered, depicted on jug No. 7.

Bowl No. 18, which shows clear allusions to a nautilus, but is provided with a bull head, also eludes further interpretation, as well as the so-called bull-headed bowls Nos. 13 and 14. The two creatures looking above the bowl rims are actually lions with bull ears and horns. The name of the bull-headed bowl dating back to the 19th century should be retained here, even though the research will soon give the unique gold vessels a new concise name.

бук, както и така наречените купи с глава на бук (13 и 14). Двете същества, гледащи над ръба на купата, всъщност са лъвове с уши и рогове на бук. Названията купи с глава на бук, които водят началото си от XIX век, ще запазим тук, въпреки че в скоро време изследванията ще дадат на тези уникални златни съдове ново, изразително име.

ВРЪЗКА С ХРИСТИЯНСТВОТО

Кръстният знак, който присъства върху пет от съдовете, показва ясна връзка с християнството. Това е най-силно изразено при двойката купи 9 и 10, при които в центъра на медальоните има равнораменни кръстове с трилистни краища. Към това се прибавя и ставрограмът в началото на гръцкия надпис, в който се разпознава думата за вода. Поради това двете купи се свързват с възможен кръщен ритуал. Кръст в орнаментална композиция е видим и в апликирания медальон при купа 21, а друг, просто оформен, с триъгълни краища – в надписа, който я обкръжава. Такава форма имат и кръстовете (служещи като словоразделители?) в надписа върху купа 8. Стъклени апликации на купа 19 представяват картинен пъзел състоящ се от гръцки кръст в бял цвят и Андреев кръст в тюркоазено-синьо. Втората запазена обла апликация на съда, а първоначално инкрустациите са били общо 24, вместо кръст изобразява кръгов орнамент, съставен от разноцветни сектори, като мотивите навярно са се редували. Ако към горепосочените припомним и малките кръстни мотиви в орнаменталната декорация на кани 3 и 4 (по крушовидните полета и верижните ленти), то тогава връзка с християнството има при общо седем съда.

НАДПИСИТЕ

Загадки са и надписите и подобните на надписи знаци, които са поставени на 15 от общо 23-те

RELATION TO CHRISTIANITY

The sign of a cross, which can be seen on five vessels, is a clear reference to Christianity. This is most obvious with the pair of bowls Nos. 9 and 10, where an equal-armed cross with trefoil-shaped endings forms the center of the medallions inside the bowl. In addition, a staurogram at the beginning of the Greek inscription, in which the word “water” was recognized, is present. The two bowls are thus sometimes brought in connection with a possible baptismal rite. A cross of ornamental design is represented on an application inside bowl No. 21; another simply designed cross with triangular endings is part of the inscription encircling the medallion. The crosses in the inscription (functioning as word separators?) on bowl No. 8 are also of that shape. The glass inlays showing the cruciform motif on bowl No. 19 appear as a kind of a picture puzzle composed of a Greek cross of white color and a turquoise St. Andrew’s cross. The second round inlay – originally there were a total of 24 – preserved on the vessel shows, however, a circular ornament composed of differently coloured sectors instead of a cross, therefore the motifs were presumably alternating. If we also add to this list the small cruciform motifs in the ornamental decoration on jugs Nos. 3 and 4 (in the pear-shaped panels and in the chain-like bands), there are altogether seven vessels referring to Christianity.

THE INSCRIPTIONS

The inscriptions or character-like signs on 15 out of a total of 23 gold vessels of the Nagyszentmiklós gold treasure are also puzzling. They are either incorporated in the ornamental bands as part of the decoration or they are embossed or scratched onto the vessel wall with no reference to the representation. Four groups can be distinguished: 1. Two identical Greek inscriptions written in Greek script on the pair of bowls with an image of a cross (Nos. 9 and 10), 2. A Turkic inscription written in Greek script on bowl No. 21, and 3. A large number of scratched or embossed inscriptions written in right-to-left Kerbschrift-inscription. There

златни съда на съкровището от Надсентмиклош. Те са или интегрирани като част от украсата в орнаменталните пояси, или са цизелирани или издраскани в стената на съда, без да се съотнасят към изобразението. Могат да се различат четири групи: 1. два еднакви надписа с гръцки букви по двойката купи с изображения на кръст (9 и 10); 2. надпис на тюркски език с гръцки букви върху купа 21; 3. голям брой издраскани или цизелирани надписи в кербшрифт писмо, изписвано отгясно наляво. Такива има върху общо 14 съда; при това могат да се срещнат няколко групи знаци по един съд, както и еднакви надписи по различни съдове; 4. освен това има две групи от подобни на палатка знаци (писмени?, или маркировка за притежание?) по гъното на каната с медальони (2). Въпреки частичното използване на гръцки език и до днес тези надписи не могат да се разтълкуват задоволително. Освен това разгадаването на руноподобното писмо се затруднява и от обстоятелството, че до нас са достигнали само много малък брой текстове и че липсват по-дълги такива.

ГРУПИ СЪДОВЕ И ХРОНОЛОГИЧЕСКА ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ

Различните признаци по отделните съдове позволяват деление на няколко групи. Според Петер Щадлер и Фалко Дайм (Daim-Stadler 1996; Daim 2004) първата група се състои от двете чаши 11 и 12, от двата бокала 22 и 23 и от ритона 17. Тези съдове имат специфични особености и не могат да се групират по друг начин. Втората група включва кани 1–7. Помежду си те са свързани чрез вида на украсата, който е съставен от цветя, ластарни и палметни украси с живи, близки до природните форми. Кана 6 заема свързваща роля, понеже нейните декоративни елементи могат да се открият при другите кани. Към третата група спадат купите, като тук се причислява и съдът с форма на нау-

are Kerbschrift-inscriptions on a total of 14 vessels, whereby several groups of characters on one vessel and the same inscriptions on different vessels can be seen. 4. Furthermore, there are two groups of tent-shaped signs (script? property marks?) on the underside of the jug with medallions No. 2. Although in some of them Greek language is used, no satisfactory interpretation of these inscriptions has been given hitherto. In addition, deciphering of the runiform script is hindered by the fact that only a very small number of texts are preserved and longer texts are missing.

COMPOSITION AND CHRONOLOGICAL ORDER

The different characteristics of the individual vessels allow several groups to be distinguished. According to Peter Stadler and Falko Daim (Daim-Stadler 1996; Daim 2004), Group I consists of cups Nos. 11 and 12, goblets Nos. 22 and 23 and drinking horn No. 17. These vessels have peculiar features, thus cannot be further grouped. Group II includes jugs Nos. 1–7. They are connected to each other by the decoration type, consisting of flowers, tendrils and palmette patterns of lively, almost natural shapes. Jug No. 6 fulfills a kind of intermediary role, since its decorative elements can be found on the other jugs. Finally, the bowls, including nautilus-shaped vessel No. 18, which can be connected to the so-called bull-headed bowls Nos. 13 and 14 because of the formerly horned animal head, belong to Group III. The so-called rod-shaped decoration (Stäbchenrankendekor) is found only in this group, and – apart from the cross ornaments on jugs Nos. 3 and 4 – some of the vessels refer to Christianity. The difference to Group II is particularly evident in the figural representations which, despite existing tendencies to stylized forms, indicate closeness to nature, while the bodies of the animals and mythical creatures depicted on the vessels in Group III are rendered increasingly decorative or merge into plant ornaments. As an example of a comparison, the animal fight scenes on jug No. 2 and on the bottom of bowl No. 21 are put

тилус 18, който по признака глава на животно, носило някога и рога, може да се свърже с така наречените купи с глава на бик 13 и 14. Само в тази група се открива така нареченият мотив „пръчици-ластари“ (Stäbchenrankendekor) и отделно от кръстните орнаменти по кани 3 и 4, някои от съдовете от тази група показват връзка с християнството. Различията с втора група се откриват предимно във фигуралните изображения, които въпреки съществуващите тенденции към стилизиране, имат близост с естествените, докато при третата група телата на изобразените животни и митични същества все повече се усложняват орнаментално или преминават в растителни орнаменти. Като пример за сравнение в изследванията се привеждат двете сцени на борба между животни по кана 2 и по долната страна на купа 21, при които особено ясно се виждат различията (обр. 8 и 9).

ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ЗЛАТАРСКИТЕ ТЕХНИКИ

Наскоро публикуваните анализи на техниката на изработване правят вероятно предположението, че във времеви аспект е възможно споменатите групи да са по-близо една до друга, отколкото се приема досега. Продължилният близо две десетилетия изследователски проект под ръководството на Фалко Дайм, Курт Гшвантлер и Петер Щадлер има за цел основно изследване на златното съкровище. Документацията на златаро-техническите изследвания на всички съдове към момента е достъпна в резюме-миран вид (Freiberger – Bühler 2015), цялостната публикация сега се подготвя за печат. Резултатите от тези дълги и интензивни проучвания са база за бъдещи археологически, изкуствоведски и исторически анализи.

Работата обхваща изследвания върху използваните техники на изработване и украса, както и анализи на състава на златните сплави и

forward, wherein differences are particularly clearly expressed (Fig. 8 and 9).

STUDY OF THE GOLDSMITHING TECHNIQUE

The fact that the above-mentioned groups may be more closely related to one another than was previously assumed is made plausible by the recently published manufacturing process analysis. An interdisciplinary research project headed by Falko Daim, Kurt Gschwantler and Peter Stadler, which has been running for almost two decades, concentrated on the fundamental study of the gold treasure. The documentation of the goldsmithing technique research of all vessels of the treasure is now presented in summary (Freiberger – Bühler 2015), while the comprehensive publication is currently being prepared for printing. The results of this long-term and intensive research establish a basis for future archaeological and art historical analysis.

припои. На преден план е стоял въпросът, дали въз основа на технологичните признаци могат да се образуват групи и как те се съотнасят с вече утвърдената типология в изследванията, основаваща се предимно на археологически и изкуствоведски анализи.

Чрез измервания на ясно видими по металната повърхност следи от работа и чрез документация на повтарящи се забележими неправомерности и грешки е предприет опит да се идентифицират отделните инструменти и да се установи дали те са били използвани по други съдове или пък за различни части на същия обект. Това би говорило за евентуална обработка от един и същи майстор.

Като пример за връзки между ясно разграничените една от друга и причислявани към различни времена групи, може да приведе овалната купа 8. Приложените при нея техники на фина обработка

The study included scrutiny of the production and decoration techniques used, as well as material analysis of the gold alloys and solders. The focus was on the question whether groups could be formed on the basis of technological characteristics and how they relate to the typology already developed through research, which is primarily based on antiquarian investigation. An attempt to identify individual tools and determine whether they were also used for other vessels or for different sections on one and the same object was made by measuring traces of work clearly delineated on the metal surface and by documentation of recurring distinctive irregularities or faults. This would indicate processing by the same craftsman.

The oval bowl No. 8 can be cited as an example for connections within groups that have previously been clearly defined and have been assigned to different dates. The fine execution techniques and types of

ОБР. 8 и 9. Сравнение на двете сцени на борба между животни по кана 2 (вляво) и купа 21 (вдясно)

FIGS. 8 and 9. Comparison of the two animal fight scenes on jug No. 2 (left) and bowl No. 21 (right)

и видове инструменти могат да се свържат както с тези на каните (преди всичко 2 и 7), така и с онези при съдовете, украсени с „пръчици-ластари“ (Stabchenranken). Възможно е дори кана 7 и купа 8 да са били изработени в една и съща работилница. Друга обща характеристика е установена при каните: всичките седем са били изковани с техниката на изтегляне – т.е. цялото тяло е било изработено от един лист. Няма споени шевове нито по стените на каните, нито в областта на дъната. Досега липсват паралели на този изключително трудоемък процес на производство. Забележително е още, че въпреки различията си, по отношение на качеството и изпълнението, двете кани (2 и 7) показват общи черти в техниката на изработване. Това дори прави възможно предположението, че каната с медальони е служила за образец за кана 7. Отдавна е отбелязано, че общо седемте съда с украса от „пръчици-ластари“ (Stabchenranken) (купи 13–16, 20 и 21, както и купа 19; обр. 6) в иконографско и стилистично отношение образуват своя собствена група в рамките на съкровището. Сега това е потвърдено чрез общите черти в техниката на изработване, които се изразяват предимно в оформянето на волутни краища на пръчковидните ластарни елементи, както и в листенцата с така наречената украса „точка-запета“ (Stabchenranken). С оглед на качеството на цизелирания декор, което се разкрива особено силно в старателното изпълнение на контури и детайли или във финеса и многообразието на използваните фини инструменти, те представляват майсторски произведения. Изключителното им качество е постигнато отчасти и с помощта на различни техники. Еднаквите белези при купи 15, 16 и 20 вероятно могат да се обяснят с обща занаятчийска традиция. Възможно е трите съда да произхождат от една и съща работилница, но със сигурност са изработени от различни занаятчии. Особен интерес предизвиква сравнението на съдовете, представени в съкровището като двой-

tools applied to it are to be associated with the jugs (Nos. 2 and 7 in particular), as well as with the vessels decorated with “rod-shaped” ornaments (Stäbchenranken). Jug No. 7 and bowl No. 8 were probably even made in the same workshop. Another common feature was found for the jugs: all seven of them were hammered from a single sheet made by working the entire body in one piece. There are soldering seams neither in the wall of the jug, nor in the area of the bottom. Comparisons for this extremely elaborate production process have not yet been found. It is also noteworthy that, despite the differences in quality and design, the two jugs Nos. 2 and 7 show common manufacturing features. They even make it possible to assume that the jug with medallions served as a model for jug No. 7. It has long been known that the seven vessels with “rod-shaped” decoration (Stäbchenranken) (bowls Nos. 13–16, 20 and 21, as well as bowl No. 19, Fig. 6) form a separate group within the treasure in terms of iconography and style. This could be attested by the similarities in the manufacturing technique, which are expressed above all in the design of the spiral endings of the rod-shaped tendril ornaments and of the leaflets with the so-called “dot-and-comma” motif. All of them are masterpieces: in respect of the quality of the embossed decoration, particularly in the accurate execution of contours and details or in the exactitude and variety of the tools applied. It should be mentioned that the exceptional quality was partly achieved by different techniques. Matching features of bowls Nos. 15, 16 and 20 presumably lead back to a common tradition of craftsmanship. The three vessels may even have been made in the same workshop, however they have certainly been made by different craftsmen. The comparison of the paired vessels of the treasure was of special interest. Correspondence in the manufacturing technique suggests, for example, that the two bull-headed bowls Nos. 13 and 14 were executed in the same workshop, despite their different decora-

ки. Съвпаденията в техниката на изработване например говорят за направата на двете купи с глава на бик в една и съща работилница, въпреки толкова различно оформената им декорация. Други насоки са подобният състав на златната сплав и съвпадащите размери на краката, които може би дори произлизат от един и същ модел. Вероятно двете купи не са дело на един и същ занаятчия; може да се мисли за разпределението на отделните стъпки от работата върху няколко лица. Големи различия могат да се констатира при двойката купи 9 и 10 – по двата съда при сравними стъпки от работата (като планиране на релефната основа или оформяне на серифите, т.е. на елементи на украса по краищата на знаците от надписите) са били използвани понякога напълно различни инструменти. Има различия и при изпълнението на надписите: докато при купа 10 за надписа в центъра на купата и за положения отвън кербшрифт надпис са били използвани вероятно различен вид инструменти, то следите от инструменти по купа 9 в двата надписа са сравними. Вероятно тук за частите на руноподобните знаци, е бил използван дори същият инструмент като при кръстния декор в централния медальон и при краищата на гранулираните ивици по ръба на купата. Ако това е така, то декорът и връзният надпис по купа 9 са направени по едно и също време. Много неща свидетелстват, че при бокалите 22 и 23 серифите от кербшрифт надписа по долната страна на крачетата са били направени с един и същ инструмент. При откриването вероятно поне няколко от съдовете са били силно деформирани, например при кана 6 цялата дръжка била набита в съда. Сигурно е бил правен опит да се възвърне формата и да се поправи повреката. За това говорят следите от обработка, които не са във връзка с първоначалното цизелиране. Примери са поставените ивици от златен лист, спойки, голи места и гракотини по купа 19. Други указания са припо-

tion. Further indications are the similar composition of the gold alloy and the corresponding dimensions of the legs, which may even come out of the same mold. It does not seem probable that the two bowls were produced by the same artisan; however, division of individual working stages between several craftsmen is conceivable. After all, major differences can be observed in the paired bowls Nos. 9 and 10 – completely different types of tools were sometimes used for comparable working stages (such as flattening the relief ground or the design of the serifs, i.e. the decorative elements at the endings of the characters). There are also differences in the execution of the inscriptions: while different tools were probably applied for the inscription around the center and the Kerbschrift-inscription on the outside of bowl No. 10, the tool traces on bowl No. 9 are comparable in both inscriptions. It was presumably even the same tool used for the bars of the runiform characters, as well as for the cruciform ornament in the central medallion and the borders of the beaded laces on the bowl rim. If so, the decoration and the Kerbschrift-inscription on bowl No. 9 must have been made simultaneously. On the other hand, there is much evidence to suggest that the serifs of the Kerbschrift-inscriptions on the underside of the feet of goblets Nos. 22 and 23 were made with one and the same tool. At least some of the vessels were probably strongly deformed at the time of their discovery, for example, the entire handle of jug No. 6 might have been pressed into the vessel. Assumably, an attempt was made to forge it back and to repair the damages. The processing traces, which are not related to the original chiseling, speak in favor of this supposition. Typical examples of this are the applied strips of gold foil, soldering, blank spots and scratches on bowl No. 19. Further indications are the overlapped sheet metal parts on this and other vessels (Nos. 13, 14 and 21) or the repair attempts by means of interlocking the gold foil found on jugs Nos. 3, 4 and 6 and drinking horn No. 17. However, no final soldering – presumably planned –

кривания на части от листа по мози и по други съдове (13, 14 или 21) или опити за поправка с помощта на запечатване на златния лист, които могат да се установят по кани 3, 4 и 6 и по ритона 17. Вероятно планирано, заключително спояване обаче не е направено. С процеса на възвръщане на формата биха могли да се свържат следите от удари с чук по купите 9 и 10, както и поне частично осъществената от обратната стена на съда обработка на цизелирания декор. Явни следи от преработки се виждат и по овалната купа 8.

ДАТИРОВКА И КУЛТУРНА ПРИНАДЛЕЖНОСТ

Въпросът за вместването на златното съкровище от Нэгсентмиклош в историята на изкуството също се развива изключително интересно. Досега липсват съпоставими находки: не съществуват паралели нито за съкровището в неговата цялост, нито за някои от 23-те съда. Елементите като изображения на грифон или лъв-грифон, на сцените на борба между животни или напomniaщата за похищението на Ганимед сцена изглежда се извличат от римо-византийската традиция (предадена през Византия?). В такъв контекст могат да се посочат и птиците, крачеци сред растителност и ловящи жаби. Като примери за свързване с византийското изкуство могат да се приведат също християнските символи, заоблено шлифованите стъклени апликации по купа 19, използването на гръцката азбука или ажурната техника. Отчасти споменатите вече сасанидски паралели се отнасят до формата на кана 2 и до изображението на обрънатия назад конен стрелец с лък върху същия съд. Тази иконография обаче може да се докаже и в Средна Азия. Разнородните влияния са и причина за най-различните културни и времеви определяния, правени досега. Ако към края на XIX век се е предлагала датировка във времето на Великото преселение на народите, то след това находката е била причислявана към българския, аварския

took place. The traces of the hammer strokes on bowls Nos. 9 and 10, as well as – at least in part – the execution of decoration from the reverse side of the vessel, were probably due to reshaping. Heavy reworking is also evident on oval bowl No. 8.

DATING AND CULTURAL ATTRIBUTION

The issue of art-historical classification of the Nagyszentmiklós gold treasure is also very intriguing. No comparable objects have been found: there exists neither a parallel for the treasure as a whole, nor for any of the 23 gold vessels. Features such as the depiction of griffin and lion-griffin, animal fight scenes, or the abduction scene reminiscent of Ganymede's abduction seem to derive from Roman-Byzantine tradition (transmitted by Byzantium?). The birds striding through plants hunting frogs should also be mentioned in this context. The Christian references, the knobby glass inlays in bowl No. 19, the usage of the Greek script, or the open-work technique were probably used with reference to the Byzantine art. The Sassanid parallels – already mentioned briefly – refer to the form of jug No. 2 and to the depiction of a riding archer turned backwards on the same vessel. This type of image can also be found in Central Asia. These different influences are the base for different cultural and temporal attributions that have been made so far. Whereas the Migration Period was a dating proposed at the end of the 19th century, the find was later assigned to the Bulgarian, Avarian or Hungarian cultural circle, whereby the dating varied between the 7th and the 10th/11th centuries.

More recent research shows a tendency to assume a connection with the culture of the Avars. These nomadic horse people, originating in Central Asia, first appeared on the historical scene in the middle of the 6th century, when they arrived at the gates of Constantinople in AD 558/59. Subsequently, the Avars established in AD 567/68, despite intermittent crises, a stable rule in the Carpathian Basin, which survived until its suppression by the army of Charlemagne at the end of the 8th century. Until the failed attempt of

или унгарския културен кръг, с което са свързани датировките между VII и X/XI век.

По-новите изследвания показват тенденция да се допуска връзка с културата на аварите. Този конен народ, който произхожда от Средна Азия, за пръв път се явява на историческата сцена през средата на VI век, когато стигнал пред портите на Константинопол през 558/59 г. След това аварите изградили през 567/68 г., въпреки междувременните кризи, свое стабилно владение в рамките на Карпатския басейн, което успяло да устои чак до поражението си от войските на Карл Велики в края на VIII век. До неуспешния си опит да превземат Константинопол през 626 г. в съюз със сасанидите, аварите получавали от Византия големи парични суми като данък. Характерни за мъжкия костюм при по-издигнатите прослойки на населението са многосъставните поясни гарнитури с метални обкови. По тях се срещат такива мотиви, каквито могат да се открият по съдовете от Нэгсентмиклош: сцени на борба между животни, цветни ластари на пунциран фон, или пък вече споменатите „пръчици-ластари“ (обр. 7), които свързват находката с късноаварското време (около VIII век.). Паралели в аварската култура имат бокалите и ритоните. Но в действителност досега те са познати само от гробовете от средноаварско време (втората половина на VII век.).

Друго указание са кербишифт надписите по находките от късноаварския период. Наред с отдавна известните отделни знаци или групи от няколко малобройни знака, за отбелязване е преди всичко един по-дълъг текст върху игленик от кост, произхождащ от Сарваш (Szarvas). Намерен е през 1983 г., в гроб със скелет на жена, и датиран в VIII век (обр. 10). Към него може да се добави и една нова находка, открита през 2004 г. в областта на Кишкундорожма (Kiskundorozsma) (също в Унгария). Става дума за две костени пла-

taking over Constantinople in AD 626 in alliance with the Sassanids, the Avars received from Byzantium large amounts of gold as tribute payments. Multi-component belt sets with metal fittings were characteristic of the man's costume worn by the upper class. They bear motifs which can be found on the Nagyszentmiklós vessels: animal fight scenes, floral tendrils against punched background, and the aforementioned rod-shaped pattern (Stäbchenranken) (Fig. 7), which assign the Nagyszentmiklós treasure to the late Avar period (about the 8th century). Goblets and drinking horns of the Avar culture can also be cited as parallels. However, so far they are known only from graves of the middle Avar period (second half of the 7th century).

The Kerbinschrift-inscriptions on finds of the late Avar period are another indication. Beside already known individual characters or groups consisting of only a few ones, there is to be mentioned a text on a bone needle case found in an 8th century grave with a woman's skeleton, discovered in Szarvas in 1983 (Fig. 10). Moreover, a new find from the region of K. "Kiskundorozsma" (the finding place is also located in Hungary) came to light in 2004. It comprises two parts of bone fittings of a bow containing several groups of characters.

Probably it is possible to determine a chronological sequence for the groups already ascertained in the treasure. It has always been agreed that the vessels are dated between the 7th and the 9th century and that they could not have been made at the same time. Falko Daim (2004) proposed to assign the vessels in Group II to the first half of the 8th century and the ones in Group III to the second half of the same century. The group of the so-called "rod-shaped" motif (Stäbchenrankengruppe) could be the latest in Group III because of their elaborate decoration. The punched Kerbschrift-inscriptions might also be dating criteria: therefore the bowls without such inscriptions but decorated with rod-shaped pattern (Stäbchenranken) might be the latest objects within Group III. The com-

стини, които принадлежат към обков за лък и съдържат няколко групи знаци.

Възможно е и разграничаване на някаква хронологическа последователност във вече установените групи. Досега винаги е съществувало единодушие при датирането на съдовете от съкровището във времето между VII и IX век, както и по това, че не би могло те всички да са създадени по едно и също време. Фалко Дайм (Daim 2004) предложи съдовете от втора група да се отнесат към първата половина на VIII век, а тези от третата – към втората му половина. Поради усложнената си украса съдовете от т. нар. група с мотив „пръчици-ластари“ (Stäbchenrankengruppe) биха могли да са най-късните от група III. Възможно е и пунцираните кербшрифти надписи да представляват някакъв критерий за датировка: затова и купите, по които липсват такива, но са украсени вече с декорация от „пръчици-ластари“, ще са вероятно най-късни в рамките на трета група. Паралелите от средноаварския период на двата бокала 22 и 23 и ритон 17 предлагат датировка на трите съда още в VII век, но е възможно да са и от VIII век.

Правдоподобно е да се допусне, че находката от Надсентмиклош някога е била част от богатствата на кагана, господаря на аварите и че е принадлежала към пищната му трапезна посуда. Към нея спадат както каните, т.е. преработените в такива предишни бутилки, така и купите. Може би съкровището е попаднало в земята по време на военните походи на Карл Велики, които той водил срещу аварите след 791 г. и довели до края на Аварския хаганат. Известно е, че през 796 г. при нахлуване във властовия център на аварите в ръцете на франките са попаднали богати съкровища и те били отнесени в Аахен: злато, сребро, копринени одежди и сигурно още други бляскави предмети, които били транспортира-

parative examples of the middle Avar period for the two goblets Nos. 22 and 23 and drinking horn No. 17 could assign the 7th century as a date for the three vessels, however goblets and drinking horns are also conceivable in the 8th century.

It is well possible that the Nagyszentmiklós treasure was once part of the wealth of the Avar Khaganate and represented magnificent tableware. The jugs or more specifically the flasks reworked as jugs were also part of it, as are the bowls. The nautilus-shaped vessel and the drinking horn might have belonged to the tableware as well. Perhaps the treasure was buried during the military campaigns of Charlemagne against the Avars starting AD 791 and causing the decline of the Avar Khaganate. It is known that rich treasures fell into the hands of the Franks when they invaded the political center of the Avars in AD 796 and were brought to Aix-la-

Обр. 10. Игленик от късноаварско време от Сарваш (Унгария) (Szarvas, Tessedik Sámuel Múzeum, инв. № 84.1.1)
Снимка: Адам Ваго
Fig. 10
Bone needle case of the late Avar period from Szarvas (Hungary).
Szarvas, Tessedik Sámuel Múzeum, Inv. No. 84.1.1
Photo: Adam Vago

ни на 15 коли, с въпряг от по 4 вола. Днес за това няма никакво потвърждение – навярно чрез депонирането тази участ е била спестена на 23-те съда. Но е възможно също и да са били заровени малко по-късно, при нападението на българския хан Крум през 803 г., или да са били използвани още известно време и едва в по-късен момент да са попаднали в земята.

Освен връзката с аварите, за възможна се смята и връзката с Българската държава от IX в. (виж още статията на Станислав Станилов в това издание) Застъпниците на тази теза привеждат като доказателства еднозначните връзки с християнството чрез кръстните изображения, както и надписите с гръцки букви, които изцяло липсват при аварите. Срецу тезата за българите като последни притежатели на съкровището говори обаче мястото на находката – в някогашна аварска област: би могло да се очаква, че съкровището ще бъде заровено близо до центъра на Старобългарската държава, т.е. много по на изток, в областта на Плиска или Преслав.

На кого и на колко собственика е принадлежало съкровището, по кое време и по какъв повод е станало укриването му, засега, а може би и в бъдеще – не може да се установи. Но е сигурно, че са били един или няколко възложители, които са разполагали с много големи парични средства и са могли да си позволят не само да задържат за себе си скъпоценния метал, но и да възложат работата на изтъкнати майстори. С много умение и висока прецизност те са сътворили 23 майсторски произведения на златарското изкуство от Ранното средновековие, които свидетелстват за дълбочено и непознато се от само себе си схващане на една митология, останала непозната за нас днес. Със своите завършени композиции, с техническата перфектност и с впечатляващото качество на изработката, златните съдове и днес не са изгубили нищо от обаянието си.

Chapelle: gold, silver, silk vestments, and certainly other splendid objects, carried away on 15 wagons, each drawn by four oxen. Today, there is no evidence for this – perhaps this fate has been spared by depositing of the 23 gold vessels. It is also possible that they were buried shortly after, during the attack of the Bulgarian Khan Krum in AD 803, or that the vessels were still in use for some time and were later concealed.

Beside the connection with the Avars, the relation to the Bulgarian Kingdom during the 9th century is also considered possible (see also Stanislav Stanilov's article in this volume). The proponents cite as evidence the obvious Christian references made by cross representations, as well as the inscriptions in Greek script, which are absent among the Avars. The finding place in the former Avarian territory speaks against the hypothesis that the Bulgarians were the last owner of the treasure: otherwise it might be expected that it would have been buried in the vicinity of the center of the First Bulgarian Kingdom, i.e. much further east in the region of Pliska or Preslav.

For the time being and perhaps also in the future, it cannot be determined to whom the gold treasure belonged and how many were its owners, as well as when and on what occasion the concealment took place. However, it is certain that one or more contracting authorities who had large financial means at their disposal were not only able to afford the precious material, but also to hire outstanding craftsmen. They created 23 masterpieces of the early medieval art of goldsmithing, executed with a great deal of skill and precision showing a deep and not self-evident understanding of mythology that is hidden from us today. As regards their unusual compositions, technical perfection and impressive quality of workmanship, they have not lost their fascination to this day.

ВМЕСТО БЕЛЕЖКИ

СНИМКИ:

KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien

ИЗБРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Hampel 1905, Т. I, 153–161 обр. 347–349, S. 643–671 обр. 2008, 2013–2018, Т. II, 401–423, Т. III, таб. 288–319; Daim – Stadler 1996; Gschwantler 2002; Cat. Budapest 2002; Daim 2004; Bálint 2004 bzw. 2010; Stanilov 2006, 278–309; Daim et. al. 2015.

ИСТОРИЯ НА ПРИДОБИВАНЕ:

Prohászka 2002; за фрагментите във Виена: Arneth 1845, 72, Nr. 14; Arneth 1950, 21, Nr. 14; ръчно написана бележка в експоната от античната колекция на Сакен – Kenner 1866, го с. 346.

НАДПИСИ:

Göbl – Róna-Tas 1995; Róna-Tas 2002; Szalontai – Károly 2013 и цитирана литература; Albrecht 2015; за изложителя от Сарваш: Juhász 1983; Juhász 2004, 91–92, таб. IX/67.1, таб. LXII.

ДЕТАЙЛНИ СТУДИИ:

За купа 19: Wamers 2015; „пръчици-лестари“: Daim 2000, 162–177.

ДЕЛЕНИЕ И ХРОНОЛОГИЧЕСКА

ПОСЛЕДОВАТЕЛНОСТ:

Stadler – Daim 1996; Daim 2004.

ЗЛАТАРО-ТЕХНИЧЕСКИ АНАЛИЗИ:

Freiberger – Bühler 2015; за изследователския проект най-общо: Stadler – Daim 2002.

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИ АНАЛИЗ:

Bálint 2002; Bálint 2004 съом. 2010; за българския произход: Mavrodinov 1943; Stanilov 2006, 278–309, 320–321; за връзката с културата на аварите: Garam 2002; Bálint 2004, 403–529 bzw. 2010, 415–543.

INSTEAD OF REFERENCE

IMAGE CREDITS:

KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum Wien

SELECTED LITERATURE:

Hampel 1905, vol. I, 153–161 with figs. 347–349, p. 643–671 with figs. 2008, 2013–2018, vol. II, 401–423, vol. III, pl. 288–319; Daim – Stadler 1996; Gschwantler 2002; Cat. Budapest 2002; Daim 2004; Bálint 2004 resp. 2010; Stanilov 2006, 278–309; Daim et. al. 2015.

ACQUISITION HISTORY:

Prohászka 2002; of the fragments in Vienna: Arneth 1845, 72, No. 14; Arneth 1950, 21, No. 14; handwritten note inside the specimen of the Collection of Greek and Roman Antiquities, Kunsthistorisches Museum Vienna: von Sacken – Kenner 1866, next to p. 346.

INSCRIPTIONS:

Göbl – Róna-Tas 1995; Róna-Tas 2002; Szalontai – Károly 2013 with further literature; Albrecht 2015; on the bone needle case from Szarvas: Juhász 1983; Juhász 2004, 91–92, pl. IX/67.1, pl. LXII.

DETAILED STUDIES:

On bowl No. 19: Wamers 2015; on the rod-shaped pattern (Stäbchenranken): Daim 2000, especially 162–177.

STRUCTURE AND CHRONOLOGICAL

ORDER:

Stadler – Daim 1996; Daim 2004.

ANALYSIS OF THE GOLDSMITHING TECHNIQUE:

Freiberger – Bühler 2015; on the research project in general: Stadler – Daim 2002.

CULTURAL-HISTORICAL APPROACH:

Bálint 2002; Bálint 2004, resp. 2010; to the Bulgarian origin: Mavrodinov 1943; Stanilov 2006, 278–309, 320–321; to the connection with the culture of the Avars: Garam 2002; Bálint 2004, 403–529, resp. 2010, 415–543.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY

Albrecht 2015: S. Albrecht. Die Inschriften des Goldschatzes von Nagyszentmiklós/Sännicolau Mare im byzantinischen Kontex.- In: Daim et al. 2015, 135-154.

Arneth 1845: J. Arneth. Das k.k. Münz- und Antikenkabinet. Wien, 1845.

Arneth 1850: J. Arneth. Die antiken Gold- und Silber-Monumente des k.k. Münz- und Antiken-Cabinetes in Wien. Wien, 1850.

Bálint 2002: Cs. Bálint. A nagyszentmiklosi kincsről – röviden [A short essay on the Nagyszentmiklos Treasure / Über den Schatz von Natyszentmiklos – kurze Übersicht]. - In: Cat. Budapest, 2002, 57-80.

Bálint 2004: Cs. Bálint. A nagyszentmiklói kincs: régészeti tanulmányok. - Varia archaeologica Hungarica, Bd. 16 a. Budapest, 2004 [през 2010 е издана на немски език/edited 2010 in German language: Bálint 2010].

Bálint 2010: Cs. Bálint, Der Schatz von Nagyszentmiklós. Archäologische Studien zur frühmittelalterlichen Metallgefäßkunst des Orients, Byzanz’ und der Steppe (mit einem Anhang von Pál Sümegi). - Varia Archaeologica Hungarica, 16 b. Budapest, 2010 [първоначалната публикация е на унгарски език/ edited in Hungarian language first: Bálint 2004].

Cat. Budapest 2002: T. Kovács (Red.). Az avarok aranya. A nagyszentmiklói kincs. Ausstellungskatalog Budapest (Magyar Nemzeti Múzeum) 2002; издано също в превод на английски и немски език/ published in English and German translation as: The Gold of the Avars. The Nagyszentmiklós Treasure pecn./resp.: Gold der Awaren. Der Goldschatz von Nagyszentmiklós. Budapest, 2002.

Cat. Eisenstadt 1996: F. Daim (Red.). Hunnen + Awaren. Reitervölker aus dem Osten. Burgenländische Landesausstellung, Schloss Halbturn 1996, Begleitbuch und Katalog, Ausstellungskatalog Eisenstadt 1996, 439-445.

Cat. Mödling 1977: K. Matzner. Katalog der Sonderausstellung im Museum der Stadt Mödling. Der Awarenfriedhof in Mödling „An der Goldenen Stiege“. Ausstellungskatalog Mödling, 1977.

Daim 2000: F. Daim. „Byzantinische“ Gurtelgarnituren des 8. Jahrhunderts (mit einem Beitrag von Dafydd Kidd). - In: F. Daim (ed.). Die Awaren am Rand der byzantinischen Welt. Studien zu Diplomatie, Handel und Technologietransfer im Frühmittelalter (Monographien aus Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie 7). Innsbruck, 2000.

Daim 2004: F. Daim. Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 26, 2. Aufl. Berlin, 2004, 439-445, s. v. Sännicolau Mare.

Daim et al. 2015: F. Daim, K. Gschwantler, G. Plattner, P. Stadler (Hgg.). Der Goldschatz von Sännicolau Mare (ungarisch: Nagyszentmiklós). The Treasure of Sännicolau Mare (hungarian: Nagyszentmiklós). Veranstalter vom Römisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz in Kooperation mit der Antikensammlung des Kunsthistorischen Museums, Wien 7–9 Oktober 2010, RGZM-Tagungen Bd. 25. Mainz, 2015.

Daim – Stadler 1996: F. Daim, P. Stadler. Der Goldschatz von Sinnicolaul Mare (Nagyszentmiklós). - In: Cat. Eisenstadt, 1996, 439-445.

Freiberger – Bühler 2015: V. Freiberger, B. Bühler. Der Goldschatz von Nagyszentmiklós / Sânnicolau Mare: Ergebnisse der goldschmiedetechnischen Untersuchungen und der Materialanalysen. - In: Daim et al. 2015, 9-42.

Garam 2002: E. Garam. Avar kori fejedelmi es köznépi sirleletek kapcsolata a nagyszentmiklói kinc-

csel [The connection of Avar Period princely and common grave goods with the Nagyszentmiklós treasure / Die Verbindung awarenzeitlicher Fürsten- und Gemeinvolk-Grabfunde mit dem Schatz von Nagyszentmiklós]. - In: Cat. Budapest, 2002, 81-111.

Göbl – Róna-Tas 1995: R. Göbl, A. Róna-Tas. Die Inschriften des Schatzes von Nagy-Szentmiklós. Eine paläographische Dokumentation. Österreichische Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Kl., Denkschriften Bd. 240. Wien 1995.

Hampel 1884: J. Hampel. A nagyszentmiklósi kincs. Tanulmány a népvándorláskori művészetről. - In: Archaeologiai Értesítő 4, 1884, 1-166 [през 1885 г. публикувано на немски език и частично ревиузирано/1885 in German language and partially revised appeared: Hampel 1885].

Hampel 1885: J. Hampel. Der Goldfund von Nagy-Szent-Miklós sogenannter „Schatz des Attila“. Beitrag zur Kunstgeschichte der Völkerwanderungsepoche. Budapest 1885 [през 1884 г. е издана на унгарски език/ edited 1884 in Hungarian language: Hampel 1884].

Hampel 1905: J. Hampel. Alterthümer des Frühen Mittelalters in Ungarn. Bde. I–III. Braunschweig, 1905.

Juhász 1983: I. Juhász. Ein awarenzeitlicher Nadelbehälter mit Kerbschrift aus Szarvas. - In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 35, 1983, 373-377.

Juhász 2004: I. Juhász. Das awarenzeitliche Gräberfeld in Szarvas – Grexa-Téglagyár, FO 68. - Monumenta Avarorum Archaeologica. Budapest, 2004.

Mavrodinov 1943: N. Mavrodinov. A Nagyszentmiklósi ősbolgar kincs / Le trésor protobulgare de Nagyszentmiklós. - Archaeologia Hungarica, XXIX. Budapest, 1943.

Prohászka 2002: P. Prohászka. A nagyszentmiklósi kincs megtalálásának és a bécsi császári és királyi Régiségtárba kerülésének története [History of the recovery of the Nagyszentmiklós treasure and its path into the Vienna Imperial and Royal Collection of Antiquities / Der Weg des Schatzes von Nagyszentmiklós von der Entdeckung bis zur Ankunft in der Wiener k. k. Antikensammlung]- In: Cat. Budapest, 47-56.

Róna-Tas 2002: A. Róna-Tas. A nagyszentmiklósi kincs feliratairól [The Inscriptions of the Nagyszentmiklós Treasure / Über die Inschriften des Schatzes von Nagyszentmiklós]. - In: Cat. Budapest, 2002, 120-129.

Wamers 2015: E. Waners. Locus amoenus. „Becher 19“ im Kontext der kontinentalen Kunst des 8. und 9. Jahrhunderts. - In: Daim et al. 2015, 71-119.

Stadler – Daim 2002: P. Stadler, F. Daim. Der Goldschatz von Nagyszentmiklós als Gegenstand einer Archäologie der Zukunft [A nagyszentmiklósi aranykincs mint a jövő régészetének tárgya / The Nagyszentmiklós Treasure as the Subject of an Archaeology of the Future]. - In: Cat. Budapest 2002, 130-133.

Stanilov 2006: С. Станилов. Художественият метал на българското ханство на Дунав VII–IX в. Onum за емпирично изследване. София, 2006 /St. Stanilov. Die Metallkunst des Bulgarenkhanats an der Donau 7–9. Jh. Versuch einer empirischen Untersuchung. Sofia, 2006.

Szalontai – Károly 2013: Cs. Szalontai, L. Károly. Runiform fragments of the late Avar period from Hungary. - Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae 66/4, 2013, 365-396.

v. Sacken – Kenner 1866: E. F. von Sacken – F. Kenner. Die Sammlungen des k.k. Münz- und Antiken-Cabinetes. Wien, 1866.

СЪКРОВИЩЕТО ОТ НАГИ СЕНТ МИКЛОШ В АРХЕОЛОГИЯТА НА ЕЗИЧЕСКА БЪЛГАРИЯ

Станислав Станилов

Гостуването на съкровището от Наги сент Миклош в София е събитие не само от широко обществено значение, но и по смисъла на българската историографска традиция става част от хуманитарното знание на нацията. От откриването на паметника през 1799 г. и първата публикация за него на Йозеф Хампел (Hampel 1905, I, 153-160, 643-656; II, 401-423, III, 288-319) досега са написани повече от сто изследвания, които могат да се разделят на две групи според времето на издаването им – преди или след монографията на Никола Мавродинов (Mavrodinov 1943). Тя е границата на отношението към съцината на изследването – дали се акцентира върху детайли и след това да се представят общи разсъждения от исторически и изкуствоведчески характер или е използван комплексен подход с оценка върху морфологията, стилистиката и технологията. Такава методика е приложил Никола Мавродинов и неговото съчинение остана в основата на появилите се след това проучвания, независимо, че техните автори отправят често ожесточени критики към етнокултурните му идентификации. Високото качество на анализа в монографията предизвиква в някаква степен убеденост за неговата културна принадлежност и затова в Кунстхисторишес музеум Виена дълги години

THE NAGYSZENTMIKLÓS TREASURE IN THE ARCHAEOLOGY OF PAGAN BULGARIA

Stanislav Stanilov

The guest appearance of the Nagyszentmiklós treasure in Sofia is not merely an event of great social significance, but also, with regard to the Bulgarian historiographic tradition, constitutes part of the humanitarian knowledge about the nation. Since the discovery of the treasure in 1799 and its first publication by Joseph Hampel (Hampel 1905, I, 153-160, 643-656; II, 401-423, III, 288-319), more than a hundred studies have been written about it until today, and these can be divided into two groups according to their time of publication: before or after Nikola Mavrodinov's monograph (Mavrodinov 1943). This monograph marks a borderline in terms of the approach towards the essence of research – whether to emphasize on details and then present general interpretations of historical and art historical character; or whether to use a complex method that evaluates form, style and technology. The latter methodology was applied by Nikola Mavrodinov and his study remained the basis for works that emerged later, regardless of the fact that their authors often fiercely criticize his ethnic-cultural identifications. The high quality analysis in the monograph provokes to a certain extent confidence in the cultural attribution of the treasure and, for that reason, the label “Old Bulgarian” stood for many years in the Kunsthistorisches Museum Vienna. Subsequent studies identified the treasure as

стои означението „старобългарско“. Следващите изследвания идентифицират съкровището като аварско, маджарско (унгарско), печенежко и най-сетне – събрано в брака между унгарски княз и българска принцеса (Станилов/Staniĭlov 2006, 280-283). Всъщност емпирични аргументи за една или друга етнокултурна идентификация няма, като изключим отделни елементи от изображенията, отразени в украсата на летите бронзови обкови за колани от късния етап на аварската култура. Това е основният мотив съкровището да бъде обявено за аварско, като за останалите мотиви всеки от авторите следва в разсъжденията си различна логика. Неоспоримият факт на отразените в аварската бронзова металопродукта образи от едната група съдове в съкровището от Наги сент Миклош (Bálint 2002, 57-80; Garam 2002, 81-111) обаче, има относителна, но не и абсолютна стойност за идентификацията, защото това може да е следствие само от присъствието на тези съдове в културата на аварския елит. Така, упоритото твърдение, че съкровището принадлежи на аварската култура, заприличва на предхождащото го, също така упорито твърдение, че принадлежи на средновековната култура на българите. Всяка идентификация, така или иначе, има етнокултурен термин, но означението „български“, „аварски“, „унгарски“ не може да бъде буквално. Дали майсторът е аварин, българин, унгарец, а може и грък, арменец, евреин, няма особено значение за идентификацията. Определяща тук е културната среда, която терминологично се означава според етноса - творец на гържавност, в най-широкия смисъл на тази дума. Тогава може би най-коректно е да употребяваме „етнокултурна среда“, но има случаи, в които и този израз не е подходящ, защото във Византийската империя майсторите ювелири са били гърци, арменци, евреи, а културната среда е византийска, т. е. ромейска, имперска. Затова „аварско“ и „българско“ е онова, което се произвежда в културната среда

Avar, Magyar (Hungarian), Pecheneg, and finally, as an assemblage resulting from the marriage of a Hungarian knyaz to a Bulgarian princess (Станилов/Staniĭlov 2006, 278-282). In fact, there are no empirical arguments in favour of one or another ethnic-cultural identification, save for individual elements in the imagery that are reflected in the decoration of the cast bronze belt mounts from the later phase of the Avar culture. This is the main motive for the treasure to be declared Avar, while for other motives each author follows their own logic of interpretation. The indisputable fact that the images from one group of vessels from the Treasure of Nagyszentmiklós are mirrored in Avar bronze crafting (Bálint 2002, 57-80; Garam 2002, 81-111), however, has a relative, but not absolute value for the identification, since this phenomenon could be resulting from the mere presence of the vessels in the culture of the Avar elite. Thus, the persistent claim that the treasure belongs to the Avar culture starts to resemble the equally persistent opinion that it belonged to the Medieval Bulgarian culture. Any identification contains an ethno-cultural notion anyway, but the designation “Bulgarian”, “Avar”, “Hungarian” cannot be a literary one. Whether the craftsman was an Avar, Bulgar, Hungarian, and why not a Greek, Armenian, Jew, does not really matter for the identification. What is indeed decisive here is the cultural milieu labelled according to the ethnos that created a state, in the broadest meaning of this word. Then, perhaps, it would appear most correct to use the expression “ethno-cultural environment”, but there are cases when this phrase is not suitable either, since in the Byzantine Empire the goldsmiths were Greeks, Armenians and Jews, and the cultural context was Byzantine, i.e. Roman, imperial. That is why “Avar” and “Bulgarian” denotes whatever was produced within the environment of those particular, sometimes rather motley, societies. They were eager to accept innovations and often implemented them continuously in their own cultures. Another issue would be how the use of readymade items from another culture, especially

на тези, понякога твърде пестри общества. Те приемат охотно иновации и често ги вписват трайно в своите култури. Отделен проблем е как вносът и употребата на готови изделия от друга култура, особено такива с луксозен характер, влияе върху културните форми на местното общество. Истинското разбиране идва от разделния подход към всеки паметник или група паметници. Един от най-красноречивите случаи е бронзолеярството в аварския хаганат, където византийското влияние, с елинистически корени (Декан 1972, 317-452), носещо от своя страна елинистическо (Декан 1972, 317-452) влияние, е доказано много отдавна. Това предизвиква неправомерни определения, като например заглавието на иначе перфектното изследване на бронзовите обкови за колани от VIII–IX в. на Ерик Брауер (Brauer 2009) „Византия на Дунава ...“. Никаква „Византия“ там няма, защото носенето на обковани с бронз колани в определени стилове е оригинално явление за аварската културна среда, независимо от стиловата характеристика на декорацията. Същото се отнася и за съкровището от Наги сент Миклош, което е сбор от разнородни паметници, а едни от съдовете може да са били произведени в хаганата и могава те наистина са аварски. Повечето обаче не са такива, защото характеристиката им ги привързва към други култури и тяхното определяне е задача на сериозните изследвания, които вече са започнали. В публикациите се обръща малко внимание на разликата в разбирането за идентификацията на паметника. Какво коментираме – производител/производителите, собственика/собствениците на отделните групи, последния собственик на цялото съкровище, който може да го е придобил като трофей или да е бил най-обикновен крадец? През 1996 г. Фалко Дайм и Петер Щадлер (Daim, Stadler 1996, 439-445) представят проект за изследване на съкровището от Наги сент Миклош с голяма работна група учени от Австрия, България,

luxurious ones, influenced the cultural manifestations of the local society. True understanding comes from the individual approach to each monument or a group of monuments. One of the most eloquent examples is bronze casting in the Avar Khaganate where a prevailing Byzantine influence (Daim 2000, 77-204), with Hellenistic roots (Dekan 1972, 317-452), has been proven long ago. This circumstance provoked unjustified claims, such as the title of the otherwise flawless study on bronze belt ornaments of the 8th-9th century by Eric Brauer (Brauer 2009) – “*Byzanz an der Donau*”. There was no “Byzantium” in that place, since the wearing of bronze-mount belts of particular style is an original phenomenon for the Avar cultural milieu, regardless of the stylistic characteristics of the decoration. The same applies to the treasure of Nagyszentmiklós, which was a collection of heterogeneous artefacts, and some of the vessels *may* have been produced inside the Khaganate, and then they are truly Avar. Most of them, however, are not, as their characteristics link them to other cultures and their distinction is the task of some serious research that has started already. Little attention is paid in scholarly literature to the discrepancies in the understanding of the treasure’s identification. What are we discussing: the producer/producers, the owner/owners of the separate groups of objects, the last owner of the complete treasure who might have acquired it as a trophy, or could have been a common thief? In 1996 Falko Daim and Peter Stadler (Daim, Stadler 1996, 439-445) presented a project for the study of the Nagyszentmiklós treasure by a large group of scholars from Austria, Bulgaria, Germany, Romania, Russia, Hungary and the United States. The tasks of the research team were formulated around three points: full art historical analysis, chemical analysis of the raw material, and technical analysis. Twenty years after this intention was announced, the Römisch-Germanisches Zentralmuseum in Mainz and the Kunsthistorisches Museum in Vienna published a volume with papers by six authors from Germany, Austria, Hungary and Belgium, with a prologue by Falko Daim

Германия, Румъния, Русия, Унгария и Съединените щати. Задачите на изследователската програма са формулирани в три точки: пълен антикварен анализ, химически анализ на суровината и технически анализ. Двадесет години след публикуването на това намерение Римско-германският централен музей в Майнц и Кунстхисторишес музеум Виена издадоха сборник със статии на шестима автори от Германия, Австрия, Унгария и Белгия и предговор от Фалко Дайм (Daim, Gschwantler, Plattner, Stadler 2015). Те не изпълняват замисъла на проекта, но слагат едно добро начало. Няма пълен антикварен анализ, няма химически анализи на суровината на всички съдове, няма пълен комплексен антикварен анализ на паметниците. Като оставим настрана работата на Чанад Балинт¹, останалите статии обаче третираат част от тази материя и даже излизат извън нея. Те показват, че паметникът крие голям потенциал за изследване и освен това, че бъдещият пълен морфологичен и стилов анализ ще сепарира съдовете на повече групи и подгрупи от обособените до сега. Става ясно, че разчитането на скритата в тях информация ще има нови измерения.

Всички научни противници на българската теза винаги са изтъквали като главен аргумент липсата на паралелни паметници в културата на българите от VII–IX в. До скоро можеше да се каже, че изобщо останките от елитарни (луксозни) вещи в тази култура са изключително малобройни и поради това е рано да се разсъждава в тази посока. През последните години обаче, в България се появиха паметниците от т.нар. група „Врап-Велино“ (Станилов/Staniilov 2006, 90-157; Атанасов, Венелинова, Стойчев 2007 57-66; Даскалов, Тонкова, 2010, 79-103; Рашев, Станилов, Стойчев 2014, 7-143), които несъмнено имат свършено различен от този на съдовете в съкровището от Наги сент Миклош произход и се идентифицират в контекста на археологията на езическа България. Все още това са само обкопи за колани, но предвид

(Daim, Gschwantler, Plattner, Stadler 2015). The articles did not fulfill the initial idea of the project, but set a good beginning. There is no complete art historical analysis, there is no chemical analysis of the raw material of all vessels, and there is no full complex analysis of the objects. Apart from the work by Csanád Bálint¹, the other papers deal to some extent with these topics and even go beyond. They demonstrate that the treasure holds a great research potential and furthermore, that future complete formal and stylistic analysis would separate the vessels into more groups and subgroups than the current ones. It has become clear that the deciphering of the information hidden in them will explore new dimensions.

All scientific opponents of the Bulgarian thesis have always pointed out as their main argument the lack of parallel artefacts in the Bulgarian culture of the 7th-9th century. Until recently, it was possible to say that remains of elite (luxury) items from this culture in general are extremely scarce and, because of that, it would be premature to speculate in this direction. Over the last years, however, the objects of the so-called “Vrap-Velino” group appeared in Bulgaria (Станилов/Staniilov 2006, 90-157; Атанасов, Венелинова, Стойчев 2007 57-66; Даскалов, Тонкова, 2010, 79-103, Рашев, Станилов, Стойчев 2014, 7-143). They undoubtedly have a completely different origin from the treasure of Nagyszentmiklós and are identified within the context of the archaeological record of Pagan Bulgaria. For now, these objects consist of belt mounts only, but considering the presence of vessels in the same style as well among finds from Albania (Werner 1989, 12-14, Taf. 7, 8, 9), it can be suggested that these items represented the main part of luxury goods that belonged to the Bulgarian ethno-cultural milieu. There is no direct connection between the two groups of artefacts (the complex “Vrap-Erseke” and the group “Vrap-Velino” on the one hand, and the treasure of Nagyszentmiklós on the other), and the indirect one is rather complex and would require a lengthy commentary and evaluation.

присъствието и на съдове в този стил сред находките от Албания (Werner 1989, 12-14, Taf. 7, 8, 9), може да се каже, че представят главната част от онази луксозна материя, която принадлежи на българската етнокултурна среда. Между двете групи паметници (комплекса „Врап-Ерсеке“ и групата „Врап-Велино“, от една страна, и съкровището от Наги сент Миклош, от друга) няма пряка връзка, а косвената е много сложна и изисква продължителен коментар и оценка.

Уникалността на съкровището от Наги сент Миклош е и главен проблем в посветените му изследвания. Независимо от косвените аналогии, като изключим рога за пиене (17) и двете чаши (22 и 23), останалите паметници нямат аналогии в съпоставимите с аварската евразийски степни култури. Без особена дискусия всички изследователи поставят с различни варианти общата хронологическа рамка между VII и IX в. – време на големи трансформации и в стационарните култури. През този период престава да съществува империята на Сасанидите, където съдовете от сребро и бронз заемат значително място в художествената култура. Тогава започва и формирането на ислямската култура и нейното изкуство в различните му прояви. Византия изживява иконоборческия период, от който няма особено много запазени паметници, но се знае, че тя изпитва влияние от културата на издигащия се халифат. В постсасанидската металопластика стиловете и донякъде морфологични аналогии с групата кани в съкровището от Наги сент Миклош са очевидни, но относителни, защото се проявяват в отделни детайли. Подобни паметници във византийското приложно изкуство от това време не са идентифицирани. Още една истина е, че в Аварския хаганат още от началото на неговото съществуване има ателиета за производство на художествен метал (Werner 1970, 75-81; Rácz 2014). Тогава защо по-късно да няма и придворно ателие, което работи с благородни

The uniqueness of the treasure of Nagyszentmiklós is also the main problem in the studies dedicated to it. Regardless of the indirect analogies, if we exclude the horn (17) and the two goblets (22 and 23), the remaining objects have no parallels in the Eurasian steppe cultures comparable to the Avar one. Without particular discussion, all authors place with some variations the general chronological frame between the 7th and the 9th century – a time of great transformations also among the sedentary cultures. During this period the Empire of the Sassanids, where silver and bronze vessels held a significant place in artistic culture, ceased to exist. At that time also started the formation of the Islamic culture and its art in various manifestations. Byzantium went through the Iconoclast period, from which not many monuments remain, but it is known that the Empire experienced some influence from the culture of the rising Caliphate. The stylistic and, to a certain extent, the formal analogies of the jug group from the Nagyszentmiklós treasure in Post-Sassanid metal working are obvious, but also conditional, since they appear only in terms of certain details. No such products of Byzantine applied arts have been identified from that time. Another fact is that workshops for metalwork were evident in the Avar Khaganate ever since the beginning of its existence (Werner 1970, 75-81; Rácz 2014). Then why should not there be a later court workshop that dealt with precious metals as well? And another question arises here: Where are the graves of the barbarian aristocracy from the end of the 7th until the beginning of the 9th century, in whose lifestyle one should find items identical to those of the Nagyszentmiklós treasure?

Bowl 19 from Nagyszentmiklós has always been subject to special attention from scholars, and the latest study by Egon Wamers (Wamers 2015, 71-120) puts it into a broader framework, based on the shape and the rendering of the images. The author comments on the style and tries to link it to the Central European aesthetics of the Carolingian era. Still, he assigns the vessel to the production of a Byzantine atelier or to

метали? Тук пак възниква още един въпрос: къде са гробовете на аварската аристокрация от края на VII – началото на IX в., в чиято култура трябва да присъстват паметници, идентични на тези от съкровището от Наги сент Миклош? Купа 19 от Наги сент Миклош винаги е била обект на специално внимание от страна на изследователите, при което последното проучване на Егон Вамерс (Wamers 2015, 71-120) вписва паметника в един много широк контекст на базата на морфологията и представянето на образите. Коментира стилистиката в същия контекст, стареейки се да я обвърже със средноевропейската естетика от времето на Каролингите. Въпреки това авторът отнася съда към продукцията на византийско ателие или към византийски златар, който работи в двора на аварския хаган. В същото време той явно признава реконструкцията на Фалко Дайм и Франц Зигмет (Daim 1997, 73, Abb. 99) с фон от тъмно стъкло, което за „българската връзка“ е важно. В изследването си върху художествения метал на българското ханство на Дунав обърнах внимание на една всъщност отдавна известна, но оставена без специално внимание от изследователите находка. Това е златен пръстен, открит при с. Мътница, близо до Мадара, Шуменско (Mavrodinov 1943, 77-88, Fig. 49; Daim 1997, 178, 180, Abb. 106, 107; Станилов/ Stanilov 2006, 190-198 Обр. 1-3), за съжаление с твърде изтрита от дълго носене украса (обр. 1,1). Неговата морфология показва особено изискана конфигурация – дебело златно кръжило, отвътре плоско, отвън полукръгло; с плавно уширение вместо плочка. Външната повърхнина е покрита с орнаментален мотив в стила „пръчици-ластари“, центриран върху уширението (обр. 1,2). Той има най-пряка аналогия в обковете от Миклуцице, Брестовац, Мате Залка (обр. 1,3,4,5). С него е изпълнена и декорацията на купа 19, която, заедно с орнамента „точка-запета“, Фалко Дайм (Daim 1997, 170-180) безусловно причис-

a Byzantine goldsmith who worked in the court of the Avar Khagan. At the same time, the author apparently accepts the reconstruction with dark glass background proposed by Falko Daim and Franz Siegmeth (Daim 1997, 73, Abb. 99), which is important for the “Bulgarian connection”. In my study on Metallkunst from the Bulgarian Khanate on the Danube I have paid attention to a well-known find, albeit overlooked by scholars. The object in question is a golden finger-ring found at Matnitsa village near Madara, Shumen region (Mavrodinov 1943, 77-88, Fig. 49; Daim 2000, 178, 180, Abb. 106, 107; Станилов/ Stanilov 2006, 190-198, Fig. 1-3). Its decoration is unfortunately too worn out because of long usage (fig. 1,1). Its shape demonstrates a particularly exquisite configuration – a thick golden hoop, flat inside, that gradually widens to play the role of a plate. The outer surface is covered by a rod-shaped ornaments (Stäbchenranken), centered on the widened part (fig. 1,2). It has its most direct analogy in the belt mounts from Mikulčice, Brestovac and Máté Zalka (fig. 1,3,4,5). The same motif was used in the decoration of bowl 19 which, together with the “dot-and-comma” pattern, F. Daim (Daim 1997, 170-180) unconditionally attributed to the Byzantine Mediterranean cultural circle. What is more, the remains of dark glass in some spots within the creases of the relief show that the ring (fig. 1, 6) should be reconstructed following the example of bowl 19 (fig. 1,7). And thus, there are already two objects of the same style, within the same time frame, perhaps from the same workshop (group of workshops). This circumstance is only upset by the lack of the typical pattern of vertically arranged ornaments on the bowl, which are visible on the ring and the belt mounts. Similar verticality, however, is evinced in the inside decoration of round bowl 21 (обр. 1,8,9).² With the presence of enamel, the ring becomes the first empirical piece of evidence of the presence of luxury items in 8th-9th century Bulgaria, directly related to some of the vessels from the Nagyszentmiklós treasure. Although rarely, some unsophisticated derivatives of the “rod-

ли към византийския средиземноморски културно-пространствен кръг. Нецо повече – останки от черен емайл на няколко места в гънките на релефа показват, че пръстенът (обр. 1, 6) трябва да се реконструира по примера на купа 19 (обр. 1,7). И вече се виждат два паметника от един и същи стил, с една и съща хронология, може би и от едно и също ателие (група ателиета). Това обстоятелство е смутено само от липсата на характерен мотив от вертикално наредени орнаменти върху купата, каквито се виждат на пръстена и на обковете за колани. Подобна вертикалност обаче

shaped ornaments” and “dot-and-comma” patterns are encountered, for instance on the typical open-hoop rings made of copper leaf (fig. 1, 11, 12) (Инкова 2007, 224-226, fig. 1,1, 2,1).

One more luxury artifact of the Old Bulgarian culture testifies to such connection – the golden button from the Preslav treasure (Станилов/Stanilov 2006, 200-205, fig. 7). On each of the four sides of its pyramidal punched dot decorated surface a five-petal palmette is depicted (fig. 2,1,2), comparable to the palmettes (fig. 2,3) on the bull’s head bowl (14) in the treasure of Nagyszentmiklós with the characteristic double stem

ОБР. 1.

- 1.1 Пръстенът от Мътница, НАИМ (фото М. Филипов)
- 1.2 Пръстенът от Мътница. Орнаментален мотив (графика Ст. Станилов)
- 1.3 Накрайникът от Миклуцице (По Ф. Дайм)
- 1.4 Накрайникът от Брестовац (по Ф. Дайм)
- 1.5 накрайникът от Мате Залка (по Ст. Станилов)
- 1.6, 7 Мотиви от купа 19 от съкровището от Наги сент Миклош
- 1.8 Пръстенът от Мътница (реконструкция Ф. Зигмет)
- 1.9 Купа 19 от съкровището от Наги сент Миклош (по Ф. Дайм)
- 1.10 Останки от емайл в гънките на орнамента на пръстена от Мътница (по Ст. Станилов)
- 1.11 Меден пръстен от фонда на НИМ (по М. Инкова)
- 1.12 Меден пръстен от некропола Султана (по Б. Митря)

FIG. 1

- 1.1 The ring from Matnitsa, NAIM (photo M. Filipov)
- 1.2 The ring from Matnitsa. Ornamental motif (drawing S. Stanilov)
- 1.3 The belt strap end from Mikulčice (after F. Daim)
- 1.4 The belt strap end from Brestovac (after F. Daim)
- 1.5 The belt strap end from Máté Zalka (after S. Stanilov)
- 1.6, 7 Motifs from bowl 19 of the Nagyszentmiklós treasure
- 1.8 The ring from Matnitsa (reconstruction F. Siegmeth)
- 1.9 Bowl 19 of the Nagyszentmiklós treasure (after F. Daim)
- 1.10 Enamel remains in the creases of the ornament on the Matnitsa ring (after S. Stanilov)
- 1.11 Copper ring from the collection of the National History Museum – Sofia (after M. Inkova)
- 1.12 Copper ring from the Sultana necropolis (after B. Mitrea)

се забелязва по вътрешната украса на мас 21 (обр. 1,8,9).¹ С наличието на емайла, пръстенът става първото емпирично доказателство за това, че през VIII–IX в. в България присъстват луксозни вещи, свързани пряко с някои от съдовете в съкровището от Наги сент Миклош.

Още един луксозен паметник на старобългарската култура е свидетелство за подобна връзка – златното копче от Преславското съкровище (Станилов/Staniilov 2006, 200–205, обр. 7). По четирите страни на неговата пирамидална пунцирана повърхност е вписана по една петлистна палмета (обр. 2,1,2), сравнима с палметите (обр. 2,3) по купата с бича глава (14) в съкровището от Наги сент Миклош с характерното двойно стъбло и коленца, наподобяващи превръзки. Целият преславски комплекс се датира в X в., но това копче явно е произведено много по-рано или представлява един по-късен дериват на форми, чиято мода по това време е отминала.

„Първият коланен накит от Мадара“ се датира в VIII–IX в. (Миятев 1926–1927, 14–26; Станилов/Staniilov 2006, 206–226; Böhler 2015, 108–110) и представлява луксозен комплект от обкови, класифициран в групата на двусъставните (тока, накрайник и чифт апликации-носачи за портупейни

ОБР. 2.

2. 1–2 Копчето в съкровището от Велики Преслав (снимка: Кр. Георгиев)
2.3 Орнаментален мотив от купа 14 в съкровището от Наги сент Миклош
FIG. 2.
2. 1–2 The button of the Veliki Preslav treasure (photo: K. Georgiev)
2.3 Ornamental motif from bowl 14 of the Nagyszentmiklós treasure

and small nodules that resemble ribbons. The entire Preslav complex is dated in the 10th century, but this button was clearly produced much earlier or represents a later derivate of shapes outdated at that time. “The first belt set from Madara“ is dated to the 8th–9th century (Миятев 1926–1927, 14–26; Станилов/Staniilov 2006, 206–226; Böhler 2015, 108–110) and constitutes of mounts/fitings of a luxury two-part belt set (buckle, strap end, a pair of attachment appliques for sword holders) (fig. 3, 1). What is remarkable in our case is the treatment of the buckle tongue. Its rear end is elongated and flattened (fig. 3, 2) which should be accepted as the peculiar manner of the craftsman / workshop. In the same way is flattened the rear end of the buckle tongue (fig. 3,3) of the abovementioned round bowl 21 (see p.151) in the treasure of Nagyszentmiklós. This similarity cannot be a coincidence, since in artisan traditions the treatment of details is consistently maintained and reflects the power of these traditions in the different schools. The craftsmanship of the Madara set is indisputably lesser than that of the bowls from the Nagyszentmiklós treasure and that is why the analogy between the buckles of both artefacts does not necessarily denote direct connection, but rather some common root. The primitive imitation of enamels on the mounts from the Madara set

ремъци) колани (обр. 3, 1). За нашия случай забележително е третирането на езика на токама. Неговият заден край е издължен и сплеснат (обр. 3, 2), което трябва да се приеме като особен маниер на майстора/ателието. По същия начин е сплеснат задният край на езика на токама (обр. 3,3) на споменатия вече мас 21 (Gold der Awaren, 2002, 41) в съкровището от Наги сент Миклош. Това сходство не може да бъде случайно, защото в занаятчийските традиции третирането на детайлите се спазва последователно и отразява силата им в различните школи. Равнището на изработка на мадарския комплект е безспорно по-ниско от това на съдовете от съкровището от Наги сент Миклош и затова аналогията между токите в двата паметника не означава непременно пряка

shows in a certain sense the provinciality of technology, i.e. the workshop for luxury production may have functioned in Pliska, following the traditions of some of the imperial ergasteria in Constantinople. In my opinion, vessels 20 and 21 in the Nagyszentmiklós are products of the same workshop. Therefore, the same luxury vessels may have been accumulated in the Bulgarian court, and they might have been produced in Byzantium, just as well as in its own court workshop. A very suitable example with respect to the Nagyszentmiklós treasure’s connection to the Old Bulgarian culture is the image of the triumphant horseman (fig. 4, 1) on jug 2. The details of his armoury may hint at a certain cultural attribution. The unconditional supporters of the Avar theory fail to compare the headstall of the horse harness depicted to the one authen-

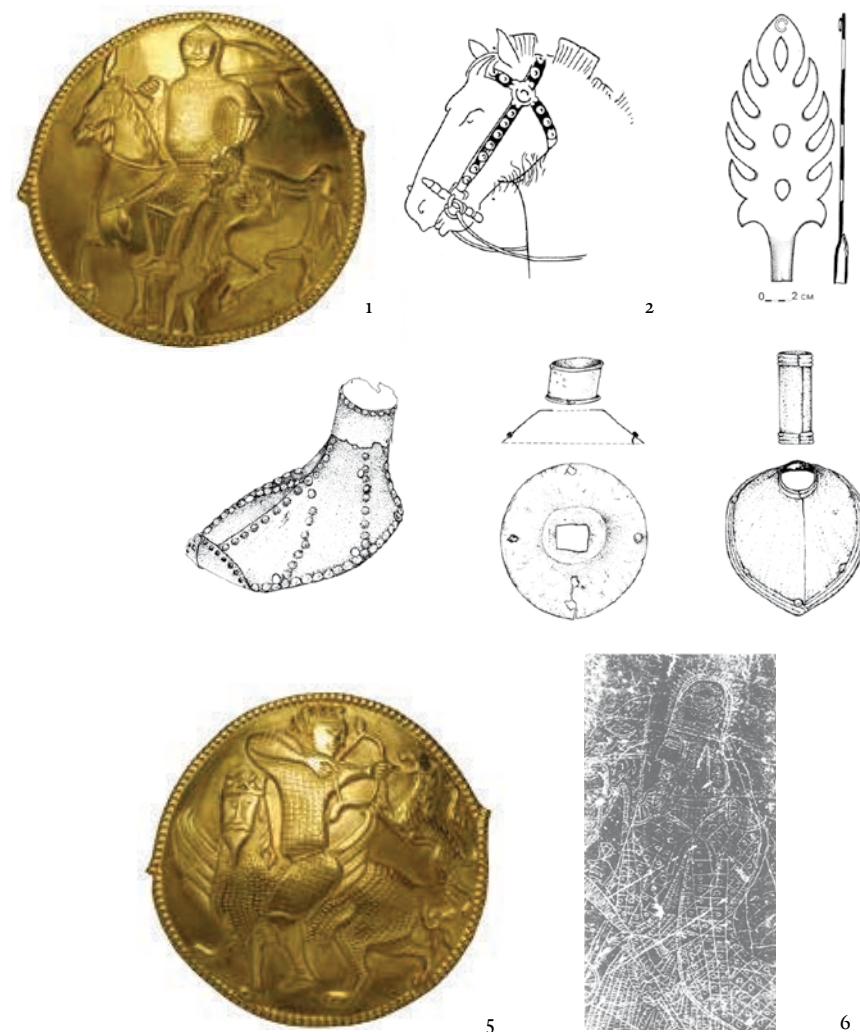

ОБР. 3.

- 3.1 Първи коланен накит от Мадара
3.2 Токата на Първи коланен накит от Мадара (НАИМ. Снимка: Кр. Георгиев)
3.3 Токата на мас 21 в съкровището от Наги сент Миклош (снимка: Кр. Георгиев)
FIG. 3.
3.1 The First belt set from Madara
3.2 The buckle of the First belt set from Madara (NAIM. Photo: Kr. Georgiev)
3.3 The buckle of bowl 21 of the Nagyszentmiklós treasure (photo: Kr. Georgiev)

връзка, а по-скоро някакъв общ корен. Примитивната имитация на емайли по обковете на гарнитурата от Мадара показва в някакъв смисъл провинциалност на технологията, т. е. ателието за луксозна продукция може да е работило в Плиска, следвайки традициите на някой от имперските ергастерии в Константинопол. Според мен продукция на същия са тасове 20 и 21 в съкровището от Наги сент Миклош. Следователно в българския владетелски двор може да са трезорирани същите луксозни съдове, както произведени във Византия, така и в едно собствено придворно ателие.

tically reconstructed, based on data from necropolis excavations by Gyula László (fig. 4,2) (László 1955, Taf. 61). The headstall of the horse on jug 2 undoubtedly has a Central Asian character – with hard leaf-shaped pendants – one (two) on the girth and the crupper, and upon the crownpiece on the forehead (between the ears) of the horse. Such decoration is missing in the headstall of the Avar horse, although similar horse sets dating to the Later Avar period have been discovered (fig. 4,3) and have been the subject of special research (Szentpéteri 1993, 49-82). However, there are no hard leaf-shaped “feathers” which, by the way,

ОБР. 4.

4.1 Медальон с изображение брониран конник на кана 2 в съкровището от Наги сент Миклош (фото KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien)

4.2 Реконструкция на конски оглавник от аварски гроб (по Д. Ласло)

4.3 Метални части от украсата на конски оглавници от аварски гробове (по Й. Сенткнметери)

4.4 Метална украса за конски оглавник от Велики Преслав (графика Ст. Станолов)

4.5 Медальон с изображение на ловуващ езгач от кана 2 в съкровището от Наги сент Миклош (фото KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien)

4.6 Графит върху камък с изображение на персийски велможа (по О. Харпър)

FIG. 4.

4.1 Medallion with a representation of a cuirassed rider on jug 2 of the Nagyszentmiklós treasure (photo KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien)

4.2 Reconstruction of a horse headstall from an Avar grave (after G. László)

4.3 Metal parts from the decoration of horse headstalls from Avar graves (no J. Szentpéteri).

4.4 Metal decoration for a horse headstall from Veliki Preslav (drawing St. Stanilov)

4.5 Medallion with a representation of a hunting rider from jug 2 of the Nagyszentmiklós treasure (photo KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien)

4.6 Graffito on a stone with a representation of a Persian dignitary (after O. Harper)

Много подходящ пример по смисъла на връзките на съкровището от Наги сент Миклош със старобългарската култура е изображението на триумфиращия конник (обр. 4, 1) върху кана 2. Особеностите на снаряжението му могат да подскажат принадлежност към определена култура. Категоричните привърженици на аварската теза не могат да сравнят оглавника на конската сбруя с автентично реконструирания, според данни от проучванията на некрополите, такъв от Дюла Ласло (обр. 4,2) (László 1955, Taf. 61). Оглавникът на коня от кана 2 несъмнено има средноазиатска характеристика – с твърди листовидни пантантиви – по един (два) на нагръдния и подопашния ремъци, както и на „султан“-а на челото (между ушите) на коня. На оглавника на аварския кон такава украса липсва, макар подобни устройства за коне от късноаварския период да са открити (обр. 4,3) и върху тях дори има специални изследвания (Szentpéteri 1993, 49-82). Там обаче няма твърди листовини „пера“, каквито впрочем се срещат в археологията на средновековните българи от IX–X в. (обр. 4,4) (Станолов/Stanilov 2006, 292-296, Обр. 9). Средноазиатската връзка се потвърждава от облеклото на митичния стрелец с лък от другата сцена (обр. 4, 5, виж с. 85, 89 от каталога), което много напомня броня, но археологически останки от такава изобщо не са познати. Един графит върху камък от Персеполис, където е изобразен

are encountered in the archaeological record of the Medieval Bulgars of the 9th-10th century (fig. 4,4, see p. 85, 89 in the catalogue) (Станолов/Stanilov 2006, 292-296, Обр. 9). The Central Asian connection is confirmed by the attire of the mythical archer from the other scene (fig. 4, 5) – it resembles very much a cuirass, but no archaeological data of such is known. A graffito on a stone from Persepolis depicting a Persian dignitary (fig. 4,6) demonstrates that this is a textile (soft) piece of clothing (Harper 1978, 122-123).

Here It should be mentioned as well that in terms of the Avar theory, there is something in the imagery of these horses that has to be defined as an archaism or convention. That is the absence of a stirrup, introduced in the Eurasian cavalry in the 5th-6th century and in Central Europe itself, brought by the Avars. At long last, Nikolay Markov has pointed out recently (Марков 2016, 58-60, 75, fig. 10) a glass medallion with exactly the same image of a hunting rider, interpreted by Boris Marshak as a scene from the Persian epos “Avesta”, with Tahmuraz and Ariman.

Another well visible indeed artefact of metalwork from the culture of the First Bulgarian Kingdom, is the predatory animal, probably a dog, depicted in openwork technique on a golden medallion from Veliki Preslav with a border of pearls and three attachment tabs (fig. 5,1). The artistic peculiarities – the left profile, the tongue sticking out, the ears presented en face, the tail turned towards the head and ending with a large half-palmette –

ОБР. 5.

5.1 Златен медальон с изображение на куче от Велики Преслав (Снимка: Кр. Георгиев)

5.2 Изображение на куче върху гръжката на фруктиера 8 в съкровището от Наги сент Миклош (снимка: KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien)

FIG. 5.

5.1 Golden medallion with a representation of a dog from Veliki Preslav (photo Kr. Georgiev).

5.2 Representation of a dog on the handle of “fruit-plate” 8 of the Nagyszentmiklós treasure (photo KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien)

персийски велможа (обр. 4,6) показва, че това е платнена (мека) греха (Harper 1978, 122-123).

Тук също е мястото да спомена, че по смисъла на аварската теза в изображението на тези конници има нещо, което трябва да се определи като архаизъм или като условност. Това е отсъствието на стреме, въведено в евразийската конница през V–VI век, а в самата Средна Европа – донесено от аварите. Най-сетне наскоро Николай Марков (Марков 2016, 58-60, 75, фиг. 10) обръща внимание на стъклен медальон със свършено същото изображение на ловуващ ездач, разчетено от Борис Маршак като сцена от персийския епос „Авеста“ с Тахмураз и Ариман.

Друг, всъщност добре забележим паметник на художествения метал в културата на Първото българско царство, е хищното животно, вероятно куче, изобразено в ажурна техника на златен медальон с перлен бордюр и три петлици за закрепване (обр. 5,1). Изобразителните му особености – левият профил, изплезеният език, ушите във фас, обърнатата към главата опашка с едра полупалмета накрая, са аналогични на хищното животно, изобразено в плосък релеф върху гръж-

are analogous to the predatory animal depicted in flat relief on the handle of the “fruit-plate” (oval bowl) 8 in the Nagyszentmiklós treasure (fig. 5,2, see p. 110). This treatment descends from Central Asian art where such iconography is typical. The medallion from Veliki Preslav – the Christian capital of the Early Medieval Bulgarian state on the Danube – is dated according to field context to the end of the 9th-10th century (Stanilov 2010, 161-164, 167-168, Abb. 4). It is very probable that it has been manufactured in Constantinople because, together with the other medallion with a peacock, this one certainly belonged to a belt from the official costume of a high ranking Byzantine administrator (Stanilov 2010, 168-170, Abb. 5) in the Bulgarian capital after its conquest by the Byzantine army in 971. The “wandering” motif of this dog hints at the great troubles in the study of luxury precious metal vessels and especially in the identification of the cultural context. The question remains: Where and when “fruit-plate” 8 was produced?

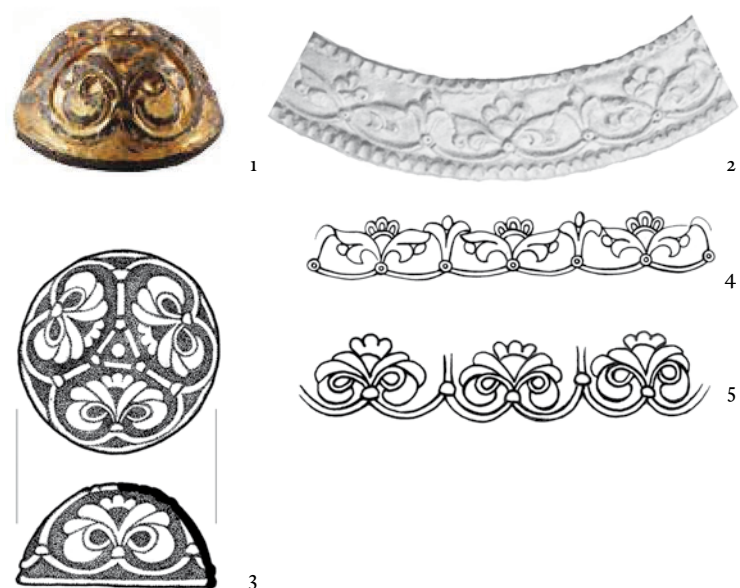
In 1997 a hoard of Early Medieval artefacts discovered near Kamenovo village, Razgrad region, was published. It comprised a short silver strap end of

ката на овална купа 8 в съкровището Наги сент Миклош (обр. 5,2, с. 110). Подобна трактовка произхожда от средноазиатското изкуство, където такава иконография има типичен характер. Медальонът от Велики Преслав – християнската столица на ранносредновековната българска държава на Дунав, се датира с теренен контекст в края на IX–X в. (Stanilov 2010, 161-164, 167-168, Abb. 4). Много вероятно е мястото на неговото производство да е Константинопол, защото, заедно с другия медальон с изображение на паун, той със сигурност е гарнитура от служебния костюм на висш византийски администратор (Stanilov 2010, 168-170, Abb. 5) в българската столица след завладяването ѝ от византийската армия през 971 г. „Скутацията“ сюжет на това куче подсказва големите трудности в изследването на луксозните съдове от благородни метали и най-вече при идентификацията на тяхната културна среда. Остава въпросът къде и кога е произведена овалната купа 8?

През 1997 г. беше публикувана една колективна находка от ранносредновековни паметници, открити при с. Каменово, Разградско. Съставена

the above mentioned Vrap-Velino group, three metal human-shaped figurines identified as idols, bow fibulae and two thickly gilt bronze hemispheres³ (fig. 6,1) (Писарова 1997, 288-295). It is namely the last artefacts that are of interest in the present review, as one of them demonstrates obvious similarities with the garland pattern encircling the medallion of jug 7 in the Nagyszentmiklós treasure (fig. 6,2 see p.104-105). The sliced palmette with a “crown” of three leaves (fig. 6,3) is a rather characteristic detail in the ornamental order of the jug, and it is precisely the palmette that creates the tripartite composition covering the surface of the hemisphere from Bulgaria (fig. 6,3,5). It is clear that the Kamenovo hemisphere and jug 7, despite the incomparability of their aesthetic value, are eloquent enough in terms of their cultural-historical context. Based on complex examination, the hemispheres are dated to the end of the 7th until no later than the first half of the 8th century.

In another publication (Станилов/Stanilov 2006, 304-306) I have mentioned the remains of a ceramic jug, on whose belly are depicted eagles in heraldic position (fig. 7,1), quite similar to the eagle’s attitude on the same jug 7 from Nagyszentmiklós (fig. 7,2). They

ОБР. 6.

- 6.1 Позлатена полусфера от Каменово, Разградско (снимка: Кр. Георгиев)
 6.2 Орнаментален мотив от кана 7 в съкровището от Наги сент Миклош (фото KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien).
 6.3 Позлатена полусфера от Каменово, Разградско (графика Ст. Станилов)
 6.4 Орнаментален мотив от кана 7 в съкровището от Наги сент Миклош (графика Ст. Станилов)
 6.4 Орнаментален мотив от позлатената полусфера от Каменово, Разградско (графика Ст. Станилов)
 FIG. 6.
 6.1 Gilt hemisphere from Kamenovo, Razgrad district (photo K. Georgiev)
 6.2 Ornamental motif from jug 7 of the Nagyszentmiklós treasure (photo KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien).
 6.3 Gilt hemisphere of Kamenovo, Razgrad district (drawing S. Stanilov).
 6.4 Ornamental motif on jug 7 of the Nagyszentmiklós treasure (drawing S. Stanilov)
 6.4 Ornamental motif on the gilt hemisphere from Kamenovo, Razgrad district (drawing S. Stanilov)

ОБР. 7.

- 7.1 Керамична кана с графитно изображение на птици от Плиска, фрагмент (по Ст. Станислав)
 7.2 Кана 7 в съкровището от Наги сент Миклош (фото KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien)
 FIG. 7.
 7.1 Ceramic jug with a graffito of birds from Pliska, fragment (after S. Stanilov)
 7.2 Jug 7 of the Nagyszentmiklós treasure (photo KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien)

е от къс сребърен накрайник от споменатата вече група „Врап-Велино“, три метални човешки фигурки, разчетени като уголи, „палчати“ фибули и две бронзови полусфери с дебела позлата³ (обр. 6,1) (Писарова 1997, 288-295). Именно последните представляват интерес при прегледа тук, защото едната показва очевидни сходства в орнаменталната украса с гирляндата от медальона на кана 7 в съкровището от Наги сент Миклош (обр. 6,2, виж с. 104-105). Разцепената палмента с „корона“ от три листенца (обр. 6,3) е твърде характерен детайл в орнаменталния ред на каната и тъкмо тя съставя триделната композиция, която покрива отвън полусферата от България (обр. 6,3,5). Става ясно, че полусферата от Каменово и кана 7, въпреки несъизмеримостта на естетическите им стойности, по смисъла на културно-историческата среда са достатъчно красноречиви. По комплексна оценка полусферите се датират в края на VII – най-късно в първата половина на VIII в.

На друго място (Станилов/Staniлов 2006, 304-306) съм споменава останките от керамична кана, върху търбуха на която са изобразени орли в хералдична поза (обр. 7,1), съвсем подобна на позата на орела върху същата кана 7 от Наги сент Миклош (обр. 7,2). Разположени са върху съда с обърнати към гръбката човки, а между тях е врязан старобългарски знак, който няма пряка аналогия сред материалите от Долния Дунав. Явно това

are arranged on the vessel with their beaks turned towards the handle, and between them an Old Bulgarian symbol is incised, with no direct parallels among the material from Lower Danube. Apparently, it is an artifact of some ritual function which we have no way of knowing. The similarity, however, cannot be coincidental, as the images are definite replicas of scenes on metal vessels and, for that reason, we should assume that jugs similar to jug 7 were present in the Old

ОБР. 8.

8.1 Керамични кани от опожарен подземен ходник в Плиска (графика Ст. Станилов)

8.2 Кани от сасанидски Иран (по Ст. Станилов)

8.3 Куна 19 в съкровището от Наги сент Миклош (реконструкция Ф. Зигмет)

8.4 Керамична куна от старобългарския езически некропол при Топола, Добричко (графика Ст. Станилов)

FIG. 8.

8.1 Ceramic jugs from the burnt underground passage in Pliska (drawing S. Stanilov)

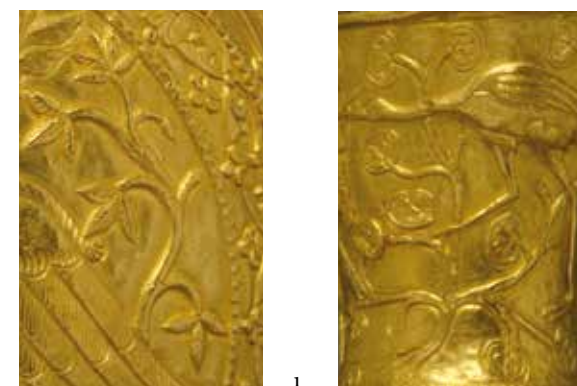
8.2 Jugs from Sassanid Iran (after S. Stanilov)

8.3 Bowl 19 of the Nagyszentmiklós treasure (reconstruction F. Siegmeth)

8.4 Ceramic bowl from the Old Bulgarian pagan necropolis near Topola, Dobrich district (drawing S. Stanilov)

е паметник с някаква сакрална функция, която няма как да разгадаем. Сходството обаче не може да бъде случайно, защото със сигурност изобразенията са реплики на сцени върху метални съдове и по тази причина трябва да предположим, че кани, подобни на кана 7, са присъствали в старобългарската културна среда. В тази връзка може да се споменат и керамични кани (обр. 8,1) от горелия таен ходник в Плиска (Рашев 2008), които повтарят морфологията на средноазиатски метални кани с характерно столче при гръното (обр. 8,2). Друг подобен паралел може да се посочи между куна 19 (обр. 8,3) в съкровището от Наги сент Миклош и куна (обр. 8,4) от старобългарския езически некропол при с. Топола, Добричко (Станилов/Staniлов 2006, 144-150).

Посочената емпирична база за връзките на съкровището от Наги сент Миклош със старобългарската археологическа култура са далече по-слаби от тези, които го свързват с аварската. Когато обаче се подложи на структурен анализ всяка от групите съдове, се оказва, че те трябва да се разбият на подгрупи, които имат различни критерии на обособяване. Анализът на орнаменталните мотиви показва, че една част от тях са свършено чужди на аварската орнаментика, позната от обковете за колани. Ако вземем за пример кана 7, ще видим, че повлечите по гърлото и устието (обр. 9,1), както и тези

Bulgarian cultural context. In this regard we should also mention clay jugs (fig. 8,1) from the burnt secret passage in Pliska (Rashiev 2008), that repeat the shape of Central Asian metal jugs with a characteristic ring at the base (fig. 8,2). Another such parallel can be noted between bowl 19 (fig. 8,3) of the Nagyszentmiklós treasure, and a bowl (fig. 8,4) from the Old Bulgarian pagan necropolis near Topola village, Dobrich region (Staniлов/Staniлов 2006, 144-150).

The demonstrated empirical data on the connections of the Nagyszentmiklós treasure to the Old Bulgarian archaeological culture is far weaker than the bonds to the Avar culture. But when we subject each of the vessel groups to structural analysis, however, it turns out that they should be further divided into subgroups with various criteria for differentiation. The analysis of the ornamental patterns shows that part of the vessels are entirely alien to the Avar ornamentation known from belt mounts. If we take jug 7 as an example, we shall see that the coils on the neck and rim (fig. 9,1), as well as those that fill the space between the mythological creatures, the figures and the frame of the medallions (fig. 9,2), have no analogies in the ornamentation of the bronze cast belt mounts of the Avars. Therefore, this particular vessel was not present in the Avar cultural milieu or even if it was, then it represents a singular case that could hardly have any impact on the style of bronze belt mounts produced there (Staniлов/Staniлов 2006, 296). The same may

ОБР. 9.

9.1, 2 Орнаментални мотиви от кана 7 в съкровището от Наги сент Миклош (снимка: KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien)

FIG. 9.

9.1, 2 Ornamental motifs on jug 7 of the Nagyszentmiklós treasure (photo KHM-Museumsverband, Kunsthistorisches Museum, Wien)

които попълват пространството между митологичните изображения, фигурите и рамката на медальоните (обр. 9,2) нямат никакви аналогии в орнаментиката на летите от бронз обкови за колани на аварите. От това следва, че този именно съд не е присъствал в аварското културно пространство или пък ако е бил, то тогава се отнася за единичен случай, който трудно може да окаже някакво влияние върху стила на произвежданите там бронзови обкови за колани (Станислав/Stanilov 2006, 296). Същото може да се отнася и за други съдове, ако подходим от различни гледни точки и затова различните автори често групират по различен начин паметниците от съкровището.

Определението за съкровището като аварско има за основна слабост историческата логика, която следва писмените извори. От 678 до 800 г. няма сведения за аваро-византийски отношения (Pohl 1988, 278, 308-328), а същият период е наситен с непрекъснати мирни и враждебни контакти между България и Византия (Божилов, Гюзелев 1999, 83-166). Това се потвърждава и от липсата на находки от византийски монети от VIII в. на територията на аварския хаганат, докато в аристократическите гробове от предишния ги има. Тогава идва въпросът как са попаднали в аварската съкровищница изключително луксозните съдове от групата с украса в стила „пръчици-ластари“, характерни за византийското дворцово изкуство? Те непременно са дипломатически подарък за владетел и велможи, с които константинополският двор има много важни отношения. Това не е и не може да бъде аварският хаган през VIII в. Явно е, че нито той, нито някой от неговите аристократи, е могъл да получи подобен дипломатически подарък, както и да бъде последният собственик на съкровището от Наги сент Миклош. Пак по причина липсата на преки контакти между хаганата и империята същата група съдове не би могла да попадне

apply to other vessels as well, if we approach the issue from different perspectives and that is why authors often group the treasure items differently.

The main weakness of the Avar attribution of the treasure is the historical logic ensuing the written sources. From 678 to 800 there is no information about Avar-Byzantine relations (Pohl 1988, 278, 308-328), while the same period is full of perpetual peaceful and hostile interactions between Bulgaria and Byzantium (Божилов, Гюзелев 1999, 83-166). This is confirmed by the lack of finds of Byzantine coins of the 8th century in the territory of the Avar Khaganate, while they are present in the aristocratic graves of the previous period. Thus comes the question: How did the exceptionally luxury vessels from the group of rod-shaped ornamentation end up in the Avar treasury? They are undoubtedly a diplomatic gift for a ruler and nobles, with whom the Constantinople court had very important connections. This ruler is not and cannot be an Avar Khagan of the 8th century. It is clear that neither he, nor any of his aristocrats could have received a similar diplomatic gift, or be the last owner of the Nagyszentmiklós treasure. And again due to the lack of direct contacts between the Khaganate and the Empire, the same group of vessels could not appear among the Avars as a war trophy. When classifying the vessels, we should separate those that are empirically linked to the production of bronze belt mounts introduced after 680. It seems completely justified to connect some of the jugs with Central Asian metalwork (Bolók 2015, 43-71). Therefore, we should explore the problem of the roads through which these items appeared in the Khaganate, or of the craftsmen that created them, considering the abovementioned excessively complex situation in a geo-cultural zone, whose reflection, to a certain extent, is the “assemblage” of the treasure itself.

у аварите и като военен трофей. При класификацията на съдовете трябва да се отделят само онези, които са емпирично свързани с производството на бронзовите обкови за колани, въведени въпреки след 680 г. Свързването на някои от каните със средноазиатския художествен метал (Bolók 2015, 43-71) е напълно правомерно. Тогава трябва да се разсъждава по какви пътища са могли да попаднат в хаганата те или пък майсторите, които са ги изработили, при отбелязаната по-горе изключително сложна обстановка в геокултурната зона, отражение на която е отчасти „окомплектоването“ на самото съкровище.

БЕЛЕЖКИ

¹ Едни от изводите на Чанад Балинт за съкровището са трудно защитими. Сред аргументите му се срещат и невярни твърдения. Така например, цитирайки моя монография (Станислав/Stanilov 2006), той твърди, че аз „яростно“ защитавам прабългарския произход на съкровището (Bálint 2015, 1). Всъщност никъде в главата „Българската теза“ на тази ми книга аз не говоря за „прабългарски произход“. Направил съм опит да обсъдя емпиричната същност на съкровището в контекста на старобългарската култура, опитвайки се да обогатя научната дискусия. Колегата Адам Болок следва оценките на Чанад Балинт за труда ми от 2006 г., но в далеч по-предпазлива и академична форма (A. Bolók 2015, 62 index 2).

² Сложният мотив (обр. 1,8), може да се опрости (обр. 1,9) и тогава палметите с превръзки стоят съвсем близо до тези на пръстена.

³ Едната от полусферите няма устройство за закрепване към плоскост и е обяснена като част от капсула за амулет (християнски филактерий) (Станислав 2003, 58-66). Другата има отвор, подобен на тези на декоративните полусфери от късноаварския период, затова нейната идентификация като половинка от капсула е съмнителна, независимо от общото местонахождение и прилика с първата.

REFERENCE

¹ Some of the conclusions of Cs. Bálint about the treasure are hardly defensible. There are incorrect thesis among his arguments. In this manner, when citing my monograph of 2006, he writes that I “furiously” defend the Old Bulgarian origin of the treasure, which is simply not true. In the chapter “The Bulgarian thesis” (dedicated to the Nagyszentmiklós treasure) there is not a single claim that the treasure is of “Old Bulgarian origin”. To the contrary, I have attempted to put its empirical essence in the context of the Old Bulgarian culture, in order to illustrate the grounds for debate, which are not so vast. (C. Bálint 2015, 1). My text left similar impressions also on Adam Bolók, although he has expressed this in a more cautious manner (A. Bolók 2015, 62 index 2).

² The complex motif (fig. 1,8), can be simplified (fig. 1,9) and then the palmettes with ribbons resemble much closer those on the ring.

³ One of the hemispheres lacks a mechanism for attachment to a flat surface and has been interpreted as a part of an amulet capsule (a Christian phylactery) (Станислав 2003, 58-66). The other one has an opening, similar to that of the decorative hemispheres of the Late Avar period. That is why its interpretation as half capsule is doubtful, despite the common findspot and the similarity with the first hemisphere

Атанасов, Венелинова, Стойчев 2007: Г. Атанасов, С. Венелинова, С. Стойчев. Ранносредно-вековен некропол в Шумен (кв. Дивдядово). - Археология, 2007, 1-4, 57-66.

Божилев, Гюзелев 1999: И. Божилев, В. Гюзелев. История на средновековна България. VII-XIV век. Т. I. София, 1999.

Даскалов, Тонкова 2010: М. Даскалов, М. Тонкова. Ранносредновековен колективен гроб със сребърни коланни гарнитури от Гледачево, Радневно. - Археология, 2010, 3-4, 79-103.

Марков 2016: Н. Марков. За персонажите, поставени върху кани 2 и 7 от съкровището Нагсентмиклош. Varia, Подбрани статии и студии за нашето минало. Велико Търново, 2016, 55-79.

Миятев 1926-1927: К. Миятев. Старобългарски златен накит от Магара. - Известия на Археологическия институт, 4. 1926-1927, 14-26.

Писарова 1997: В. Писарова. Нова находка от накити и култови предмети от 7 в. от района на Кубрат. - В: Проблеми на прабългарската история и култура, 3. Шумен, 1997, 288-295.

Рашев 2008: Р. Рашев. Българската езическа култура VII–IX век. София, 2008.

Рашев, Станилов, Стойчев 2014: Р. Рашев, С. Станилов, С. Стойчев. Кабулок. Ранносредновековен могилен комплекс. София, 2014.

Станилов 2003: С. Станилов. Две бронзови полусфери от фонда на НИМ. - В: Традиции и приемственост в България и на Балканите през средните векове. Изследвания и материали от международната конференция в чест на 60-годишнината на проф. Йордан Ангреев, 10-15 май 1999 г. Велико Търново 2003, 58-66.

Станилов/Staniĭlov 2006: С. Станилов. Художественият метал на българското ханство на Дунав VII–IX в. Опит за емпирично изследване. София, 2006 /St. Stanilov. Die Metallkunst des Bulgarenkhanats der Donau 7–9. Jh. Versuch einer empirischen Untersuchung. Sofia, 2006.

Bálint 2002: C. Bálint, Über den Schatz von Nagyszentmiklós – kurze Übersicht. - In: T. Kovács (Hrsg.). Gold der Awaren. Der Goldschatz von Nagyszentmiklós. Ausstellungskatalog. Budapest, 2002, 57-80.

Bálint 2015: Cs. Bálint. Der Goldschatz von Nagyszentmiklos/Sannikolau Mare. Bemerkungen zum Forschungsstand. In: F.Daim, K. Gschwandter, G. Platter, P. Stadler (Hrsg) Der Godschatz von Sannicolau Mare (ungarisch: Nagyszentmiklos)/The Treasure of Sannikolau Mare (ungarian: Nagyszentmiklos). RGZM – Tagungen. Mainz 2015, 1, 1-8.

Bollók 2015: Á. Bollók. The Visual Arts if the Sāsānian Empire and the Nagyszentmiklós/Sānnikolaumare Treasure – A Non-Spezialist's View. - In: F. Daim, K. Gschwandter, G. Platter, P. Stadler (Hrsg). Der Goldschatz von Sannicolau Mare (ungarisch: Nagyszentmiklos)/ The Treasure of Sannikolau Mare (ungarian: Nagyszentmiklos). RGZM – Tagungen. Mainz, 2015, 43-71.

Breuer 2005: E. Breuer. Byzanz an der Donau. Eine Einführung in Chronologie und Fundmaterial zur Archäologie im Frühmittelalter im mittleren Donaauraum. Tett nang, 2005.

Daim 2000: F. Daim. „Byzantinische“ Gürtelgarnituren des 8. Jahrhunderts. - In: F. Daim (Hrsg.). Die Awaren am Rand der byzantinischen Welt. Studien zu Diplomatie, Handel und Technologietransfer

im Frühmittelalter. Monographien zur Frühgeschichte und Mittelalterarchäologie, 7. Innsbruck, 2000, 77-204.

Daim, Gschwandter, Platter, Stadler 2015: F. Daim, K. Gschwandter, G. Platter, P. Stadler (Hrsg). Der Goldschatz von Sannicolau Mare (ungarisch: Nagyszentmiklos)/The Treasure of Sannikolau Mare (ungarian: Nagyszentmiklos). RGZM – Tagungen. Mainz, 2015.

Daim, Stadler 1996: F. Daim, P. Stadler. Der Goldschatz von Sīnnicolau Mare (Nagyszentmiklós). In: F. Daim (Hrsg.). Reitervölker aus dem Osten. Hunnen + Awaren. Burgenländische Landesausstellung, 1996. Eisenstadt, 1996, 439-445.

Gold der Awaren: Gold der Awaren. Der Goldschatz von Nagyszentmiklós. Eine Ausstellung des Magyar Nemzeti Muzeum. Budapest, 2002.

Dekan 1972: J. Dekan. Herkunft und Ethnizitat der gegossenen Bronzeindustrie des VIII Jahrhunderts. - Slovenska Arheologia 20, 1972, 317-452.

Garam 2002: E. Garam. Die Verbindung awarenzeitlicher Fürsten- und Gemeinvolk-Grabfune mit dem Schatz in Nagyszentmiklos. - In: Das Gold der Awaren. Der Goldschatz von Nagyszentmiklos. Budapest, 2002, 81-109.

Hampel 1905: J. Hampel. Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn. 3 Bd. Braunschweig, 1905.

Harper 1978: O. Harper. The Royal Hunter. Art of the Sassanian Empire. New York 1978. - In: Byzanz – Das Romerreich im Mittelalter. Teil 3. Peripherie und Nachbarschaft. Mainz, 2010, 159-172.

László 1955: G. László. Etudes archéologiques sur l'histoire de la société des Avars. - Archaeologia Hungarica, XXXIV, 1955.

Marschak 1986: B. Marschak. Silberschätze des Orients. Metallkunst des 3.-13. Jahrhunderts und ihre Kontinuität. Leipzig, 1986.

Mavrodinov 1943: N. Mavrodinov. Le Trezor protobulgare de Nagyszentmiklos. - Arhaeologia Hungarica, XXIX. Budapest 1943.

Pohl 1998: W. Pohl. Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr. München, 1988.

Rácz 2014:Zs. Rácz, Die Goldschmiedegräber der Awarenzeit. Monographien RGZM 116, Mainz, 2014.

Szentpéteri 1993: J. Szentpéteri. Egy késő avar kori lovas tiszt jelvény – a “csótár”. /Ein spätawarische Kavallerieoffizierzeichen – die Kopfbuschhülle. - Az Alföld a 9. században. Szeged, 1993, 49-82.

Stanilov 2010: St. Stanilov. Der Pfau und der Hund: zwei goldene Broschen aus Veliki Preslav. – In: F. Daim. Der Schatzfund von Vrap und verwandte Fundkomplexe/ The Vrap Treasure and Related Findings. Mainz, 2010, 159-174.

Wamers 2015: E. Wamers. locus amoenus . Becher 19 im Kontext der kontinentalen Kunst der 8 und 9 Jahrhunderts. – In: F.Daim, K. Gschwandter, G. Platter, P. Stadler (Hrsg). Der Goldschatz von Sannicolau Mare (ungarisch: Nagyszentmiklos)/ The Treasure of Sannikolau Mare (ungarian: Nagyszentmiklos). RGZM – Tagungen. Mainz, 2015, 71-120.

Werner 1970: J. Werner, Zur Verbreitung frühgeschichtlicher Metallarbeiten (Werkstatt - Wanderhandwerk - Handel - Familienverbindung). - In: Early Medieval Studies 1 (Helgö-Symposium Stockholm, 1968. = Antikvariskt Arkiv 38). Stockholm, 1970, 65-81.

Werner 1989: J. Werner, Der Schatzfund von Vrap in Albanien. Österreichische Akademie der Wissenschaften Phil.-hist. Klasse, Denkschriften 184 (= Studien zur Archäologie der Awaren 2). Wien, 1989.

БЪЛГАРИТЕ В СРЕДНА ЕВРОПА И НА ДОЛНИЯ ДУНАВ ПРЕЗ РАННОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ (IV-IX В.) СПОРЕД ПИСМЕНИТЕ ИСТОРИЧЕСКИ ИЗВОРИ

Георги Н. Николов

Най-ранното преселение на български племена от района на Закавказието в Средна Европа се свързва с включването им в обширния Хунски племенен съюз в периода ок. 375–453 г. Тогава те се поселили в Панония и Карпатския басейн, заедно с хуните и някои огурски племена. Като съставна част от хунската държава българските племена били задължени да участват в нейната отбрана. Те населявали периферната част на хунското обединение (Северна Панония) в близост до планината Карпати. Тук в началото на V в. българите влезли в сражения с германското племе лангобарди. Лангобардският историк Павел Дякон (ок. 720 – ок. 799) отбелязва поражението, което лангобардите, водени от своя първи крал Агелмунд (V в.), претърпели от българите: „През нощта, когато всички безгрижно се отдали на почивка, изведнъж българите [Vulgares] се нахвърлили върху тях, мнозина убили, още повече ранили и така вилнели из лагера им, че убили Агелмунд, самия крал и отвели в плен единствената му дъщеря“. Сблъсъците продължили и през управлението на новия лангобардски крал Ламисио. Той надигнал оръжието си за отмъщение на българите. Едва започнала първата битка, и лангобардите се

BULGARS IN CENTRAL EUROPE AND ALONG THE LOWER DANUBE IN THE EARLY MIDDLE AGES (4TH - 9TH C.) ACCORDING TO WRITTEN HISTORICAL SOURCES

Georgi N. Nikolov

The earliest migration of Bulgarian tribes from the region beyond the Caucasus to Central Europe is associated with their inclusion into the vast Hunnic tribal empire during the period of 375–453. At that time they settled down in Pannonia and the Carpathian basin together with the Huns and some Ogur tribes. As a component of the Hunnic State, the Bulgarian tribes had to take part in its defense. They inhabited the peripheral part of the Hunnic union (Northern Pannonia) near the Carpathian Mountains. There, in the early 5th c. the Bulgars went into battles with the Germanic tribe of the Langobards. Lombard historian Paul the Deacon (ca. 720 – ca. 799) narrates the defeat that the Langobards led by their first King Agelmund (5th c.) suffered from the Bulgars: *at night, when all blithely committed themselves to rest, the Bulgars [Vulgares] suddenly fell upon them, killed many, wounded even more and so raving in their camp they killed Agelmund, the King himself, and took his only daughter captive*. The clashes continued under the reign of the new Lombard King Lamissio as well. He took his weapons to revenge on the Bulgars. Barely did the first battle begin, and the Langobards turned back and fled to their camp. Then the young King inspired them, and he awarded and freed the slaves that took part in the battle. In the

обърнали и побегнали към лагера си. Тогава младият крал ги въодушевил, а робите, които се включвали в битка, той награждавал и им давал свобода. В последвалото сражение лангобардите взели връх и се нахвърлили срещу българите, като безмилостно ги избивали. След удържаната победа те взели голяма плячка от изоставеното на полесражението българско военно снаряжение (Paulos Diaconus 1878, 55–56). Това сведение се среща и в Хрониката на Фредегарий (втора половина на VII в.), само че името на българите е заменено с това на хуните (Fredegarius 1888, 65). То се повтаря и в съчиненията на редица по-късни автори. Панонските българи останали в Хунския съюз до смъртта на великия вожд Атила (453), когато гепидите въстанали срещу хуните. Една част от българите се присъединила към гепидите, а друга, водена от Атиловия син Ернах, се заселила в Малка Скития (Бешевилов 2008, 8-11). За значителната роля на българските племена в Хунския съюз свидетелства и фактът, че често пъти в изворите българите са били наричани хуни (Moravcsik I, 1958, 234-235), поради това, че те са принадлежали към хунското политическо образувание. Самите българи запазили с векове спомена за съвместния си живот с хуните. Това е изразено в българската владетелска хроника „Именник на българските ханове“ (VII–VIII в.), в която за родоначалници на знатния род Дуло са посочени Авитохол (Атила) и Ирник (Ернах) (Москов 1988, 19-20). През следващите десетилетия българите от Панония и Малка Скития се вплеели в политическия живот на Балканския полуостров. Често пъти те действали като византийски съюзници срещу враговете на Империята. Особено тежки били сблъсъците им с остготите, които продължили повече от четвърт столетие. През 480 г. остготските вождове Теодорих Страбон и Теодорих Велики (454–526) се съюзили и започнали съвместни действия срещу Византия. Спо-

fight that followed the Langobards took over and attacked the Bulgars, slaughtering them mercilessly. After the victory they took great plunder of Bulgarian weaponry that was abandoned on the battlefield (Paulus Diaconus 1878, 55-56). The same narration appears also in the *Chronicle of Fredegar* (second half of 7th c.), although the name of the Bulgars was replaced with that of the Huns (Fredegarius 1888, 65). It recurs also in the writings of a number of later authors. The Pannonian Bulgars remained within the Hunnic union until the death of the great leader Attila (453), when the Gepids rebelled against the Huns. Some of the Bulgars joined the Gepids, and some others led by Attila's son Ernac settled down in Scythia Minor (Бешевилов 2008, 8-11). To the significant role of the Bulgarian tribes within the Hunnic union testifies the fact that the chronicles often name the Bulgars Huns (Moravcsik I. 1958, 234-235), for they belonged to the Hunnic political formation. The Bulgars themselves kept for centuries the memory of their life with the Huns. This circumstance has been expressed in the Bulgarian regal chronicle *Nominalia of the Bulgarian Khans* (7th – 8th c.), in which Avitohol (Attila) and Irnik (Ernac) have been pointed out as progenitors of the noble family of Dulo (Москов 1988, 19-20). In the course of the following decades, the Bulgars from Pannonia and Scythia Minor intertwined in the political life of the Balkan Peninsula. They often acted as Byzantine allies against the enemies of the Empire. Especially heavy were their clashes with the Ostrogoths that lasted for more than a quarter of a century. In 480, the Ostrogothic chiefs Theodoric the Great (454–526) and Theodoric Strabo united themselves and began joint campaigns against Byzantium. According to John of Antioch (7th c.), this act provoked Emperor Zeno (474 – 491) to forge an alliance with the Pannonian Bulgars (τοὺς καλουμένους Βουλγάρους) for the first time in order to fight off the Ostrogoths. In the raging battle in Thrace the Ostrogoths of Theodoric Strabo

рег Йоан Антиохийски (VII в.) това накарало император Зенон (474–491) за пръв път да сключи съюз с панонските българи (τοὺς καλουμένους Βουλγάρους), за да отблъсне остготите. В раз-
 разиламата се битка в Тракия българският отряд бил разбит от остготите на Теодорих Страбон, които продължили настъплението си към Константинопол (Ioannes Antiochenus, 135).

Сблъсъците между българи и остготи продължили и през следващите години. През есента на 488 г., когато остготите, начело със своя крал, се оттеглили от Балканския полуостров, при р. Сава, край крепостта Сингидунум (дн. Белград), те били нападнати от гепидите, водени от вожда Транстила. На страната на гепидите били българите, предвождани от „българския крал Бузан“ (At tamen prius quam Italiam adventaret, Trapstilam Gepidarum regem insidias sibi molientem bello superans extinxit, Busan quoque Vulgarorum regem magna simul cum suis agminibus caede prostravit). В кървавото сражение остготите извършили голяма сеч над българите, а Бузан бил убит (Paulos Diaconus 1879, 213–214). Според латинския автор Магнус Феликс Енодий (473–521) вождът Бузан не бил убит. В своето похвално слово (Panegyricus dictus clementissimo regi Theodorico), написано за Теодорих Велики, Енодий сочи, че той бил оставен жив, за да бъде унижен. Словото съдържа интересни сведения за военната организация и бита на българите: „Пред очите ми е вождът на българите [Vulgarum], повален от десницата ти, която защитава свободата. Той не бе убит, за да не изчезне за историята, но той не остана и непокътнат, за да не проявява по-нататък дързост и за да остане там – в своето непобедимо племе, жив свидетел на твоята слава. Ако той беше получил смъртоносна рана, ти щеше да победиш човека, а като остана жив, той си унизи потеклото. Това е народът, който преди теб имаше всичко, което е пожелавал; народ, у който този е придобивал титли, който е купувал благородството си с кръвта на неприятеля,

defeated the Bulgarian unit and went on with their advance towards Constantinople (Ioannes Antiochenus, 135).

The fights between Bulgars and Ostrogoths continued in the following years as well. In the autumn of 488, when the Ostrogoths led by their king withdrew from the Balkan Peninsula, at the Sava river, near the fortress of Singidunum (today's Belgrade) they were attacked by the Gepids led by the chief Trapstila. The Bulgars commanded by the Bulgarian king Busan (At tamen prius quam Italiam adventaret, Trapstilam Gepidarum regem insidias sibi molientem bello superans extinxit, Busan quoque Vulgarorum regem magna simul cum suis agminibus caede prostravit) were on the side of the Gepids. In the bloody battle the Ostrogoths massacred the Bulgars and Busan was killed (Paulus Diaconus 1879, 213-214). According to the Latin author Magnus Felix Ennodius (473–521), the chief Busan was not killed. In the eulogy devoted to Theodoric the Great (*Panegyricus dictus clementissimo regi Theodorico*), Ennodius points out that Busan was left alive in order to be humiliated. The eulogy contains some interesting records of the military organization and living standards of the Bulgars: *Before my eyes I see the leader of the Bulgars [Vulgarum], struck down by your right hand which protects the freedom. He was not killed so that he would not disappear from history, but he did not remain intact either so that he would not show any more audacity and for to remain there – among his invincible tribe, as a living witness of thy glory. Had he received a mortal wound, you would have beaten the man, but by remaining alive, he degraded his own ancestry. This is the people that before you had all they wished for; a people where the one who acquired titles was the one who bought his dignity with the blood of the enemy, where the battlefield glorified the clan, for they without hesitation deem nobler the one whose weapons have been more bloodied in battle. They are a people who, before the battle with you, never happened to meet an adversary to resist them, and a people who*

у който бойното поле прославя рода, понеже у тях се смята без колебание за по-благороден оня, чието оръжие е било повече окървавено в сражение. Те са народ, комуто преди битката с тебе не се е случвало да срещне противник, който да му устои, и народ, който дълго време е извършвал войните си само с набези. Тях не са поставяли в затруднение, както трябва да се очаква, нито планинските масиви, нито изпречилите се реки, нито липсата на храна, понеже смятат, че е достатъчно удоволствие да пият кобилешко мляко. Кой би устоял срещу противник, който се носи и храни от своето бързо животно? А какво ще кажете за това, че те са приучили грижливо да издържат на глад и тези животни, благодарение на които умеят да избягват глада? По какъв начин ездачът извлича из вимето на гладното животно храна, която той, воден от съобразителността, се е погрижил то да не крие? По-рано смятаха, че светът е открит за тях, сега смятат, че за тях е затворена само тази част от земята, която ти пазиш“ (Ennodius 1885, 205-206).

Оттеглянето на остготите в Италия открило пътя на българите към Балканския полуостров. В края на V и началото на VI в. (493, 499, 502 г.) те извършили няколко опустошителни похода в диоцеза Тракия и префектура Илирик, както това е засвидетелствано в произведенията на Павел Дякон и на византийските хронисти Комес Марцелин (края на V – първа половина на VI в.) и Теофан Изповедник (760–817) (Гюзелев 1999, 63). От сведенията на непозната българска хроника, която е частично запазена чрез българските добавки към среднобългарския превод на Хрониката на Константин Манаси (XII в.), направен в средата на XIV в., е известно, че при едно от своите нападения по времето на византийския император Анастасий I (491–518) панонските българи започнали своето заселване в западните предели на Балканския полуостров: „При цар Анастасий българите започнаха да завземат тази земя, като преминаха от Бдин [дн. Видин] и първом

for a long time led wars only through raids. They were never put in peril, as one would expect – neither by the mountain massifs, nor by the rivers that stood in their way, nor by the lack of food, because they believe that drinking mare's milk is a pleasure enough. Who would resist a people carried and fed by their fast animals? And what would you say about the fact that they taught even those animals, through which they manage to avoid hunger, to endure hunger? In what way does the rider extract from the udder of the hungry animal some food which he, led by his resourcefulness, made sure that the animal did not keep for itself? Earlier it was believed that the world was open to them, now it is considered that only the land protected by you is closed to them (Ennodius 1885, 205-206).

The withdrawal of the Ostrogoths from Southeast Europe to Italy cleared the way for the Bulgars into the Balkan Peninsula. In the end of the 5th and the beginning of the 6th c. (493, 499, 502) they carried out a number of devastating expeditions in the diocese Thracia and the Illyricum prefecture, and this is attested in the works by Paul the Deacon and the Byzantine chroniclers Marcellinus Comes (end of the 5th – first half of the 6th c.) and Theophanes the Confessor (760–817) (Гюзелев 1999, 63). From the information given by an unknown Bulgarian chronicle, partly preserved through the additions to the Middle Bulgarian translation of the *Chronicle of Constantine Manasses* (12th c.), made in the mid-14th c., it is known that during one of their attacks in the time of the Byzantine emperor Anastasios I (491–518), the Pannonian Bulgars began settling down in the western frontiers of the Balkan Peninsula: *Under Tsar Anastasios the Bulgars started taking this land, by crossing from Bdin [today Vidin] and initially started taking the Lower lands of Ohrid, and then all of this land. From the exodus of the Bulgars until today [passed] 870 years* (Каџмакамова 1983, 132, 139). This indicates that also in the 14th c. the first settlement of Bulgars in Macedonia in the end of the 5th c. was considered the beginning of Bulgarian presence in the Balkans.

започнаха да завземат Долната земя Охридска, а след това цялата тази земя. От изхода на българите досега [изминаха] 870 години“ (Каймакамова 1983, 132, 139). Това показва, че и през XIV в. за начало на българското присъствие на Балканите се е смятало първото заселване на българи в Македония, осъществено в края на V в.

Междувременно българо-остготската война продължавала на различни фронтове. През 504 г. Теодорих Велики изпратил своя военачалник Пиция срещу крепостта Сирмиум (дн. Сремска Митровица, Сърбия). По това време тя била под властта на гепидите и техните съюзници българи. Остготската армия успяла да разгроми гепидите, водени от Тразерих. Остготският държавник и писател Касиодор Сенатор (490–583) отбелязва, че благодарение „на храбростта на господаря крал Теодорих, българите били победени, и Италия си възвърнала Сирмиум“. Авторът специално отбелязва действията на остготския военачалник Толуин, който „унищожи страшните по целия свят българи“ (Bulgaes toto orbe terribiles). В едно писмо от 527 г. бил похвален и друг участник в сражението срещу българите, присъединилият се към остготите римски патриций Киприан: „Варварският Дунав те видя вече като войн: не те изплаши дружината българи (Bulgarum globus), която с упоритостта си в сраженията щеше да попречи дори на нашите [т.е. остготите]“ (Ennodius 1885, 210–211; Cassiodor Senator 1893, 160; Cassiodor Senator 1894, 239–240, 252).

Независимо от претърпените поражения, българските племена, обитаващи земите по Средния Дунав и северозападните Балкани, продължавали да воюват упорито срещу остготите. Междувременно византийският федерат Мундо (остгот по произход) създал свое владение в областта на р. Морава. През 505 г. срещу него се опълчил византийският военачалник от диоцеза Илирик Сабиниан. Начело на 10-хилядна армия, в която влизали и български дружини, той се оп-

Meanwhile, the Bulgaro-Ostrogothic war continued on various fronts. In 504 Theodoric the Great sent his Comes Pitzia against the Sirmium fortress (today Sremska Mitrovica, Serbia). During that time, it was under the control of the Gepids and their allies the Bulgars. The Ostrogothic army managed to crush the Gepids who were led by Thrasaric. The Ostrogothic statesman and writer Cassiodorus Senator (490–583) points out that thanks to *the bravery of the lord king Theodoric, the Bulgars were defeated and Italy regained Sirmium*. The author makes a special note of the actions of the Ostrogothic commander Toluin who *destroyed the terrible in the whole world Bulgars* (Bulgaes toto orbe terribiles). In a letter from 527, another participant in the battle against the Bulgars was praised – the Roman patrician Cyprian that joined the Ostrogoths: *At the barbarian Danube you were already a warrior: you were not intimidated by the group of Bulgars* (Bulgarum globus) *which would halt even our men* [i.e. the Ostrogoths] *with its persistence in battle* (Ennodius 1885, 210–211; Cassiodor Senator 1893, 160; Cassiodor Senator 1894, 239–240, 252).

Despite the defeats suffered, the Bulgarian tribes that lived in the lands along the Middle Danube and in the Northwestern Balkans continued to consistently wage wars against the Ostrogoths. Meanwhile, the Byzantine federate Mundo (an Ostrogoth by origin) established his own domain in the area of the Morava river. In 505 he faced the Byzantine commander from the Illyricum diocese Sabinianus. Leading 10 thousand troops, which included Bulgarian units as well, he attempted to eliminate Mundo's domain. The interference of the Ostrogothic commander Pitzia who showed up in support of Mundo with 2 000 equestrians and 200 infantrymen was decisive. In a bloody battle near Horreum Margi (modern-day Čuprija on the Morava River, Serbia), Ostrogoths and Bulgars battled one another again. Ennodius writes: *It was a clash of two peoples, to whom retreat had never helped in battle. Both the Goths and the Bulgars* [Vulgaes] *are be-*

утил да ликвидира владението на Мундо. Решителна се оказала намесата на остготския пълководец Пиция, който се явил в подкрепа на Мундо с 2 хиляди конници и 200 пехотинци. В кръвопролитна битка при Хореум Марги (дн. Чюприя на р. Морава, Сърбия) отново едни срещу други воювали остготите и българи. Енодий отбелязва: „Сблъскаха се два народа, на които бягството никога не беше помагало във време на сражение. И готите, и българите [Vulgaes] са учудени, че се намират люде подобни на тях, и че виждат сред човешкия род противник, равен на себе си“. В крайна сметка остготите надделели над византийско-българската войска. (Ennodius 1885, 211; Marcellinus Comes 1893, 96; Iordanes 1882, 135).

Прави впечатление фактът, че панонските българи все повече се насочвали към западните части и вътрешността на Балканския полуостров. През 513–515 г. голяма група от българи подкрепили бунта на командващия византийските наемници в Тракия Виталиан. След като той бил потушен, българите (Τῶν δὲ Βουλγάρων) нападнали Илирик. Византийският хронист Йоан Зонара (XII в.) обяснява поражението на ромейските отряди, които се опитали да спрат българското настъпление, с това, че българите омаяли ромеите с магии и заклинания (ἐκεῖνων δὲ ἐπ'ῳδαῖς χρησαμένων καὶ γοητείαις, ἡττήθησαν αἰσχυρῶς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ πλὴν ὀλίγων ἄπαντες διεφθάρησαν). Ромейските части били почти напълно унищожени и само малцина се спасили (Ioannes Zonaras 1897, 140–141).

През 530 г. българи опустошили Тракия. Те били успешно отблъснати от командира на илирийската пехота и конница Мундо, който избул 500 от тях (Marcellinus Comes 1893, 103; Ioannes Malalas 2000, 379).

През следващите десетилетия освен панонските българи, нападения над византийските владения на Балканите предприемали и българските племена, които продължавали да живеят в Приазовието, Прикаспието и Северното Черно-

wildered that there are people like them and that they see among the humankind an adversary equal to them. In the end the Ostrogoths prevailed over the Byzantino-Bulgarian army (Ennodius 1885, 211; Marcellinus Comes 1893, 96; Iordanes 1882, 135).

One should note the fact that the Pannonian Bulgars were heading more and more to the western and inner parts of the Balkan Peninsula. In 513–515 a large group of Bulgars supported the rebellion of Vitalian, the commander in charge of the Byzantine mercenaries in Thrace. After it was crushed, the Bulgars (Τῶν δὲ Βουλγάρων) attacked Illyricum.

ОБР. 1. Каменен надпис в памет на НегаВон(аис).
НАИМ. Снимка: Кр. Георгиев.
FIG. 1. A commemorative stone inscription of Negavon(ais).
NAIM. Photo: Kr. Georgiev.

морие (Гюзелев 1999, 65). Този район бил изходна територия за нови и нови български преселения в Югоизточна и Централна Европа. В средата на VI в. българските племена зачестили с опустошителните си походи в различни части на Балканския полуостров. Така през 535 г. при крепостта Ямрус (край дн. с. Кривина, Русенско) отряд от „неприятели българи“ (Tzitta patricius in Mysia cum hoste Bulgarum congregiens ad Iatrum superior invenitur), който нахлули в Мизия, претърпял поражение от армията на византийския полководец Цита (Marcellinus Comes 1893, 104). Три години по-късно вождовете Булгар и Дронг (Βουλγάρων καὶ Δρούγγου), начело на голямо множество българи (οἱ Βούλγαροι), нахлули в Малка

Byzantine chronicler John Zonaras (12th c.) explained the failure of the Roman squads that tried to stop the Bulgarian advance with the fact that the Bulgars distracted the Romaioi by using songs and spells (ἐκείνων δὲ ἐπὶ δαῖς χρησαμένων καὶ γοητείαις, ἡττήθησαν αἰσχυρῶς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ πλὴν ὀλίγων ἅπαντες διεφθάρησαν). The Roman units were almost entirely broken and very few men saved themselves (Ioannes Zonaras 1897, 140-141).

In 530 Bulgars devastated Thrace. They were successfully repelled by the commander of the Illyrian infantry and cavalry Mundo who killed 500 of them (Marcellinus Comes 1893, 103; Ioannes Malalas 2000, 379). In the following decades, apart from the Pannonian Bulgars, attacks on the Byzantine lands on the Balkans

Скутия и Мизия. Срещу тях се опълчил стратегът на Мизия Юстин, който бил убит в станалите сражения. Това позволило на българските отряди да навлязат в Тракия. Срещу тях византийският император Юстиниан I Велики (527–565) хвърлил войските на своите военачалници Константин, Годила и покръстения хун Акум. Първоначално ромеите имали успех като обкръжили българите, избили много от тях, отнели им плячката, убили и двамата им царе (δύο ῥῆγες). Неочаквано, оцелелите българи атакували завръщащите се византийци и с аркани пленили техните военачалници. Византийските хронисти Йоан Малала (490–570) и Теофан Изповедник (760–817) описват с подробности това

were carried out also by the Bulgarian tribes that still lived around the Sea of Azov, the Caspian Sea and the Northern Black Sea (Гюзелев 1999, 65). This area was the outset territory for new Bulgarian migrations to Southeastern and Central Europe. In the mid-6th c. the Bulgarian tribes made more frequent their ravaging expeditions on various parts of the Balkans. Thus in 535 at the castellum Iatrus (near modern-day Krivina village, Ruse region, Bulgaria) a unit of *hostile Bulgarians* (Tzitta patricius in Mysia cum hoste Bulgarum congregiens ad Iatrum superior invenitur) who intruded in Moesia were defeated by the army of the Byzantine commander Tzitas (Marcellinus Comes 1893, 104). Three years later the chiefs Bulgar and Drong (Βουλγάρων [sic!] καὶ Δρούγγου), leading a

ОБР. 2. Сребърната чаша от Велики Преслав.
НАИМ. Снимка: Кр. Георгиев.
FIG.2. The silver cup from Veliki Preslav.
NAIM. Photo: Kr. Georgiev.

нападение (Ioannes Malalas 2000, 366; Theophanes 1883, 217-218; Theophanes 1997, 316-317).

В средата на VI в. измежду българските племена обитаващи земите западно от р. Дон, в историческите извори добре познати били кутригурите (западния клон) и утигуриите (източния клон) – две племена с общ произход и еднаква военно-племенна уредба (Гюзелев 1999, 67). За тях и нападенията им на Балканския полуостров пишат редица византийски автори от VI в.: Прокопий Кесарийски, Агатиий Миринейски, Менандър Протектор. Византийският император Юстиниан I Велики (527–565), за да отслаби техните сили, действал според изпитания принцип “Divide et impera”, всявайки раздори помежду им. В резултат на това около 2 хиляди кутригурски воини, водени от Синион, заедно с жените и децата си, със съгласието на императора се заселили в Източна Тракия, недалеч от крепостта Апри (Procopius 1905, 584-589). Това било първото българско поселение в непосредствена близост до Византийската столица. Впоследствие междуособната война между кутригури и утигури довела до взаимното отслабване на двете български племена.

От изток се задавала нова велика сила (Die neue Großmacht) – аварите. Според Менандър Протектор за един кратък период от време, през 558–562 те успели да подчинят българското племе утигури, хунските зали савири и накрая източните славяни (анти), както и други племена (Menander 1903, 443; Pohl 1988, 39). В аварския поход на запад, към Средна Европа, се включили и част от кутригурските племена. Това била втората българска преселническа вълна, която се установила в Панония (Гюзелев 1999, 68). Българското присъствие в Аварския хаганат оставило значима следа в историята на Средна Европа през VI–VII в. Лангобардският крал Албоин сключил мир с аварите и като привлякъл различни племена (между които и българи кутригури) през 568–569

great multitude of Bulgars (οἱ Βούλγαροι), penetrated into Scythia Minor and Moesia. They were confronted by the strategos of Moesia Justin, who was killed in the battles that ensued. This allowed the Bulgarian units to enter Thrace. Against them the Byzantine Emperor Justinian I the Great (527–565) sent the armies of his commanders Constantine, Godila and the baptized Hun Akum. Initially the Romans were successful – they surrounded the Bulgars and killed many of them, took their plunder and murdered both of their kings (δύο ῥήγες). Unexpectedly, the surviving Bulgars attacked the returning Byzantines and captured with lassos their commanders. The Byzantine chroniclers John Malalas (490–570) and Theophanes the Confessor (760–817) describe in detail this attack (Ioannes Malalas 2000, 366; Theophanes 1883, 217-218; Theophanes 1997, 316-317).

In mid-6th c. among the Bulgarian tribes that inhabited the lands west of the Don river, the Kutrigurs (western branch) and Utigurs (eastern branch) – two unions of common origin and identical clan military structure, were well-known in the historical sources (Гюзелев 1999, 67). On them and their attacks on the Balkan Peninsula write several Byzantine authors of the 6th c.: Procopius of Caesarea, Agathias of Myrina, Menander Protector. In order to weaken their forces, the Byzantine Emperor Justinian I the Great (527–565) acted according to the well tested principle “divide et impera”, by instilling discord among them. As a result, around 2 000 Kutrigur warriors led by Sinion, accompanied by women and children, settled down in Eastern Thrace with the consent of the emperor, not far from the fortress Aпри (Procopius 1905, 584-589). This was the first Bulgarian settlement in direct proximity to the Byzantine capital. Eventually, the strife between Kutrigurs and Utigurs led to the mutual weakening of both Bulgarian tribes.

A new great power rose from the East – the Avars. According to Menander Protector, for a short period of time during 558–562 they managed to subdue the Utigur Bulgars, the Hunnic Zales, Saviri and in the

г. успял да завладее Северна Италия (Ломбардия, Етрурия, Лигурия). Павел Дякон отбелязва: „Товага Албоин довел в Италия много хора от различни народи... Затова и днес [т.е. в края на VIII в.] наричаме местоживелищата им с имената гепиди, българи (Vulgares), сармати, панонци, свави, норичи или други подобни“ (Paulos Diaconus 1878, 86–87). Така възникнали първите български поселения в Италия.

Междувременно българите в Панония изпълнявали своите военни задължения спрямо върховния повелител в Авария – аварския хаган. Те участвали активно в походите срещу Византийската империя и други съседни племена. Може да се предположи, че по-голямата част от кутригурите населявала източните и югоизточните части на хаганата. По време на първата славянска обсада на Солун, организирана от аварите през есента на 586 г., сред участващите „иноплеменни варвари“ били и българите от хаганата (Miracula 1979, 133–138).

В самия край на VI в. българите от Аварския хаганат се превърнали в ударна сила срещу Византия. През 597 г. един български отряд от хиляда души (οἱ δὲ περὶ τυγχάνουσι Βουλγάροις χιλίοις τὸν ἀριθμόν) воювал с византийците край устието на р. Осъм (Theophanes 1883, 274-276; Theophylactus Simocatta 1887, 245-252). През пролетта на следващата година пък, подчинените на хагана Баян българи превзели крепостта Сингидунум. Това било не само първото завладяване на тази крепост от българи, но и първото им поселение в нея. То обаче се оказало твърде краткоременно. Малко по-късно през същата година византийският пълководец Приск стигнал с кораби до Сингидунум, разрушил града, изгонил българите (τοὺς Βουλγάρους) и започнал да застроява крепостта (Theophanes 1883, 276-277). През 599 г. от Сингидунум Приск с войската си се отправил към Виминациум (при дн. Костолац в Сърбия), където нанесъл тежко поражение на аварите. Византийският исто-

end, the eastern Slavs (Antes), as well as some other tribes (Menander 1903, 443; Pohl 1988, 39). Some of the Kutrigurs also took part in the Avar campaign to the west, to Central Europe. This was the second Bulgarian migration wave that settled in Pannonia (Гюзелев 1999, 68). The Bulgarian presence in the Avar Khaganate left a significant trace in the history of Central Europe in the 6th-7th c., as explained below. The Lombard king Alboin made peace with the Avars and by attracting various tribes (among which Kutrigur Bulgars) managed to conquer Northern Italy (Lombardy, Etruria, Liguria) in 568–569. Paul the Deacon remarks: *Then Alboin brought to Italy many men from different peoples... That is why even today* [i.e. in the end of the 8th c.] *we call their dwelling places with the names Gepids, Bulgars (Vulgares), Sarmatians, Pannonians, Suavi, Noricans and other such* (Paulus Diaconus 1878, 86-87). Thus emerged the first Bulgarian settlements in Italy.

Meanwhile, the Bulgars in Pannonia performed their military duties to the supreme leader in Avaria – the Avar Khagan. They took an active part in the marches on the Byzantine Empire and other neighbours. It can be suggested that the greater part of the Kutrigurs inhabited the eastern and southeastern parts of the Khaganate. During the first Slavic siege of Thessalonike organized by the Avars in the autumn of 586, among the participating *barbarians from other tribes* were also the Bulgars from the Khaganate (Miracula 1979, 133-138).

At the very end of the 6th c. the Bulgars of the Avar Khaganate turned into an impact force against Byzantium. In 597 a Bulgarian unit of a thousand men (οἱ δὲ περὶ τυγχάνουσι Βουλγάροις χιλίοις τὸν ἀριθμόν) battled with the Byzantines near the mouth of the Osam river (Theophanes 1883, 274–276; Theophylactus Simocatta 1887, 245-252). And in the spring of next year the Bulgars that were subjected to Khan Bayan took the Singidunum fortress. This was not only the first conquest of this fortress by Bulgars, but also their first settlement in it. This, however, proved to be short-lived. A little later in the same year, the Byzantine commander

puk Теофилакт Симоката (VII в.) съобщава за жертвите, дадени от Аварския хаганат. Освен убитите, били пленени 3 хиляди авари, 8 хиляди славяни и 6 хиляди и 200 групи варвари (ἄλλοι δὲ βάρβαροι), които без съмнение са били българи и гениги (Theophylactus Simocatta 1887, 289; Гюзелев 1999, 40).

Според агиографския цикъл „Чудеса на св. Димитър“, през лятото на 617 г. аварският хаган събрал огромна войска от славяни, българи (Προθύμως οὖν ὁ λεχθεὶς τῶν Ἀβάρων χάγανος τὸ αἰτηθὲν παρ’ αὐτῶν ἐκπληρῶσαι σπουδάζων, τὰ ἐνδότερον αὐτοῦ πάντα βάρβара φύλα συναθροίσας, ἅμα τε τῶν πάντων Σκλαβίνων καὶ Βουλγάρων καὶ ἀπείρων ἐθνῶν ἐν ἀναριθμήτῳ λαῷ, παρετάξατο μετὰ διетῇ χρόνον τῇ μαρτυροφυλάκτῳ ταύτῃ ἡμῶν πόλει) и групи влизащи във владението му народи и нападнал Солун, като по пътя нейният ариергард от „облечени в желязо конници“ опустошил Найсос (гн. Ниш) и Сердика (гн. София). Тази четвърта поред обсада на Солун продължила 33 дни и била най-продължителната и опасна за града (Miracula 1979, 184-189).

Българите кутригури били в състава на 80-хилядната войска на хаганата, която през лятото на 626 г. заедно с персите осъществила голяма обсада на византийската столица (Гюзелев 1999, 46). Изобщо, като част от мощното политическо образувание в Панония, българите били дейни участници във всички по-важни военни акции на аварския хаган. Това повишило тяхното самочувствие и техните вождове започнали открито да претендират за властта в хаганата. В Хрониката на Фредегарий е отбелязано следното: „През тази година [631–632] в Панония, в царството на аварите, наричани още хуни, възникнали ожесточени разпри, тъй като един от аварите и един от българите [unus ex Abares et alius ex Bulgaris] спорели за властта, кому от двамата се пада да я наследи. И така, като събрали хората си, двамата почнали да воюват помежду си“. Очевидно

Priscus reached Singidunum by ships, destroyed the city, banished the Bulgars (τοὺς Βουλγάρους) and started constructing inside the stronghold (Theophanes 1883, 276-277). In 599 Priscus and his army headed from Singidunum towards Viminacium (today’s Kostolac in Serbia), where he celebrated a devastating victory over the Avars. The Byzantine historian Theophylaktos Simokattes (7th c.) narrates about the casualties from the side of the Avar Khaganate. Apart from the killed, as captives were taken 3 000 Avars, 8 000 Slavs and 6 200 other barbarians (ἄλλοι δὲ βάρβαροι), who were undoubtedly Bulgars and Gepids (Theophylactus Simocatta 1887, 289; Гюзелев 1999, 40).

According to the hagiographic cycle *The Miracles of St. Demetrius of Thessalonike*, in the summer of 617 the Avar Khagan gathered a huge army of Slavs, Bulgars (Προθύμως οὖν ὁ λεχθεὶς τῶν Ἀβάρων χάγανος τὸ αἰτηθὲν παρ’ αὐτῶν ἐκπληρῶσαι σπουδάζων, τὰ ἐνδότερον αὐτοῦ πάντα βάρβара φύλα συναθροίσας, ἅμα τε τῶν πάντων Σκλαβίνων καὶ Βουλγάρων καὶ ἀπείρων ἐθνῶν ἐν ἀναριθμήτῳ λαῷ, παρετάξατο μετὰ διетῇ χρόνον τῇ μαρτυροφυλάκτῳ ταύτῃ ἡμῶν πόλει) and other peoples under his rule and attacked Thessalonike, and on the way its rearguard of *ironclad equestrians* laid waste to Naissus (today Niš in Serbia) and Serdica (today Sofia in Bulgaria). This fourth consecutive siege of Thessalonike lasted for 33 days and was the longest and most perilous one for the city (Miracula 1979, 184-189).

The Kutrigur Bulgars were part of the 80-thousand troops of the Khaganate, which, together with the Persians, laid siege to the Byzantine capital in the summer of 626 (Гюзелев 1999, 46). As an integral part of the mighty political unit in Pannonia, the Bulgars played an active role in all of the more significant campaigns of the Avar Khagan. This increased their confidence and their chiefs started to claim openly the power in the Khaganate. The *Chronicle of Fredegar* notes the following: *During that year [631–632] in Pannonia, in the kingdom of the Avars who are also called Huns, emerged heated arguments, because one*

конфликтът между двамата прераснал в междуплеменна война, водена от българите кутригури и аварите. По-нататък Фредегарий известява за поражението на българите: „А като били победени, девет хиляди българи заедно с жените и децата си [Burgaris superatis, nove milia verorum cum uxoris et liberis de Pannonias expulsi], изгонени от Панония, отишли при Дагоберт и го помолили да им позволи да останат в земите на франките“. Този начин на изброяване показва, че числото на цялото българско население в хаганата (мъже, жени и деца) е била приблизително около 30–40 хиляди души. Вероятно не всички българи напуснали Панония. По-късните разселвания от този район показват, че отделни групи от тях останали да живеят в пределите на хаганата до 70-те години на VII в., а и след това. Франкският крал Дагоберт I (629–639) първоначално благосклонно приел пришълците, които се установили в съседна Бавария („Дагоберт заповядал на баварците да ги приемат да презимуват, докато се посъветва с франките, какво трябва да се прави по-нататък“.). Малко (?) по-късно преселниците българи били подложени на поголовно клане: „И като били разпределени по домовете на баварците, за да презимуват, по съвета на франките Дагоберт заповядал на баварците в една нощ всеки от тях да избие в своя дом българите заедно с жените и децата им. Това било изпълнено незабавно от баварците.“ (Fredegarius 1888, 157). В историческите изследвания се отбелязват и групи свидетелства за убитите българи. В края на XIII в. по време на строителни работи в горноавстрийското селище Пулгарн (Pulgar), което се намирало тъкмо на границата между Бавария и Панония, са открити костите на около 6 хиляди души – вероятно убитите по заповед на Дагоберт (Baumann 1994, 95–97). Кървавата сеч над българите е оставила следи и в германската епическа поема „Песен за Нибелунгите“ (Kunstmann 1982). Разказът на Фредегарий продължава: „И никой от тези българи [nec quisdam ex illis remansit

of the Avars and one of the Bulgars [unus ex Abares et alius ex Bulgaris] were arguing about the power – to which of them it befell to inherit it. And so, when they gathered their men, the two started fighting each other. Apparently the conflict between the two grew into a tribal war, led by Kutrigur Bulgars and Avars. Further on, Fredegar announces the defeat of the Bulgars: *And when they were beaten, nine thousand Bulgars together with their wives and children [Bur[sic!]garis superatis, nove milia verorum cum uxoris et liberis de Pannonias expulsi], banished from Pannonia, went to Dagobert and asked him to let them stay in the lands of the Franks.* This manner of enlisting shows that the total number of the Bulgarian population in the Khaganate (men, women and children) was approximately 30-40 000 people. Probably not all Bulgars left Pannonia. Later relocations demonstrate that separate groups of them continued to live in the Khaganate until the 70s of the 7th c., and even after that. The Frankish king Dagobert I (629–639) accepted at first agreeably the newcomers that settled in neighbouring Bavaria (*Dagobert ordered the Bavarians to take them in order to spend the winter, while he consulted the Franks what should be done further*). A little (?) later the migrant Bulgars were subjected to an indiscriminate massacre: *And as they were split among the homes of the Bavarians to spend the winter, on the advice of the Franks Dagobert ordered the Bavarians each to kill overnight at his home the Bulgars together with their wives and children. This was immediately fulfilled by the Bavarians* (Fredegarius 1888, 157). Historical studies have noted other data about the massacred Bulgars. At the end of the 13th c. during construction works in the Upper Austrian village Pulgar that was located right at the border of Bavaria and Pannonia, the bones of nearly 6 000 individuals were found – probably the ones executed on Dagobert’s order (Baumann 1994, 95-97). The bloodshed of the Bulgars left traces also in the German epic poem *The Song of the Nibelungs* (Kunstmann 1982). The narrative by Fredegar goes on: *And none of these Bulgars*

Bulgaris] *не останал жив освен Алциок* [Alciocus]. *Той със седемстотин мъже, заедно с жените и децата им, се спасил във Венетската марка*“ (Fredegarius 1888, 157). По такъв начин оцелелите българи се установили в Северна Италия и продължително време населявали земята на славяните венети, където били приети от Венетския (славянски) княз Валуц.

През 663 г. под натиска на аварите българите на Алциок (Алцеко) били принудени да се преселят още по на юг, във владението на лангобардския крал Гримоалд (662–671). Павел Дякон пише: „*По това време, херцогът на българите на име Алцеко* [Vulgarorum dux Alzeo nomine] *неизвестно по каква причина изоставил своя народ, навлязъл мирно в Италия с цялата армия на своето херцогство и пристигнал при крал Гримоалд, като му обещал да му служи и да се заселили в неговата страна. Той го отпратил при сина си Ромуалд в Бенеvento, на когото наредил да отстъпи на него и на народа му места за живеене. Херцог Ромуалд го приел любезно, отредил им просторни площи за живеене, които готозава били пущи – Сепинум* [Сепино, Италия], *Бовианум* [Бояно, Италия], *Изерния* [Серия, Италия] *и други градове с техните земи, а на самия Алцеко променил титлата и той бил наречен гасталд вместо херцог* [...Alzeconem, mutata dignitatis nomine, de duce gastaldium vocitari praescepit]. *Те* [българите] *и досега населяват тези места и въпреки, че говорят латински, не са изоставили собствения* [български] *си език*“ (Paulus Diaconus 1878, 154). Така се появило още едно поселение на българите в Средна Италия – в тогавашния Пентапобасо (дн. в областта Кампобасо, Италия).

В периода 668–678 г. българите уногондури, водени от хан Аспарух (680–701) се установили и укрепили в областта Онгъл (при дн. Никулицел, в Румъния), като защитили с ровове и валове владението си на север и на юг от р. Дунав (Рашев 2008, 29–33). Победата им във Войната с византийския император Константин IV (668–685)

[nec quisdam ex illis remansit Bulgaris] *was left alive, apart from Alziok* [Alciocus]. *He and seven hundred men, together with their women and children, saved themselves in the Venetic marca* (Fredegarius 1888, 157). In this way the surviving Bulgars settled in Northern Italy and for a long time Slavs inhabited the lands of the Veneti, where they were accepted by the Venetic leader Valuk.

In 663, under Avar pressure, the Bulgars of Alziok (Alzeo) were forced to relocate even further south, in the lands of Grimoald, king of the Lombards (662–671). Paul the Deacon writes: *In that time, the duke of the Bulgars named Alzeo* [Vulgarorum dux Alzeo nomine], *for an unknown reason left his people, entered Italy peacefully with the entire army of his duchy and arrived to king Grimoald and promised to serve him and settle in his land. The king sent him to his son Romuald in Benevento whom he ordered to give to Alzeo and his people places to live. Duke Romuald accepted them civilly and gave them vast territories, uninhabited until that time, to live in – Saepinum* [Sepino, Italy], *Bovianum* [Boiano, Italy], *Aesernia* [Isernia, Italy] *and other cities with their lands, and to Alzeo himself he changed the title and he was called gastald instead of a duke* [...Alzeconem, mutata dignitatis nomine, de duce gastaldium vocitari praescepit]. *They* [the Bulgars] *inhabit these places even today and, although they speak Latin, they have not abandoned their own* [Bulgarian] *tongue* (Paulus Diaconus 1878, 154). Thus appeared another Bulgarian settlement in Central Italy – in Pentapolis of that day (today in the area of Campobasso, Italy).

In the period 668–678 the Unogondur Bulgars led by Khan Asparuh (680–701), settled and fortified themselves in the Onglos area (at today's village Nikulitel in Romania), by protecting through ramparts and ditches their domain to the north and south of the Danube (Рашев 2008, 29–33). Their victory in the war against the Byzantine emperor Constantine IV (668–685) in 680–681 and the ensuing treaty legitimized their power in the lands of the Lower Danube (Theophanes 1883, 356–359; Nicephorus 1990, 88, 90).

през 680–681 г. и последващият мирен договор узаконили властта им в земите на Долния Дунав (Theophanes 1883, 356–359; Nicephorus 1990, 88, 90). Почти по същото време (ок. 678–685) друга група от българи кутригури, които продължавали да живеят в пределите на Аварския хаганат, начело с българина Кубер (Περὶ τοῦ μελετηθέντος κρυπτῶς ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τῆς πόλεως παρὰ τοῦ Μαύρου καὶ Κούβερ τῶν Βουλγάρων), избягали от Панония и се заселили в Македония (Miracula 1979, 227–234). Посочените български разселения дават право на някои учени да заключат, че „*ако петият век във „варварския свят“ принадлежеше на хуните, шестият – на аварите, то седмият бе на българите*“ (Гюзелев 1999, 70). В началото на IX в. българският хан Крум (796–814) унищожил източната част на Аварския хаганат и завладял Банат и Трансилвания. Българската власт се разширила значително и това е намерило отражение в текста на Унгарския аноним от XII в. Там се посочва, че „*великият Кеан, княза на България*“ [Keanus magnus dux Bulgariae], след смъртта на Атила завладял цялата област между Дунав и Тиса, чак до земите на поляците и рутените (Scriptores 1937). Конфликтът между Българското ханство и Франкската империя през 20-те години на IX в. довел до значително разширение на българските владения в района на Средния Дунав и Тиса. Най-напред през 823–825 г. Войската на хан Омуртаг (814–831) подчинила славянските племена тимочани и абодрити (преденеценти) и завладяла пространството в междуречието на Сава и Драва, достигайки до Долна Панония, където се установила обща граница между българи и франки (Гюзелев 1964, 284–287). След провалите преговори между двете страни българското настъпление продължило. Придворният франкски летописец Айнхард (770–840) отбелязва: „*827. Също и българите* [Bulgari], *като изпратили войска на лодки по река Драва, разорили с огън и меч славяните, които живеели в Панония, изгонили*

Almost simultaneously (ca. 678–685) another group of Kutrigur Bulgars who continued to live within the borders of the Avar Khaganate and were under the command of the Bulgar Kuber (Περὶ τοῦ μελετηθέντος κρυπτῶς ἐμφυλίου πολέμου κατὰ τῆς πόλεως παρὰ τοῦ Μαύρου καὶ Κούβερ τῶν Βουλγάρων) fled from Pannonia and settled in Macedonia (Miracula 1979, 227–234). The so described Bulgarian settlements gave grounds to some scholars to conclude that, *if the 5th c. in “the barbarian world” belonged to the Huns, the 6th – to the Avars, then the 7th belonged to the Bulgars* (Гюзелев 1999, 70). In the early 9th c. the Bulgarian Khan Krum (796–814) destroyed the eastern part of the Avar Khaganate and conquered the Banat and Transylvania. The Bulgarian rule expanded considerably and that was reflected in the text of *The Gesta Hungarorum of Anonymous* from the 12th c. It is indicated that in the aftermath of Attila's death, *the great Kean, the knyaz of Bulgaria* [Keanus magnus dux Bulgariae], conquered the entire area between the Danube and Tisza rivers, all the way to the lands of the Poles and the Ruthenians (Scriptores 1937). The conflict between the Bulgarian Khanate and the Frankish Empire in the 20s of the 9th c. led to a considerable expansion of the Bulgarian territories in the area of the Middle Danube and the Tisza. At first, in 823–825 the army of Khan Omurtag (814–831) subdued the Slavic tribes Timočani and Abodrites (Predene-centres) and conquered the space between the rivers Sava and Drava, thus reaching Lower Pannonia, where a common border between Bulgars and Franks was established (Гюзелев 1964, 284–287). After the failed negotiations between the two sides, the Bulgarian advance continued. The Frankish court narrator Einhard (770–840) remarks: [Year] 827. *The Bulgars* [Bulgari] *as well, after sending troops on boats on the river Drava, ravaged by fire and sword the Slavs who lived in Pannonia, banished their knyazes and appointed Bulgarian governors to them* [Bulgari quoque Sclavos in Pannonia sedentes, misso par Dravum navali exercitu, ferro et igni vastaverunt, et expulses eorum ducibus, Bulgaricos super eos rectores constituerunt]

техните князе и им назначили български управители [Bulgari quoque Sclavos in Pannonia sedentes, misso par Dravum navali exercitu, ferro et igni vastaverunt, et expulses eorum ducibus, Bulgaricos super eos rectores constituerunt]“ (Einhardus 1826, 216; Annales Fuldenses 1826, 359). През 828 г. да волюва с българите потеглил и синът на франкския император Лодовик I Благочестиви (814–840), Лодовик Немски (840–876), който по това време бил крал на Бавария (Annales Fuldenses 1826, 359). Година по-късно атаката срещу франките се повторила. Това е отбелязано кратко в летописите на германския манастир Фулда: „829. Българите [Bulgari], идвайки на лодки по река Драва, опожарили някои наши селища, разположени край реката“ (Annales Fuldenses 1826, 360). Сблъсъците продължили и през следващата 830 г. Абатът Валафрид от Райхенау, по прякор Страбон (809–849) и Житието на епископ Фарон свидетелстват, че във войната срещу напредващите българи се включил и другият син на Лодовик I Благочестиви, Лотар (840–855), който тогава управлявал Северна Италия (Walafridus 1884, 406; Гюзелев 2015, 82; Vita Faronis 1910, 199). За българската военнополитическа активност в земите на север от Дунав свидетелства и един каменен надпис от това време. Той е в памет на Омуртагов Военачалник, който загинал във войната с франките: „Кана сьбиги Омуртаг. Негавон, зера таркан беше мой хранен човек. Като отиде във войската, той се удави в река Тиса. Той беше от рода Кубиар“ [Κανα συβιγη Ωμου[ρτ]αγῷ ὁ Νεγαβон[αη]ς ὁ ζερα таркаωος θр[επτὸς] ἄνθρωπὸς μου ἐγένετο [κὲ ἀ]πελθὼν [ις] τὸ φουσάτον ἐπνήγην ις τῇ[v] Τήσαν τὸν ποταμόν. ἦτο δὲ γενεᾱς Κουβιαρης] (обр. 1) (Бешевицев 1992, 230). Основателно се смята, че българското завоевание до Средня Дунав и Тиса имало за опорни точки крайдунавските крепости Браничево, Белград, Срем, Сланкамен и Буда (Гюзелев 1999, 153). Малко по-късно, през 832 г. между Българското ханство и Франкската империя бил сключен мирен

(Einhardus 1826, 216; Annales Fuldenses 1826, 359). In 828 to a war against the Bulgars went also the son of the Frankish emperor Louis I the Pious (814–840), Louis the German (840–876), at that time king of Bavaria (Annales Fuldenses 1826, 359). A year later, the attack on the Franks repeated. This is noted briefly in the annals of the German Fulda Monastery: [Year] 829. The Bulgars [Bulgari], arriving on boats on the Drava, set fire to some of our settlements along the river (Annales Fuldenses 1826, 360). The clashes continued also in the following year 830. The Abbot Walafrid of Reichenau, nicknamed Strabo (809–849), and the Life of bishop Faron testify that in the war against the advancing Bulgars took parts also the other son of Louis I the Pious, Lothar (840–855), who then ruled Northern Italy (Walafridus 1884, 406; Гюзелев 2015, 82; Vita Faronis 1910, 199). To the Bulgarian military and political activity in the lands north of the Danube testifies a stone inscription of the time. It commemorates a commander of Omurtag’s, who died in the war against the Franks: *Kana sybigi Omurtag. Negavon, zera tarkan, was a fed man of mine. When he went into the army, he drowned in the Tisza river. He was from the Kubiar clan.* [Κανα συβιγη Ωμου[ρτ]αγῷ ὁ Νεγαβон[αη]ς ὁ ζερα таркаωος θр[επτὸς] ἄνθρωпὸς μου ἐγένετο [κὲ ἀ]πελθὼν [ις] τὸ φουσάτον ἐπνήγην ις τῇ[v] Τήσαν τὸν ποταμόν. ἦτο δὲ γενεᾱς Κουβιαρης] (fig.1) (Бешевицев 1992, 230). There is ground to believe that the Bulgarian conquest up to the Middle Danube and Tisza was based on the Danubian fortresses Braničevo, Belgrade, Srem, Slankamen and Buda (Гюзелев 1999, 153). A little later, in 832, between the Bulgarian Khanate and the Frankish Empire a treaty was made that legitimized the territorial expansion of the Bulgars (Annalista Saxo 1844, 574). The Bulgarian ethnic presence and power north of the Middle and Lower Danube in certain areas and with some interruptions (11th–12th c.) persisted as late as the 14th c. It was precisely here that the treasure of Nagyszentmiklós (The Great St. Nicholas) was discovered in 1799.

договор, който узаконил териториалното разширение на българите (Annalista Saxo 1844, 574). Българското етническо присъствие и власт на север от Средния и Долния Дунав в отделни области и с прекъсвания (XI–XII в.) се запазили чак до XIV в. Именно тук през 1799 г. бе открито и съкровището от Нодъ Сент Миклош (Големия свети Никола).

ADDENDA

БЪЛГАРИТЕ И СЪКРОВИЩЕТО ОТ НОДЪ СЕНТ МИКЛОШ

Един от големите проблеми на българската медиевистика е, че историята на българския народ през Средновековието се е случила върху територии, които днес са извън България. Това създава проблеми – липса на интерес и недостатъчно проучване от чужди изследователи, създаване на псевдонаучни тези, които често обслужват матрицата на съвременния национализъм. Да се определи народностната характеристика на съкровището от Нодъ Сент Миклош само на базата на изкуствоведски анализ е не само предизвикателство, но и до голяма степен плод на научно и национално пристрастие. Има обаче характеристики, които не могат да се подминат. Това са писмените свидетелства върху съдовете от съкровището. Те са два вида: рунически знаци и надписи. Разчитането на надпис от съд № 21 от съкровището (текст на мюркски език, изписан с гръцки букви) е предизвикало много спорове и различни преводи (Добрев 2005, 285–414; Ердеев 2016, 70–71). Със сигурност обаче там се разчитат българските титли боил и жупан. Както титлата боил [Bujla (Boila) (βοηλας, βοιλαδας, βοηλα, βουληα), така и титлата жупан (ζουπανος, ζουпан, ζωпан) се срещат в най-различни форми сред българските каменни надписи, изписани на гръцки език през IX в. (главно първата половина на столетието) (Бешевицев 1992). Споменатите титли са сред най-често среща-

ADDENDA

THE BULGARS AND THE NAGYSZENTMIKLÓS TREASURE

One of the major problems of Bulgarian Medieval studies is that the history of the Bulgarian people in the Middle Ages took place in territories that are nowadays outside Bulgaria. This generates problems – lack of interest and insufficient study from foreign researchers, and creation of pseudo-scientific theses that often serve the matrix of contemporary nationalism. To determine the ethnic characteristic of the Nagyszentmiklós treasure only based on art historical analysis is not simply a challenge, but to a great extent the fruit of scientific and national bias. There are, however, features that cannot be ignored. Such are the written sources on the vessels from the treasure. They are two kinds of them: runic signs (graffiti) and inscriptions. The reading of inscription on vessel No. 21 of the treasure (text in Turkic language, written with Greek letters) has sparked much debate and different translations (Добрев 2005, 285–414; Ердеев 2016, 70–71). With certainty, however, one can read there the Bulgarian titles *Bujla (Boila)* and *Župan*. Like the title *Bujla / Boila* (βοηλας, βοιλαδας, βοηλα, βουληα), the title *Župan* (ζουπανος, ζουпан, ζωпан) is encountered in various forms among the Bulgarian stone inscriptions in Greek during the 9th c. (mostly of the first half of the century) (Бешевицев 1992). The said titles are among those most frequently encountered among the Bulgarian aristocratic circles of the 9th–10th c. The Turkic language of the Bulgars was still in use in Danubian Bulgaria throughout the first half of the 9th c. Proof of that can be seen in two stone inscriptions found in Veliki Preslav. Like the Nagyszentmiklós inscription, they were also written in a Turkic language with Greek letters and relate to the armour of Bulgarian commanders. It is rather interesting that one of the inscriptions informs about the military equipment of the župan. His name or title is given through the

ните в кръговете на българската аристокрация от IX–X в. Тюркският език на българите е бил в употреба в Дунавска България и през първата половина на IX в. Свидетелство за това са два каменни надписа, открити във Велики Преслав. По подобие на надписа от Нодъ Сент Миклош те също са изписани на тюркски език с гръцки букви и се отнасят до въоръжението на българските военачалници. Любопитно е, че единият от надписите известява за въоръжението на жупана. Неговото име и титла са изписана с изреча: ΤΟΥΡΤΟΥΝΑΠΗΛΕΖΩΠΑΝ (Бешевлиев 1992, 200). Практиката в ранносредновековна България да се надписват скъпи съдове има и още един подходящ паралел със съкровището от Нодъ Сент Миклош. Това е сребърната чаша от Велики Преслав с надпис на гръцки език: „*Господи помагай. Сивин велик жупан в България*“ [Σηβην ζουπανος μέγας ἥς Βουργαρήαν] (Бешевлиев 1992, 250-251). Посочените примери съдържат най-важните аргументи за българския произход и принадлежност на съкровището от Нодъ Сент Миклош.

phrase: ΤΟΥΡΤΟΥΝΑΠΗΛΕΖΩΠΑΝ (Бешевлиев 1992, 200). The practice of inscribing precious vessels in Early Medieval Bulgaria has a suitable parallel. That is the silver cup from Veliki Preslav with inscription: *Lord aid. Sivin, great Župan in Bulgaria* [Σηβην ζουπανος μέγας ἥς Βουργαρήαν] (fig.2) (Бешевлиев 1992, 250-251). These are the most significant arguments for the Bulgarian origin and attribution of the Nagyszentmiklós treasure.

ИЗБОРИ / SOURCES

- Бешевлиев 1992:** В. Бешевлиев. Първобългарски надписи (Второ преработено и допълнено издание). София 1992.
- Каймакамова 1983:** М. Каймакамова. Българската кратка хроника в среднобългарския превод на Манасиевата хроника. 1. Текст. Превод. Коментар. - Годишник на Софийския университет. Исторически факултет, 76 (1983), с. 123-178.
- Annales Fuldenses 1826:** Annales Fuldenses. Ed. G. Pertz. - Monumenta Germaniae historica. Scriptores, 1, 1826, 337-415.
- Annalista Saxo 1844:** Annalista Saxo. Ed. G. Waitz. - Monumenta Germaniae historica. Scriptores, 6, 1844, 542-777.
- Cassiodor Senator 1893:** Cassiodor Senator. Chronica. Ed. Th. Mommsen. - Monumenta Germaniae historica. Auctores, 11, 1, 1893, 109-161.
- Cassiodor Senator 1894:** Cassiodor Senator. Varia. Ed. Th. Mommsen. - Monumenta Germaniae historica. Auctores, 12, 1894, 3-385.
- Einhardus 1826:** Einhardus. Annales. Ed. G. Pertz. - Monumenta Germaniae historica. Scriptores, 1, 1826, 124-218.
- Ennodius 1885:** Magnus Felicius Ennodius. Opera. Ed. E. Vogel. - Monumenta Germaniae historica. Auctores, 7, 1885.
- Fredegarius 1888:** Chronicorum quae dicuntur Fredegarii scholastici libri IV cum continuationibus. – Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Merovingicarum 2, 1888.
- Ioannes Antiochenus:** Ioannes Antiochenus. Excerpta de insidiis. Ed. C. de Boor. Berolini 1905, p. 58–150.
- Ioannes Malalas 2000:** Ioannes Malalas. Chronographia. Ed. I. Thurn. Berolini et Novi Eboraci 2000.
- Ioannes Zonaras 1897:** Ioannes Zonaras. Epitomae historiarum libri XIII–XVIII. Ed. Th. Büttner-Wobst. Bonnae 1897.
- Iordanes 1882:** Iordanes. Getica. Ed. Th. Mommsen. – Monumenta Germaniae historica. Auctores, 5, 1, 1882, 1–200.
- Marcellinus Comes 1893:** Marcellinus Comes. Chronicon. Ed. Th. Mommsen. - Monumenta Germaniae historica. Auctores, 11, 1, 1893, 37-108.
- Miracula 1979:** P. Lemerle. Les plus anciens recueils des miracles de saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans. I. Le texte. Paris 1979.
- Nicephorus 1990:** Nicephorus patriarchus Constantinopolitanus. Breviarium historicum. Edidit, anglice vertit, commentario instruxit C. Mango. Washingtonae, D. C. 1990.
- Paulos Diaconus 1878:** Paulos Diaconus. Historia Langobardorum. Ed. D. L. C. Bethman et G. Waitz. - Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum, saec. VI–IX, 1878.
- Paulos Diaconus 1879:** Paulos Diaconus. Historia Romana. Ed. I. G. Droysen. Eutropi breviarium cum versionibus graecis et Pauli Landolfique additamenta. – Monumenta Germaniae historica. Auctores, 1879.
- Procopius 1905:** Procopius Caesarensis. Opera omnia. Vol. I–II. Ed. J. Hauray. Lipsiae 1905.
- Scriptores 1937:** Scriptores rerum hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum. I. Edendo operi praefuit E. Szentpétery. Budapestini 1937.

Theophanes 1883: Theophanes. Chronographia. Ed. C. de Boor. Vol. I. Textum graecum continens. Lipsiae 1883.

Theophanes 1997: The Chronicle of Theophanes Confessor. Byzantine and Near Eastern History AD 284–813. Translated with Introduction and Commentary by C. Mango and R. Scott with the assistance of G. Greatrex. Oxford 1997.

Theophylactus Simocatta 1887: Theophylactus Simocatta. Historia. Ed. C. de Boor. Lipsiae 1887.

Vita Faronis 1910: Vita Faronis episcopi Meldensis. Ed. B. Krusch et W. Levison. - Monumenta Germaniae historica. Passiones vitaeque sanctorum aevi Merovingici, V, 1910, 171-203.

Walafridus 1884: Walafridus Strabonis. – Monumenta Germaniae historica. Poetarum latinorum medii aevi II, 1884, 259-473.

ЛИТЕРАТУРА / BIBLIOGRAPHY

Бешевлиев 2008: В. Бешевлиев. Първобългарите. История, бит и култура. Пловдив 2008.

Гюзелев 1964: В. Гюзелев. Баварският географ и някои въпроси на българската история от първата половина на IX век. - Годишник на Софийския университет. Философско-исторически факултет, 58/3 (1964), с. 279-295.

Гюзелев 1999: ИВ. Божилов, В. Гюзелев. История на средновековна България VII–XIV век. София 1999.

Гюзелев 2015: В. Гюзелев. Средновековна поезия от и за българите. Съчинения в пет тома. Т. 5. София 2015.

Добрев 2005: ИВ. К. Добрев. Златното съкровище на българските ханове от Атила до Симеон. София 2005.

Ердейи 2016: И. Ердейи. Съкровището от Нег Сент Миклош/ I. Erdély. A Nagyszentmiklósi kincs. София 2016

Москов 1988: М. Москов. Именник на българските ханове (Ново тълкуване). София 1988.

Рашев 2008: Р. Рашев. Българската езическа култура VII–IX век. София 2008.

Baumann 1994: W. Baumann. Zu den Beziehungen zwischen Bayern und Bulgarien vom 7. bis zum 15. Jahrhundert. - Palaeobulgarica, 18/2 (1994), S. 94-112.

Kunstmann 1982: H. Kunstmann. Vorläufige Untersuchungen über den bairischen Bulgarenmord von 631/632. Der Tatbestand – Nachklänge im Nibelungenlied. München 1982.

Moravcsik I, 1958: Gy. Moravcsik. Byzantinoturcica. I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker (Berliner Byzantinistische Arbeiten, Bd. 10). Berlin 1958.

Pohl 1988: W. Pohl. Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr. München 1988.

Последователността на съдовете е според основополагащите за проучването на съкровището трудове на Йозеф Хампел (1885, 1905), чието номериране се е запазило и до днес в изследванията. Настоящите каталожни описания се базират на неговите наблюдения, както и тези на Курт Гшвантлер и Виктор Фрайбергер (Gschwantler 2002), включително и на изследванията на Чанад Балинт (Bálint 2004; Bálint 2010). В допълнение се привеждат публикуваните през 2015 г. в резюме резултати от изследванията на златарските техники на Виктор Фрайбергер и Биргит Бюлер (Freiberger–Bühler 2015). Проведените от Виктор Фрайбергер обстоятелни проучвания върху технологията в рамките на изследователски проект, започнал от 1995 г., ще бъдат представени в близко бъдеще; публикацията на двамата автори в момента е в предпечатна подготовка. За описанието на купата с издуто тяло 19 е използвано и изследването на Егон Вамерс (Wamers 2015), а за обясненията на надписа върху купа 21 – това на Андраш Рона-Таш (Róna-Tas 2002).

The order of the vessels complies with the fundamental research of the treasure made by Joseph Hampel (1885, 1905), whose numbering system has been retained up to the present. The following catalogue entries are based on his observations, as well as on the conclusions of Kurt Gschwantler and Viktor Freiberger (Gschwantler 2002), and take into consideration the study of Csanád Bálint (Bálint 2004; Bálint 2010). The research results of the goldsmithing technique published in summary in 2015 by Viktor Freiberger and Birgit Bühler (Freiberger–Bühler 2015) are included. The comprehensive studies on the technology, which have been carried out since 1995 under a research project by Viktor Freiberger, will be submitted in the near future, as the publication by the two authors is currently in preparation for printing. The description of bowl No. 19 is further based on the study of Egon Wamers (2015), while the comments on the inscription on bowl No. 21 are supported by the study of András Róna-Tas (2002).

1. КАНА

Ранно средновековие, VII–IX век (първа половина на VIII в.?)

злато, 22 карата

Височина 36 см; тегло 2149 г; обем 4,4 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 31

Каната е изкована от един лист злато, орнаментиката е в техниката на цизелиране. Кана 1 е най-големият и най-тежък съд от съкровището. Гранулираният тел, който окантва устието, е припоен; по същия начин е прикрепена и гръжка, която сега липсва. Крушовидното тяло на каната стъпва върху високо конично столче и се стеснява нагоре до шийка с колоноподобни канелюри и трилистно устие с гранулиран ръб. Тялото е отделено от шията чрез удебелен пръстен, който е обрамчен от косо врязани линии и венец, съставен от големи звездовидни цветове и малки цветчета с форма на розетка. Тялото е оградено от два венеца листа: под издадения пръстен са разположени акантови листа (в два реда и в две различни големини) с пластично подчертани листни жилки, а силно стилизирани листа, прорастват от обща основа над крачето. Венецът от акантови листа и орнаментите по изпъкналия пръстен съответстват в голяма степен на декорацията на кана 5, като при направата им частично са били използвани същите типове, но не и идентични инструменти. При всички орнаменти се установяват предварителни врязвания, които са били с извънредна точност в областта при изпъкналия пръстен на шията.

1. JUG

Early Middle Ages, 7th–9th c. (first half of the 8th c.?)

Gold, 22 carats

H. 36 cm; weight 2149 g; capacity 4.4 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 31

The jug was hammered from a single sheet of gold, the ornamental decoration is made by the repoussé technique. It is the largest and heaviest vessel of the treasure. The beaded wire running around the rim is soldered; a handle, now missing, likewise was attached. The pear-shaped body stands on a high conical ring-foot and narrows upwards toward a column-like grooved neck with three-lobed mouth with beaded rim. The body is separated from the neck by a bulging ring, framed by obliquely notched bands and decorated with a floral garland of large star-shaped and smaller rosette-shaped flowers. The body is framed by two leaf garlands: acanthus leaves with plastically accentuated leaf ribs hanging below the bulge (in two layers and of two different sizes) and highly stylized leaves growing from a common base above the foot. The garland of acanthus leaves and the ornaments on the bulge ring largely correspond to the decoration on jug No. 5, as some of the same types of tools were used, yet not the same tools. Pre-scoring of all ornaments can be seen, which was particularly precise in the area of the neck bulge.

The handle, now missing, was subsequently attached to the jug, as is the case with all jugs of the treasure, thus the vessels were originally

Както при всички кани от съкровището, така и тук изгубената днес дръжка е добавка от по-късно време.

Дръжката, която сега липсва, е била допълнително добавена към каната, както е случаят и с всичките кани, понеже първоначално са били замислени като бутилки. На местата за захващане при устието и върху тялото на съда са се запазили следи от златното фолио, което е обвивало дръжките. На едно място стената на каната е силно деформирана и има няколко малки вдлъбнатини.

meant to be flasks. Remains of the gold foil from the plating of the handle are still preserved at the original places of attachment at the rim and the wall of the vessel. The wall of the jug is heavily deformed in one place and has several smaller dents.

2. КАНА С МЕДАЛЬОНИ

Ранно средновековие, VII–IX век (първа половина на VIII в.?)
злато, 18 карата

Височина 22 см; тегло 608 г; обем 1,44 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 33

Може би най-забележителният съд в съкровището от Нагсентмиклош е каната с медальони с нейната богата релефна декорация. Тя изцяло е изкована от един лист, като само

2. JUG WITH MEDALLIONS

Early Middle Ages, 7th–9th c. (first half of the 8th c.?)

Gold, 18 carats

H. 22 cm; weight 608 g; capacity 1.44 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 33

The jug with medallions with richly embossed decoration is probably the most remarkable vessel of the Nagyszentmiklós gold treasure. It was completely hammered from one sheet, only the

гранулираният кант по заобленото устие е припоен.

Гладката, леко стесняваща се шийка е рамкирана от два орнаментални пояса: устието е украсено с ластарен фриз от редуващи се, ориентирани нагоре и надолу, двулустни мотиви, а изпъкналият пръстен, който образува прехода между шийката и крушовидното тяло, е украсен с венец от звездообразни цветчета. Венецът е рамкиран в горната и долната част с люспест орнамент. Висящият листен венец отдолу се състои от ланцетовидни листа, обкръжени от кръгчета с вдълбан център.

Уникална е декорацията по тялото на съда: в кръговете полета, оградени от два широки, преплетени между медальоните орнаментални пояса, могат да се видят общо четири фигурални изображения. Най-известното от тях е на яздец наляво брадат воин. Снаряжението му се състои от конусовиден шлем, препасана около кръста с колан ризница, която покрива главата и врата, както и наръкавници и наколенници. На дясното си рамо държи копие, от чиято дръжка се спускат флаг и две ленти, а с лявата си ръка влечи пленник, хванат за косата. Пленникът е с дълги мустаци и също е с ризница, ръцете му са вързани на гърба. Заг него се вижда отсечената глава на друг враг. Опашката на коня изглежда повдигната нагоре, а от сбруята му висят декоративни пера, такова излиза от обковата на челото на коня. Не може да се прецени дали разделените на две краища на конската опашка също могат се интерпретират като пера. Не са изобразени седло или стреме.

Изображението на следващия вдясно медальон намира съответствие в подобна сцена на похищение върху кана 7. На кана 2 е представена гола фигура, несъмнено от женски пол, която е похитена от орел. Ясно са пре-

beaded strip on the rounded rim edge was soldered.

The smooth, slightly narrowed neck is framed by two ornamental bands: the rim is decorated with a tendril frieze of double-leaf motifs alternating in upward and downward direction, while a garland of star-shaped flowers adorns the bulge forming a transition between the neck and the pear-shaped body. The latter is bordered on top and bottom by decorative scale-like strips. The leaf garland hanging below is composed of lancet-shaped leaves, which enclose round discs with recessed centers.

дадени гърдите на жената, коремът ѝ е с впечатляваща големина, обхванат от ноктите на левия крак на орела. Жената носи лента на челото, както и огърлица с триделен пандантив, в двете си ръце държи вдигнати цветни клонки.

Медальонът, който следва тази сцена, показва стрелец с лък, възседнал наляво крилато хибридно същество с тяло на лъв и глава на човек. Обърнат назад, стрелецът се е прицелил в пантера, скочила към него. Ездачът е с дълга ризница и стилизирана лъчиста корона

The decoration on the body of the vessel is unique: four figural images are represented in circular fields enclosed by two broad ornamental bands which are intertwined between the medallions. The most famous of them shows a bearded mounted warrior riding left. He wears a helmet of conical shape and a girdled coat of mail covering the head and the neck and is armed with vambraces and greaves. In his right hand he holds a spear over his shoulder, a banner and two ribbons hang from the spear shaft, in his left hand he drags a captive by the hair. The latter wears a long mustache and also a coat of chain, and his hands are

(гребен от пера?), брадата и мустаците му са късо подстригани и видимо се отличават от дългата, изострена брада на митичното същество, чиято глава е украсена с триъгълна корона с лунен сърп. В четвъртия медальон, подобно на купа 21, е изобразена сцена на борба между животни: в този случай грифон разкъсва елен-рогач.

Връзка между изображенията на медальоните не е открита, а убедителното тълкуване на отделните сцени и до днес не се е увенчало с успех. Общо за всички тях е стилизирането на отдел-

ни елементи от изображенията, силно доловимо особено във волутите над дългите пера на орловите крила и по краищата на крилата на грифона, в опашките на грифона и пантерата, чиито краища преливат в ластари, в гривите на грифона, коня и митичното същество или пък в украсата на главата на стрелеца с лък. Степената стилизация обаче далеч не е толкова силно изразена, както при другите съдове от съкровището (патери 15 и 16, купата с изгнато тяло 19, купи 20 и 21). Заслужава да се отбележи и различното акцентуване на плоскостите, които се отличават

ни елементи от изображенията, силно доловимо особено във волутите над дългите пера на орловите крила и по краищата на крилата на грифона, в опашките на грифона и пантерата, чиито краища преливат в ластари, в гривите на грифона, коня и митичното същество или пък в украсата на главата на стрелеца с лък. Степената стилизация обаче далеч не е толкова силно изразена, както при другите съдове от съкровището (патери 15 и 16, купата с изгнато тяло 19, купи 20 и 21). Заслужава да се отбележи и различното акцентуване на плоскостите, които се отличават

ни елементи от изображенията, силно доловимо особено във волутите над дългите пера на орловите крила и по краищата на крилата на грифона, в опашките на грифона и пантерата, чиито краища преливат в ластари, в гривите на грифона, коня и митичното същество или пък в украсата на главата на стрелеца с лък. Степената стилизация обаче далеч не е толкова силно изразена, както при другите съдове от съкровището (патери 15 и 16, купата с изгнато тяло 19, купи 20 и 21). Заслужава да се отбележи и различното акцентуване на плоскостите, които се отличават

breasts are clearly indicated, her belly is strikingly big and is encompassed by the left eagle's claw. The woman wears a headband and a necklace with a tripartite pendant and holds up flower branches with both hands.

The medallion following this scene represents a mounted archer riding a winged composite creature with a lion's body and a human head. He is twisted backward aiming at a panther, which spring out towards him. The rider wears a long coat of mail and a stylized radiant crown (a feather crest?), the beard and the mustache are short and distinctly different

една от друга по различното си пунциране и с остриите си контури се открояват от гладката релефна основа.

Орнаменталният пояс, който обкръжава медальоните, се състои от двойна люспеста ивица, която в горната част преминава от ляво на дясно, а в долната част съответно в обратна посока и е окантована с по една гранулирана лента. Пандантивите са запълнени с растителни орнаменти, които прорастват от триъгълна основа. В основата на ниското краче са връзани два, напояващи палатки (писмени?) знака, а на

from the long, pointed beard of the mythical creature, whose head is decorated with a triangular crown with a crescent. The fourth circular medallion represents an animal fight scene, as with bowl No. 21: here a griffin tears a fallow deer.

Any connection between the representations in the medallions cannot be recognized and a convincing interpretation of the individual scenes has not yet been achieved. A stylization of individual elements is common to all images, as is especially noticeable as regards the spirals above the eagle's pinion feathers and at the tips of the griffin's wings, the tails of the griffin and the

крачето под медальона със стрелеца с лък се открива друг връзан знак.

Подобно на другите кани от съкровището, каната с медальони първоначално също е била замислена като бутилка, но по-късно е снабдена с дръжка. От нея са се запазили следи по устието и по извивката между двата медальона (сцената на похищението и стрелец с лък). Прави впечатление по-ниското, спрямо другите съдове от съкровището, съдържание злато, което сякаш противоречи на майсторски изпълнената цизелирана украса. Тя се отлича-

panther running in tendril pattern, the mane of the griffin, the horse and the mythical creature, and the head ornament of the archer. However, the degree of stylization is far less pronounced as compared to other vessels of the treasure (handled bowls Nos. 15 and 16, bowl/pyxis No. 19, bowls Nos. 20 and 21). Also remarkable are the differently accentuated surfaces, distinguished from each other by different types of hallmarks and outlined by sharp contours against the evenly embossed ground.

The decorative band enclosing the medallions consists of a double scale-like strap running above from left to right and below in the opposite direction and framed

ва с висок релеф и точни контури и е била – както личи от предварителното връзване – старателно композирана. По отношение на техниката на изработка каната намира паралели с кана 7, които се изразяват например в структурирането на площта. Възможно е тя да е служила за модел за кана 7, що се отнася до техниката на изработване.

Използването на поансони във форма на пелта, респ. квадрат (пирамида) при кана 2 е уникално и не се открива при нито един от другите съдове на съкровището; оформянето на S-овидни връзвания е направено както тук, така и при петте други съда (7, 8, 15, 16 и 20), с многократното използване на един и същ инструмент. Растителната декорация по шията е била предварително много точно разчертана.

by a beaded ribbon. The gussets are filled with plant ornaments, which grow out of a triangular base. There are two signs (characters?) reminding of tents scratched on the base of the low foot; another sign is scratched on the foot below the medallion with the archer.

As with other jugs of the treasure, the jug with medallions was originally designed as a flask and subsequently equipped with a handle. Its traces are still preserved on the rim, as well as on the noose between two medallions (the abduction scene and the archer). The low gold concentration as compared to the other vessels of the gold treasure is conspicuous, which seems to stand in contrast to the masterfully executed embossing. It is distinguished by high relief and exact contours, and – as is evident from the pre-scoring – was carefully designed. The jug shows parallels to jug No. 7 in terms of manufacturing technique, which is expressed, for example, by the surface structure. It is possible that it served as a model for No. 7, as far as the technique of production is concerned. The use of pelta-shaped or square (pyramid) punches for jug No. 2 is unique and cannot be found on any other vessel of the treasure; the design of the S-shaped and other curved notches here and on five other vessels (Nos. 7, 8, 15, 16 and 20) was made by repeated application of the same tool. The outline of the floral decoration on the neck was particularly accurate.

3. КАНА

Ранно средновековие, VII–IX век (първа половина на VIII в.?)

Злато, 19,5 карата

Височина 21,2 см; тегло 656 г; обем 1 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 2

Кана 3, която е двойка с кана 4, е изкована от един лист злато. Припоени (за подсилване на външния ръб на устието) са само полукръглият кант и вторично прикрепената дръжка с форма на пер-

3. JUG

Early Middle Ages, 7th–9th c. (first half of the 8th c.?)

Gold, 19.5 carats

H. 21.2 cm; weight 656 g; capacity 1 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 2

The jug, which is paired with jug No. 4, was hammered from a single sheet of gold. Only the semicircular band (to reinforce the outer rim) and the subsequently attached copper-alloy handle with a bead-and-reel shaft

лен низ от медна сплав. При откриването на съда е била сложена друга дръжка, чиято декорация съответства на тази на дръжката на кана 4. Кана 3 има крушовидно тяло върху конично краче. Набраздената с пръстени шия е отделена от тялото чрез изпъкнало заострено ребро. Долната страна на устийния ръб е украсена с ластарен фриз, фонът е пунциран. Този мотив е сравним с ластара върху долната страна на плоската дръжка на купа 8. Украсата по тялото е съставена от верижен орнамент, изпълнен в осем големи, редуващи се с отворите горе и долу извивки около стената на съда. По стеснените места извивките са свързани една с друга с правоъгълни брънки; те обграждат големите (горе), и малките (долу) орнаментални полета. Те са изпълнени с мрежа от шахматно разположени кръстове и малки триъгълници. Малки кръстчета се откриват и в отделните верижни брънки. От вътрешната страна на крачето е врязан надпис от четири руноподобни знака. Тялото на съда е напукано на много места, ясно видими са следи от антична (?) поправка.

are soldered. Another handle corresponding to the one of jug No. 4 in terms of decoration was attached to the vessel when it was found.

Jug No. 3 has a pear-shaped body with a conical foot. The neck segmented by rings is separated from the body by a protruding angular rib. A tendril frieze decorates the mouth underside the rim, the background is punched. This pattern is similar to the tendril at the bottom side of the handle plate of bowl No. 8. The ornamentation of the body consists of a chain pattern running around the wall in eight large loops alternately open at the top and at the bottom. The loops are connected with each other at the narrowest point by rectangular links; they enclose large (below) and small (above) ornamental fields, respectively. These are filled with a grid of staggered crosses and small triangles. There are also small crosses in the chain links. An inscription of four runiform characters is incised on the inside of the foot. The wall of the vessel has been cracked several times, traces of an ancient (?) repair are clearly recognizable.

4. КАНА

Ранно средновековие, VII–IX век (първа половина на VIII в.?)

Злато, 19,5 карата

Височина 22,9 см; тегло 631 г; обем 1,22 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 3

4. JUG

Early Middle Ages, 7th–9th c. (first half of the 8th c. ?)

Gold, 19.5 carats

H. 22.9 cm; weight 631 g; capacity 1.22 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 3

Каната съответства по форма и декорация на кана 3 и образува заедно с нея двойка, като се различава по оформянето на орнамента в крушовидните медальони. Освен това са били използвани различни инструменти за триъгълните вдлъбнатини по двата съда.

Издаденото напред устие отсъства при кана 4; поставената по-късно дръжка се състои от фасетиран перлен низ, обвит със златно фолио. Перлите са украсени с пунциран орнамент, съставен от точки и триъгълници. На дъното на каната са врязани същите четири писмени знака като при кана 3.

В противовес на технически изпълнената във висок релеф декорация на каните 2 и 7, цизелираните верижни орнаменти на каните 3 и 4 са изпълнени само в плосък релеф. Също като другите орнаменти и пръстените по шията, те са били старателно разчертани и изработени.

The jug corresponds to jug No. 3 in terms of shape and decoration, forming a pair with it, whereby the shape of pattern in the pear-shaped medallions deviates. Besides, different tools were used for the triangular recesses cut into the surfaces of both vessels.

The protruding rim of jug No. 4 is missing; the newly attached handle is made from a faceted beaded rod coated with gold foil. The beads are decorated with a punched ornament consisting of dots and triangles. The four characters incised on the bottom of the jug are the same as those on jug No. 3.

In contrast to the high-relief decoration of jugs Nos. 2 and 7, the embossed chain pattern of Nos. 3 and 4 were executed only in bas-relief. They are carefully outlined and crafted, like the other patterns on the body of the vessel, as well as the rings on the neck.

5. КАНА

Ранно средновековие, VII–IX век (първа половина на VIII в.?)

Злато, 20 карата

Височина 20,9 см; тегло 710 г; обем 1,02 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 32

5. JUG

Early Middle Ages, 7th–9th c. (first half of the 8th c.?)

Gold. 20 carats

H. 20.9 cm; weight 710 g; capacity 1.02 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 32

Както всички кани от съкровището, тази също е изкована от един лист злато. Устието е подсилено с припоен пръстен. Поставената в ново време дръжка се състои от меден, позлатен перлен низ. Горният край е оформен вилообразно при мястото на прикрепване, а долният е гладко изкован. По крушовидното тяло и фуниевидното си устие каната много прилича на кани 3 и 4, а по пръстеновидната издутина, отделяща шийката от тялото, и по декорацията – на кана 1: флоралният венец по издутината тук малко се различава в детайлите, но липсва долната от двете ленти с коси вдълбавания, които при кана номер 1 рамкират пръстена на издутината. Висящият листовиден пояс е допълнително ограден от листенца, стеснени и напობяващи перца, а отделните елементи на листата са акцентирани по-ясно. Както при каните 1, 2 и 6, тук също има много точни предварителни разчертавания по издутината на шийката.

На долната страна на дъното на кана 5 са врязани две групи руноподобни знаци,.

As with all jugs of the gold treasure, this jug was also hammered from a single sheet of gold. The mouth was reinforced by a soldered ring. The newly attached handle has a gold-plated copper bead-and-reel shaft. The upper handle attachment is fork-shaped, the lower part is smoothly forged. The jug largely corresponds to jugs Nos. 3 and 4 in terms of the pear-shaped body and the funnel-shaped mouth, while the ring-like bulge separating the neck from the body and the decoration remind of jug No. 1: The flower garland on the bulge is only slightly different in detail, but the lower of the two obliquely cut bands bordering the bulge ring of jug No. 1 is missing. In addition, the hanging leaf pattern is framed by scaled and feather-shaped leaflets, and the individual elements of the leaves are more clearly accentuated. Just as with jugs Nos. 1, 2 and 6, here there is also a particularly precise preparatory outline on the neck bulge.

Two groups of runiform characters are incised on the underside of the bottom of jug No. 5.

6. КАНА

Ранно средновековие, VII–IX век (първа половина на VIII в.?)

Злато, 21 карата

Височина 23,5 см; тегло 956 г, обем 1,25 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 28

И тази кана е изкована от един лист злато. Тя е сред най-богато украсените съдове от съкровището. Тук отново са пресъздадени много от орнаментите, вече описани при другите кани. Дръжката, позлатена с фолио и изработена във форма на перлен низ, е била поставена допълнително. В близост до устието един от нейните сегменти е вертикално продупчен.

6. JUG

Early Middle Ages, 7th–9th c. (first half of the 8th c.?)

Gold, 21 carats

H. 23.5 cm; weight 956 g; capacity 1.25 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 28

The jug was also hammered from a single sheet of gold. It is one of the most richly decorated vessels of the treasure. Many of the ornaments already described with regard to the other jugs are likewise picked up. The handle with a bead-and-reel shaft coated with gold foil was subsequently attached. One of its segments close to the rim was vertically perforated. The ring-foot is provided with grooves and, unlike the other jugs, is separated from the body by a bulge. Two interlinked leaf garlands with palmettes rising out of them, positioned one over the other against a punched background, can be seen. The bulge is framed above by an obliquely in-

Пръстеновидното краче е с канелюри, но за разлика от другите кани е отделено от тялото с една издутина. На пунцирания фон се виждат две разположени една над друга и вплетени една в друга гирлянди от листа, от които се издигат палмети. Издутината е ограничена отгоре с лента коси връзвания. Подобно на верижния орнамент по кани 3 и 4, по тялото на каната преминава извита лента, която е пластично подчертана чрез цизелиране. На местата, на които извивките се срещат горе, има сърповиден елемент. Всеки втори от тях преминава във връзвания ръб от висящи акантови листа, които украсяват областта под шийката, както при кани 1 и 5.

Друга издутина отделя тялото от канелираната шийка. По нея минава флорален венец, който несъществено се различава от венците по кани 1 и 5. Ограничен е отдолу чрез връзана лента, а отгоре – чрез подредени един до друг люспести орнаменти. Четирилистното устие, оформено като при кана 1, е с гранулиран тел по ръба.

dented band. A loop pattern similar to the chain pattern on jugs Nos. 3 and 4 and plastically emphasized by means of embossing technique runs around the body of the jug. There is a crescent-shaped element at each place where the loops meet. Every second of the ones above blends into the notched edge of a hanging acanthus leaf decorating the area below the neck, as with jugs Nos. 1 and 5.

Another bulge separates the body from the grooved neck. A flower garland, which differs only insignificantly from the ones on jugs Nos. 1 and 5 runs around the bulge. It is framed by a notched band below and aligned scales above. The quatrefoil mouth is provided with a beaded rim, just like the one of jug No. 1. The individual segments of the mouth are decorated with lily-shaped flowers against a punched background, which resembles the one on the underside of the mouth of jug No. 3. Three groups of runiform characters are incised on the bottom and inside the ring-foot.

Artistic and technical craftsmanship testifies to the quality of chasing executed with a variety of different

Отделните сегменти на устието са украсени с лилиевидни цветове на пунциран фон, подобно на ластарния орнамент по долната страна на устието на кана 3. По дъното и по вътрешната страна на пръстеновидното дъно са връзани три групи руноподобни знаци.

Художественото и занаятчийско изпълнение свидетелстват за качеството на цизелирането, за което са били използвани различни инструменти. Мотивите са били предварително връзвани, контурите на релефа са изработени точно. Както при кани 1, 2 и 5, декорацията по пръстеновидната издутина под шийката и тук е била предварително разчертана в детайли.

tools. The motifs were pre-scored and the relief was precisely outlined. The decoration on the ring-like bulge below the neck was sketched out in great detail, as was with jugs Nos. 1, 2 and 5.

7. КАНА

Ранно средновековие, VII–IX век (първа половина на VIII в.?)

злато, 21 карата

Височина 22,5 см; тегло 755 г.; обем 1 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 40

7. JUG

Early Middle Ages, 7th–9th c. (first half of the 8th c.?)

Gold, 21 carats

H. 22.5 cm; weight 755 g; capacity 1 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 40

Каната също е изкована от един златен лист, а само устието, завършващо с улей, е подсилено с полукръгъл кант. Медната дръжка, отново изработена като перлен низ, е добавена допълнително, но липсва златно покритие. Тялото на каната има елипсовидно напречно сечение, подобно на манерка. По двойно конвексното столче минава гирлянда от палмети, фонът е пунциран. На преходът между шийката и тялото има издуптина с фриз от розети, който минава между две ленти с подредени един до друг полукръгли елементи. Под тях има венец от висящи акантоподобни листа.

The jug was also hammered from a single sheet of gold, only the spout-shaped mouth was reinforced with a semicircular band. The copper handle with a bead-and-reel shaft, was subsequently attached. The body is elliptical in cross-section like the one of a flask. A palmette garland runs around the lenticular foot, the background is punched. The transition between the neck and the body is provided with a bulge covered with a rosette frieze running between two bands of aligned semicircular elements. There is a garland of hanging acanthus-like leaves below the latter.

Не само плоската форма, а и орнаменталната и художествена украса отличава този съд от другите. На двете централни страни се намират медальони, оброчени с ластари от сплетени лотоси и палмети, които са оградени от същите ленти като издупчината на шицката. Изображенията в медальоните са едни и същи, но предадени огледално. Изобразен е мощен орел, който държи в ноктите си човек. С едната си ръка той повдига към орела купа, а с другата държи нагоре клонче с листа: сцена на похищение, подобна на тази върху кана 2. Но докато там фигурата е разпознаваема недвусмислено като жена, то в двете сцени на тази кана полът на човека (иначе гол, с изключение на огърлицата и предадения чрез пунктир колан) не може да се определи еднозначно. Композицията е оградена от двете страни с по едно дърво.

На тесните страни са изобразени една над друга две фигурални сцени; те са еднакви, но са обърнати срещуположно и представени в обратен ред. Изображението е на мъж, който язди кентавър и се брани от него с клон. Кентавърът е вдигнал ръка, за да хвърли камък. Във втората сцена мъж, който държи с вдигнатите си ръце развята кърпа, язди хибридно същество – лъв с човеешко лице, сравнимо с това върху кана 2. Главата на съществото е украсена с триъгълна корона, увенчана с лилеев цвят. Ездачът и кентавърът също носят украси за глава с връзан зигзагообразен завършек и огърлица с три пандантива, напояща на огърлицата на похитената фигура в медальона. Встрани отново има две израснали дървета, чиито корени се кръстосват под картинното поле. На шицката на съда се виждат четири птици (църкелки или жерави) сред гъста растителност: по тесните страни на съда е изобразена кротко стояща птица със свита шия, а на централните страни – птица, крачеца наляво с жаба в човката.

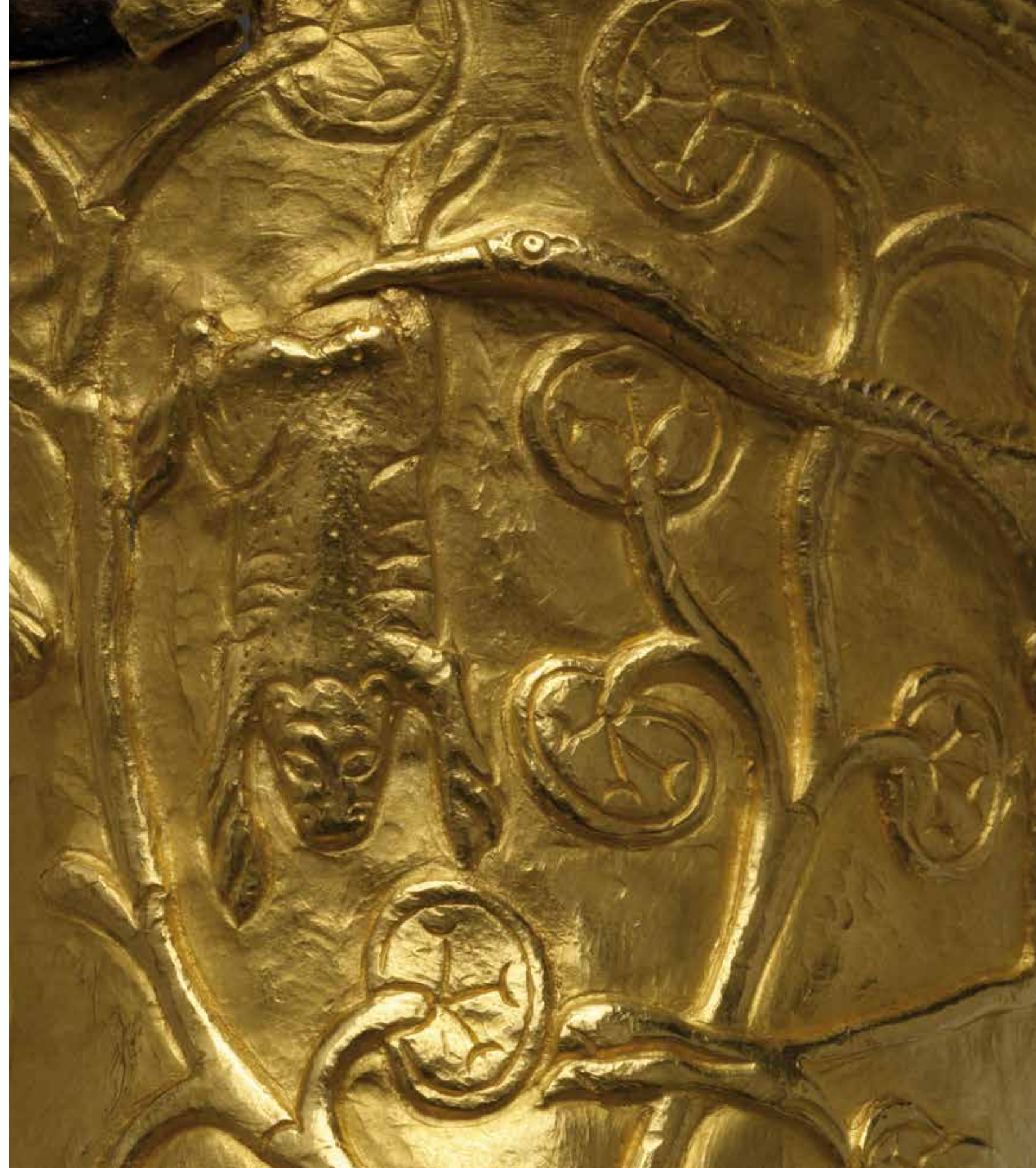
Подобно на кана 2, тази също е изработена във висок изцелиран релеф и впечатлява със старателното оформление на изображенията чрез предварителни връзвания и с точното изпълнение. Въпреки разли-

The vessel is distinguished from the rest not only by the flat shape, but also by the patterns and the decorative image. There is a medallion framed by knotted lotus and palmette patterns on both main sides. The tendrils are enclosed by the same bands as those on the bulge of the neck. The image representations in the medallions are identical but mirrored. A mighty eagle holds a human in its claws. The person raises a bowl in one hand to the eagle, while raising a leaf branch in the other: an abduction scene, as the one on jug No. 2. While the abducted person depicted on the latter is clearly recognizable as a female, the biological sex of the human (naked, except for the necklace and the dotted belt) in both scenes on this jug cannot be unambiguously defined. On both sides the scene is framed by a tree.

Two figural scenes, one above the other, are shown on both narrow sides; they are identical, although the images are inverted on the opposite side and represented in reverse order. A man rides a centaur and defends himself with a branch against it. The centaur raises his hand to throw a stone. In the second scene, a man, holding a fluttering piece of cloth in his raised hands rides a composite creature, a human-faced lion, comparable to the one on jug No. 2. The head of the creature is decorated with a triangular crown, mounted by a lily blossom. The rider and the centaur also wear a head ornament, each ending in notched prongs, as well as a necklace with three pendants, similar to the one of the abducted person in the medallion. Two trees grow up sideways, their roots intersect below the image field.

Four birds (storks or cranes) in thicket plant are depicted on the neck of the vessel: a bird standing quietly with neck retracted on each narrow side, and a bird pacing to the left with a frog in its beak on both main sides.

Jug No. 7 is highly embossed like jug No. 2 and stands out with pre-scored, carefully outlined images and precise execution. Despite the differences in quality and execution, there are similarities with jug No. 2

ките в качеството и изпълнението, по отношение на технологията се наблюдават общи черти с кана 2. Възможно е тази кана да е послужила като модел за кана 7. Характерното изпълнение на S-овидните връзвания може да се установи не само при тези две кани, но и по купи 8, 15, 16 и 20. Те са изпълнени чрез двукратно завъртане на заоблен поансон. По същия начин (чрез многократно използване на един и същ инструмент) са били оформени връзванията с полуовална форма, например за очите или при ставите. Възможно е купа 8 и тази кана да са били изработени в една и съща работилница: за това говори обстоятелството, че и при двата съда вероятно е бил използван един и същ кръгъл поансон.

in terms of production technology. It seems possible that this jug served as a model for jug No. 7. The characteristic technique of making the S-shaped grooves can be found not only on these two jugs, but also on bowls Nos. 8, 15, 16 and 20. They were made by twisting a curved punch twice. The formation of grooves of semicircular shape on these vessels, for example the eyes or joints, was proceeded in the same way (by repeated application of the same tool). Bowl No. 8 and the jug were probably made in the same workshop: the assumption is supported by the fact that the same circle punch was used for both of them.

8. ОВАЛНА КУПА С ПЛОСКА ДРЪЖКА

Ранно средновековие, VII–IX век (втора половина на VIII в.?)
злато, 22 карата

дължина 17,7 см; дължина дръжка 12,2 см; тегло 337 г; обем 0,26 л
Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 4

На дъното на изкованата купа конкавни ребра с осево-симетрична подредба образуват палмети, които се възраждат в овала на тесните страни. По външната страна под ръба на устието мина-

8. OVAL BOWL WITH HANDLE PLATE

Early Middle Ages, 7th–9th c. (second half of the 8th c.?)

Gold, 22 carats

L. 17.7 cm; L. (handle plate) 12.2 cm; weight 337 g; capacity 0.26 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 4

Concave grooves of axially symmetric arrangement at the bottom of the hammered bowl form palmettes fitted round the narrow sides. A frieze of lotus blossoms linked to one another like a gar-

ва фриз от лотосови цветове, свързани в гирлянда. Фризът е ограничен отдолу от декоративна ивица с мотив „рибена кост“. Този мотив се подема от усуканите нишки по ръба на купата. Те са оградени с нишки с овално сечение. На едно място по надлъжната страна фризът не е изпълнен на дължина от 11,5 см и в оставената гладка площ е пунциран надпис. Състои се от четири групи руноподобни знаци, както и от пет равнораменни кръста. Допълнително се разпознават връзани знаци (както предварително начертани?). Над надписа е била прикрепена дръжка с вълнообразен ръб. На горната страна, изработени във висок цизелиран релеф, са изобразени, от двете страни на едно цветно дърво, два лъва и два грифона (отвън), които стилистично се различават от фигуралните изображения по другите съ-

land runs below the rim on the outside. The frieze is framed below by a decorative strip in herringbone pattern. The motif is taken from the twisted wires on the bowl rim. They are bordered by wires of circular cross-sections. The frieze was not executed at a length of 11.5 cm on one of the long sides and an inscription is punched on the plain surface. It consists of four groups of runiform characters and five equal-armed crosses. Incised characters (as a preliminary drawing?) can be further recognized.

A flat handle plate with a wavy rim was attached above the inscription. Two lions and two griffins (outside) on both sides of a flowering tree, embossed in high relief, are depicted on the upper side, and each of them is stylistically different from the figural representations on the other vessels. A flat

дове. На долната страна се разпростира плосък ластар с листа на пунциран фон, сравним с орнамента по устието на кана 3. Купата е можело да се закача на кръглият отвор в средата на плоската дръжка.

Приложената по тази купа техника на фина обработка, както и видовете инструменти, използвани за нея, я свързват с каните 1–7, и предимно с 2 и 7. Възможно е дори един и същ кръгъл поансон да е използван при долната страна на дръжката на този съд и върху кана 7. При цизелирания флорален фриз по ръба на купата листът е бил обработван от двете страни – както при купи 9, 10, 15, 16 и 20. Той съществено се отличава от фризовете от така наречената група пръчици-ластари (Stäbchenranken) (съдове 13–16 и 19–21), но отделни растителни елементи по горната страна на плоската дръжка са изобразени точно както при съдовете от спомената-

leaf tendril against a punched background extends on the underside, comparable to the ornament on the rim of jug No. 3. The bowl could have been hung up through the round opening in the center of the handle plate.

The fine processing technique applied to this bowl, as well as the types of tools used for that purpose relate the bowl to jugs Nos. 1-7, particularly to Nos. 2 and 7. The circle punch used for making the underside of the handle of No. 8 and the jug No. 7 was probably even the same. In order to have the floral frieze embossed on the bowl rim, the gold sheet was processed on both sides in the same way as it was processed for bowls Nos. 9, 10, 15, 16 and 20. The frieze differs considerably from the group of the so-called rod-shaped ornaments (Stäbchenranken) (Nos. 13-16 and 19-21), but individual plant elements on the upper side of the handle plate are designed exactly as those group

та група. S-овидните орнаментите по телата на митичните същества се откриват и по съдове 2, 8, 15, 16 и 20. Те са били правени по един и същ начин (с двукратен удар на един и същ поансон), но се различават от останалите съдове по обграждащия ги пунциран фон.

Мястото на дръжката – тя покрива от едната страна част от орнаменталния пояс и най-външния горен край на надписа, както и следите от запояване и тясната положена златна ивица свидетелстват за ремонтиране на съда, което по изпълнение се различава от високото художествено качество на купата. Възможно е тогава дръжката да е била преместена малко надясно. Други следи от поправки насочват към заключението, че първоначално дръжката вероятно е принадлежала към друг съд и е била монтирана на купата допълнително. Има обаче съвпадения в състава на златната сплав на купата и на дръжката.

on the vessels. The S-shaped ornaments on the bodies of the mythical creatures can also be seen on vessels Nos. 2, 8, 15, 16, and 20. They were all made in the same way (by striking the same punch twice), but differ on all vessels by the surrounding punched background.

The place of the handle – it overlaps a part of the decorative band on one side and the extreme top of the inscription – as well as the solder remnants and a narrow inserted strip of gold indicate a repair of the vessel, which differs in execution from the high quality of craftsmanship of the bowl. The handle was thereby probably offset a little bit to the right. Other traces of repair suggest that the handle may have originally belonged to another vessel and was subsequently attached to the bowl. However, there are similarities between the gold alloy compositions of the bowl and the handle.

9. КУПА С ТОКА

Ранно средновековие, VII–IX век (втора половина на VIII в.?)

злато, 22 карата

височина 3,4 см; диаметър 14,7 см; тегло 287 г; обем 0,43 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 29

9. BOWL WITH BUCKLE

Early Middle Ages, 7th–9th c. (second half of the 8th c.?)

Gold, 22 carats

H. 3.4 cm; D. 14.7 cm; weight 287 g; capacity 0.43 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 29

Купата е изкована от един лист злато и образува двойка с купа 10. В центъра има медальон с гръцки кръст, чиито разширяващи се рамене излизат от кръгло око и завършват в трилистник със овални заострени листа. Обграден е от два декоративни фриза: от лента с надпис и орнамент с ластари, рамкирани с тесен гранулиран пръстен. Ластарите са съставени от ре-

The bowl was hammered from a single sheet of gold and forms a pair with No. 10. The center is occupied by a medallion with a Greek cross with conical widened arms extending from a circular eye and terminating in trefoils with pointed oval leaves. It is enclosed by two decorative friezes: an inscription and a tendril, each of them bordered by a narrow beaded circlet. The tendrils are composed of alternately standing and hang-

дуващи се изправени висящи мотиви, оформени като издължен ластар. Той свързва малки, триделни пъпки, от които започва кръгъл ластар, ограждащ по-голяма пъпка и се разклонява многоделно клонче с листа. Ластарните елементи се отличават по стил от така наречените пръчици-ластари (Stäbchenranken) по купи 13–16, 20 и 21, както и от купа 19. Този фриз се повтаря по външния ръб на купата, между две гранули-

ing motifs shaped like an elongated tendril. It connects small, tripartite buds, from which multi-parted leaves branch off, as a circle tendril originates from each of them, enclosing a larger bud. The tendrils differ in style from the so-called rod-shaped ornament (Stäbchenranken) on bowls Nos. 13–16, 20 and 21, as well as bowl No. 19. The frieze is repeated on the outer rim of the bowl, between two beaded strips is broken off by a (subsequently fixed?) base plate for attaching

рани ивици. Фризът е прекъснат от (поставената допълнително?) основна плочка за овалната тока. Стените на купата са украсени от 43 радиално разположени лъча, които изпъкват от външната страна.

Не само кръстът в центъра, а и надписът свързват купата с християнството: той е изписан от ляво на дясно и започва със ставрограма. Макар да е написан на гръцки език и с гръцки букви, неговото тълкуване досега не се е увенчало с успех. В изследванията многократно се свързва с християнския кръщенен ритуал, тъй като се смята за разпознаваема думата за „вода“ (гр.: ὕδωρ, в надписа в генитив: ὕδατος). Впечатляващи са по-малките знаци отдясно и отляво на ставрограмата. Два други надписа (Kerbschrift) се откриват на външната страна на купата: един пунциран, състоящ се от две групи знаци със следи от предварително връзване, вдясно на тока, и един по-кратък надпис, връзан под тока.

an oval buckle. The wall of the bowl is decorated with 43 radially arranged rays protruding on the outer side. Not only the central cross, but also the inscription relates the bowl to Christianity: it is written from left to right and begins with a staurogram. Although the inscription is Greek and written in Greek script, any interpretation has not been succeeded so far. However, in some studies it is frequently associated with the Christian baptism, since the word for “water” (in Greek: ὕδωρ, in the inscription in the genitive case: ὕδατος) seems to be recognized. Smaller characters executed to the right and left of the staurogram are striking. There are two further Kerbschrift-inscriptions on the outside of the bowl: a punched inscription consisting of two groups of characters with traces of pre-scoring can be seen to the right of the buckle, and a shorter one scratched underneath the buckle.

10. КУПА С ТОКА

Ранно средновековие, VII–IX век (втора половина на VIII в.?)

Злато, 22 карата

Височина 3,2 см; диаметър 14,6 см; тегло 305 г; обем 0,42 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 30

10. BOWL WITH BUCKLE

Early Middle Ages, 7th–9th c. (second half of the 8th c.?)

Gold, 22 carats

H. 3.2 cm; D. 14.6 cm; weight 305 g; capacity 0.42 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 30

Макар и на пръв поглед да изглеждат еднакви, купите 9 и 10 се различават помежду си: това се изразява не само в дебелината на материала (купа 10 е малко по-тежка) или в броя на лъчите (с два в повече: общо 45), но и в изпълнението на отделните елементи от украсата. Така например заострените овални елементи в трилистните краища на рамената на кръста при купа 9 са направени с помощта на няколко инструмента, а по купа 10 – само с капковиден поансон. За изработването на триъгълните вдлъбнатини по двете купи също са били използвани различно оформени инструменти. Общото е, че листът в цизелирания орнаментален фриз по ръба е бил обработван както от външната, така и от вътрешната страна на ръба на купата. Така е и при купите 15, 16 и 20. Надписът с руноподобни знаци по купа 10 съответства на този от съда-двойник, с изключение на неизпълнен при пунцирането кратък знак (разделител на думи?). На тази купа няма врязан надпис. Както при купа 9, основната плочка на токама, занитена отляво и отдясно, е твърде голяма за полето, оставено в орнаменталната лента. И при двата съда е бил затворен един отвор за нит, който може би е бил предвиден първоначално за окачване (посредством пръстен?). Сходният състав на златната сплав обаче може да свидетелства за синхронно поставяне на токите. Езичето на токама на купа 10 днес липсва.

Although bowls Nos. 9 and 10 appear to be identical at first glance, there are differences between them: they are expressed not only in the thickness of the material (No. 10 is somewhat heavier) or the number of rays (two more: a total of 45), but also in the execution of individual decorative elements. For example, the pointed oval fillings in the trefoil arms of the cross of No. 9 were made with several tools, but only with a single drop-shaped punch in the case of No. 10. Differently shaped tools were also used for making triangular recesses on both bowls. What is common for them, however, is that the sheet was processed both on the outer and inner side of the bowl rim to make an embossed decorative frieze. This is also the case for bowls Nos. 15, 16 and 20.

The runiform inscription on bowl No. 10 corresponds to the one on its counterpart, except for the single short character (word separator?), which is not punched. There is no incised inscription on this bowl.

As with bowl No. 9, the base plate of the buckle, riveted on the right and left, is too large for the recess in the decorative strip. A rivet hole probably originally intended for suspension (by means of a ring?) was filled in both vessels. However, the similar compositions of the gold alloys may indicate contemporaneous attachment of the buckles.

The buckle tongue of bowl No. 10 is now missing.

11. ЧАША

Ранно средновековие, VII–IX век (вероятно VIII в.?)

Злато, 19 карата

Височина 4,9 см; тегло 74 г, обем 0,12 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 8

Чаша с форма на обърнат пресечен конус с равно дъно. Изработена е в техниката на изчукване. По вътрешния и външния устиен ръб, както и по стената малко над дъното са припоени съответно по една гранулирана декоративна лента, изработена чрез двустранна обработка на златния лист с поансони с различна форма. Чашата първоначално е имала дръжка, от която са се запазили следи от припоен към тялото, усукан филигранен тел и фрагменти от метален лист. Дръжката вероятно е била пръстеновидна, от златен лист, която надолу се е стеснявала.

11. CUP

Early Middle Ages, 7th–9th c., probably 8th c.

Gold, 19 carats

H. 4.9 cm; weight 74 g; capacity 0.12 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 8

Simple cup in the shape of an inverted truncated cone with a flat bottom. It is executed in the repoussé technique. A beaded ornamental band made by processing both sides of a gold sheet with differently shaped punches is soldered respectively on the inside and outside of the rim, as well as on the wall just above the bottom. The cup originally had a handle, preserved only by the rest of a twisted filigree wire soldered to the body and sheet metal fragments. It probably referred to a sheet-gold ring-handle narrowing downwards.

12. ЧАША

(копие, излято и с галванично позлатяване)

Оригинал: Ранно средновековие, VII–IX век (вероятно VIII в.)

злато, 20 карата

височина 4,7 см; тегло 70,5 г; обем 0,12 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 9

Чашата образува двойка с другата (11). Мястото на припояване и тук свидетелства за първоначално наличие на гръжка. Кога са били поставени гръжките на двете чаши – дали още при направата им или по-късно – засега не може да се установи. На долната страна на дъното са врязани два руноподобни знака.

В експозицията е показано копие на чашата.

12. CUP

(copy, cast and galvanically gilded)

Original: Early Middle Ages, 7th–9th c., probably 8th c.

Gold, 20 carats

H. 4.7 cm; weight 70.5 g; capacity 0.12 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 9

The cup is paired with No. 11. The soldering point on the surface of the outer wall also testifies to the original existence of a handle. The exact point in time when the handles were attached to both cups – either during the manufacturing process or afterwards – could not be determined, for the time being. Two runiform characters are incised on the underside of the bottom. A copy of the cup is shown in the exhibition.

13. КУПА С ГЛАВА НА БИК

Ранно средновековие, VII–IX век (втора половина на VIII в.?)

злато, 20,5 карата

височина 11 см; дължина 12,7 см; тегло 283 г; обем 0,2 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 10

Това е глава на хибридно същество, което, обърнато назад, гледа над ръба на дълбока, овална купа: гривата и оголените зъби (с ясно означени кучешки зъби) са на лъв (хищник-ком-

13. BULL-HEADED BOWL

Early Middle Ages, 7th–9th c. (second half of the 8th c.?)

Gold, 20.5 carats

H. 11 cm; L. 12.7 cm; weight 283 g; capacity 0.2 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 10

It is a head of a composite creature turned back, looking over the rim of the deep, oval bowl: the mane and the bare teeth, with clearly indicated canine teeth, belong to a lion, while the round

ка), докато кръглите очи, извитите леко навътре рога и ушите са характерни белези на бик. Те са и причината за назоваване на уникалния съд като купа с глава на бик. Впрочем то е подвеждащо, защото недвусмислено доминира хищническият характер на съществото с оголени зъби в заплашителна и напрегната поза. Трите крачета с лапи и нокти на хищник, на които е поставена купата, са също на хищник-котка. Интересна е тяхната задна част: обути са с някакъв вид гамаша, които изглеждат закрепени с тесни връзки. Освен това ла-

eyes, the horns, slightly curved inwards, and the ears are characteristic features of a bull. The latter are also the reason for naming the unique vessel a bull-headed bowl. It is certainly misleading, yet the predatory character of the creature with bare teeth in threatening and tense posture clearly dominates. The three clawed feet of the bowl resemble those of a big cat. The rear part of the leg is interesting: it is covered with a kind of gaiter, which seems to be fastened with narrow ribbons. Besides, the claws do not reach the ground, but rest on a kind of a low base.

пите с нокти на хищник не допират земята, а са положени на нисък цокъл. Съдът е съставен от няколко части. Към изкованата купа е била припоена главата. Краката, рогата и ушите са били изработени и поставени отделно. Както главата на животното, така и ръбът на купата са орнаментирани с техниката на цизелиране. Силно стилизиран фриз от лотоси и палмети с характерен, подобен на пръчица волумен орнамент, е рамкиран с два гладки канта, припоени към ръба на купата. В изследванията той се нарича мотив от

The vessel was composed of multiple parts. The head was soldered to the hammered bowl. The legs, horns and ears were made separately and were subsequently added. Both the beast head and the bowl rim were richly decorated by using the embossing technique. A highly stylized lotus and palmette frieze with a characteristic rod-like spiral pattern is framed by two plain strips soldered to the bowl rim. In the studies it is referred to as the motif with a rod-shaped element (Stäbchen-rankenmotiv). The decoration in the area between the horns consists of heart-shaped leaflets. On the

пръчици-ластари (Stäbchenranken). В областта на рогама украсата се състои от сърцевидни листчета. По тила те се сменят с редове от висящи лилиевидни или лотосови цветове, при което съответно се редуват трилистни орнаменти с волути. Така образуваната грива е оградена от извит ластар с островърхи овални листенца и волути, който минава от устата до ушите. Кичурите на гривата висят надолу като сплетени на плитки. Особено декоративно е оформен гърбът на носа: четири правоъгълни полета са обкръжени от островърхи овални листенца, по протежение на средния ръб са положени внимателно пунцирани волутни палметки. Интерпретирани също като орнаменти са и кичурите козина, космите на брадата, извити нагоре от устата и широките вежди. Всички украси ясно се открояват на вдълбания фон, от който са изготвени и който е бил пунциран (например на орнаментната лента по ръба на купата) или е бил оставен гладък (в областта на лицето). Отделни листа и декоративни елементи по гривата, челото и кичурите на брадата са акцентирани с особено фино пунциране, каквато не е използвано при друг съд от съкровището.

neck they are displaced by rows of hanging lily or lotus blossoms, as each three-leaf ornament alternates with an ornament with spirals. The mane thus formed is framed by a curved tendril with pointed oval leaflets and spirals, running from the muzzle to the ears. Twisted strands of the mane hang downwards. The nasal bridge is particularly decorative: four rectangular fields are framed by pointed oval leaflets and delicately embossed voluted palmettes, arranged along the midrib. The hair strands extended from them, the beard hair twisted from the muzzle upwards and the wide brows are also interpreted as ornaments. All decorations stand out clearly against the recessed background, from which they were worked out, and which was punched (for example in the decorative band on the bowl rim) or left plain (the face area). Individual leaves and decorative elements of the mane, forehead and beard tufts are accentuated by particularly fine dotting, applied to no other vessel of the treasure.

14. КУПА С ГЛАВА НА БИК

Ранно средновековие, VII–IX век (втора половина на VIII в.?)

злато, 20,5 карата

Височина 10,6 см; дължина 13 см; тегло 284,5 г; обем 0,2 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 11

Купа 14 е двойник на купа 13. Съдовете не са напълно идентични, а се различават в детайлите на украсата. Особено ясно това си личи в оформлението на гривата (липсва фоново пунциране, има друга пог

14. BULL-HEADED BOWL

Early Middle Ages, 7th–9th century (second half of the 8th c.?)

Gold, 20.5 carats

H. 10.6 cm; L. 13 cm; weight 284.5 g; capacity 0.2 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 11

Bowl No. 14 is a counterpart of No. 13. Both vessels are not completely identical though, they differ from each other in details of decoration. This is clearly evident, particularly in rendering the mane (without embossed

редба на лилиите и прав завършек на орнамента долу) и по гърба на носа (фонът на полетата е оставен гладък). Вместо със сърцевидни листа областта между роговете е покрита с островърхи овални елементи, които са разположени по-плътно по темето и по тази причина изглеждат по-компактни. Изпълнението на зъбите също е различно, то е по-пластично при купа 14. При нея освен това има фин рисунък по двете уши и в началото на роговете, която липсва при купата-двойник 13. В оформлението на фриза от лотосови палмети има качествена разлика: той технически не е толкова перфект-

background, different arrangement of the lilies, and straight end of the ornament below) and the nasal bridge (the background fields are left undecorated). Instead of heart-shaped leaves, the gap between the horns is covered with pointed oval elements, which are more densely arranged in the area of the skullcap and thus seem more compact. The execution of the teeth is also different; they are more vividly rendered in No. 14. In addition, the bowl demonstrates finely delineated ears and roots of the horns, which are missing from the paired bowl No. 13. There is also a difference in quality of design of the lotus and palmette frieze: it is

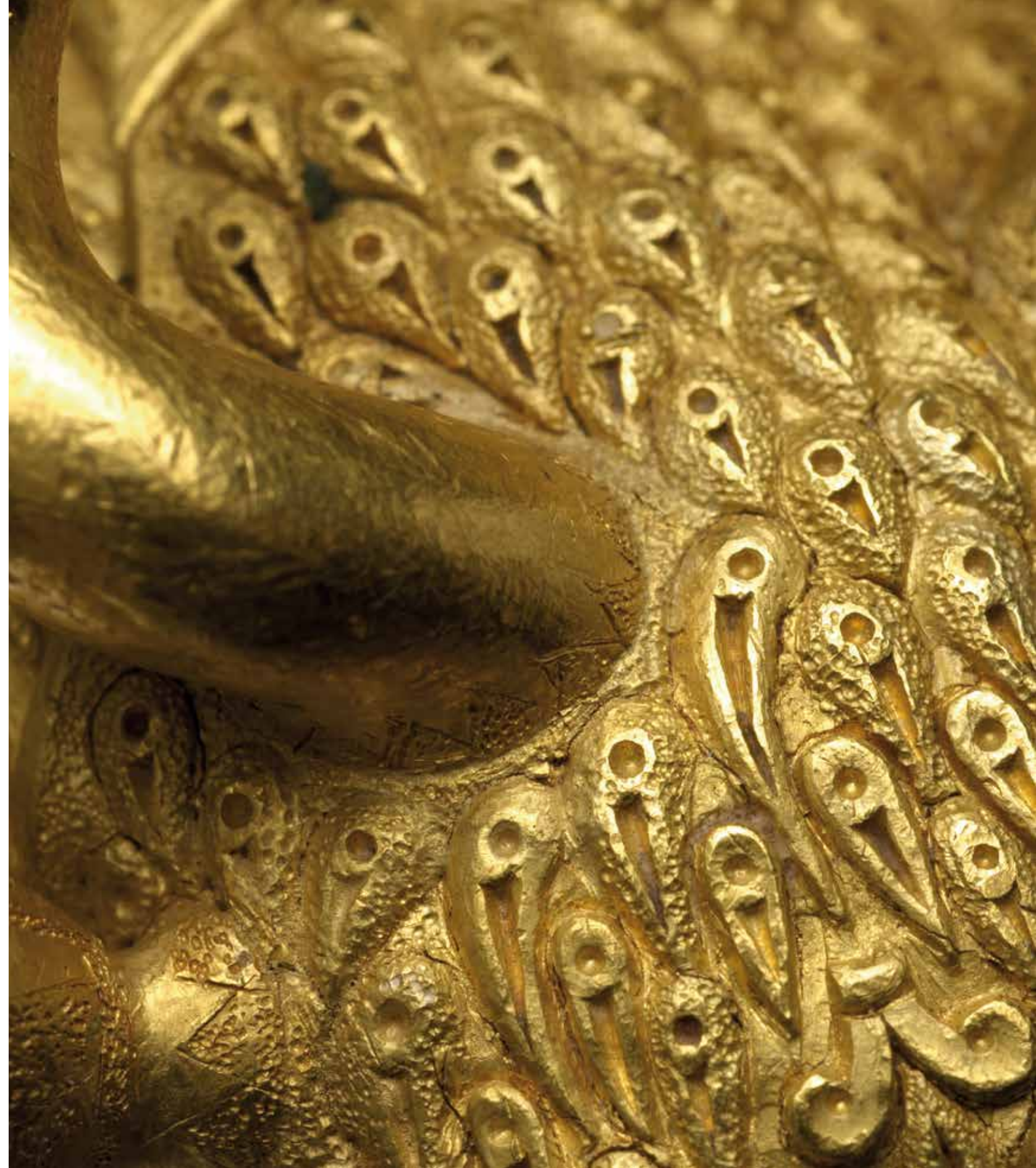

но изпълнен както при другия съд и има една малка грешка в разпределението на орнаментите, която е била прикрита с вмъкването на допълнителен мотив от половин лотос. При структурирането на фона на орнаменталните фризове и при двата съда, както и при купа 21, е използван кръгъл поансон.

Други разлики се откриват при предаването на космите на брадата под бузите, на веждите и на зениците. Особено закачлив детайл е малкото копиевидно листенце, вмъкнато между удължените навън клепачи на главата на хибридно същество, стилизирайки по този начин краищата им в трилистен мотив.

not so perfectly technically executed as the one of the paired vessel and has a small mistake in the division of the ornaments, which was disguised by an additionally inserted half lotus motif. A circle punch was used for structuring the background of the ornamental friezes of both vessels, as well as for the one of bowl No. 21.

There are further differences in rendering the beard hair under the cheeks, the eyebrows and the pupils. A particularly playful detail is the small spear-shaped leaf, shoved between the externally extended eyelids on the head of the composite creature and thus stylizing each of their ends into a three-leaf motif.

15. КУПА С ДРЪЖКА (ПАТЕРА)

Ранно средновековие, VII–IX век (втора половина на VIII в.?)

Злато, 21 карата

дължина (с дръжка) 16,2 см, диаметър 9,8 см, тегло 103 г,

обем 0,07 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 6

Купата образува двойка с купа 16. Купата и дръжката са били изработени отделно и споени след това. Купата е изкована, а орнаментите са изработени в техниката репусе. В центъра на дъното се намира кръгъл медальон с релефно изображение на лъв-дракон. Чудовището е вдигнало дясната си предна лапа, задната част на разделеното на ребра тяло се завива и завършва с опашка с ветрилообразен връх. Високата степен на стилизиране

15. HANDLED BOWL

Early Middle Ages, 7th–9th c., (second half of the 8th c.?)

Gold, 21 carats

L. (with handle) 16.2 cm; D. 9.8 cm; weight 103 g;

capacity 0.07 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 6

The bowl is a pair with No. 16. The bowl and the handle were made separately and were then soldered together. The bowl was hammered and the ornaments were made by the repoussé technique. There is a round medallion with a lion-headed dragon represented in relief at the bottom center of the bowl. The beast raises its right paw, the rear part of its ribbed body twists, terminating in a fan-shaped tail tip. The stylization is highly increased by ornaments alienated from the

тук стига до отдалечаване на орнаментите от органическите форми, както това е видимо и при купа 20, но особено при издутата купа 19 и при купа 21. Над лявата лапа се намира криловидно образуване, което завършва с палмета; от вдигнатата дясна предна лапа прораства половин палмета. Радиални ребра са разположени между шнуровидната рамка на медальона и стената на купата. По ръба на съда, между два гладки бордюра, минава ластарен орнамент от вплетени пръчици, които завършват с волути (пръчици-ластари). Отделните листенца са акцентувани с фино точково пунциране. Дръжката с форма на език се състои от два вълнообразни златни листа, които са свързани помежду си. Докато долният лист е гладък, горният е украсен в петредов ластарен орнамент от преплетени помежду си пръчици и волути (Stäbchenrankenmotiv) и посипани листенца. Ръбът е подсилен с гладка лента. На долната страна на плоската дръжка са врязани пет руноподобни знака. По ръба на купата има напукване.

organic shapes, as can also be seen on bowl No. 20, but above all on bulbous bowl No. 19 and bowl No. 21. There is a wing-like form terminating in a palmette above the left paw; a half-palmette seems to sprout from the raised right paw. Radially aligned grooves run between the cord-like frame of the medallion and the wall of the bowl. A tendril ornament of tied rods terminating in spirals (Stäbchenranken) is extended between two plain laces along the bowl rim. Individual leaflets are accentuated by fine point-shaped hallmarks. The tongue-shaped handle plate consists of two wavy gold sheets connected with one another. While the underside is plain, the upper one is decorated with a tendril ornament of intertwined rods and spirals (Stäbchenrankenmotiv), and leaflets scattered in five rows. The edge is reinforced by a plain lace. Five runiform characters are incised on the underside of the handle plate. The bowl rim is cracked.

16. КУПА С ДРЪЖКА (ПАТЕРА)

Ранно средновековие, VII–IX век (втора половина на VIII в.?)

злато, 21 карата

дължина (с дръжка) 16,2 см; диаметър 9,8 см; тегло 104 г;

обем 0,07 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 7

Купата показва малки различия спрямо своя двойник (15): броят на ребрата е увеличен с две, орнаментите леко варират. На долната страна на дръжката се намира същият нагнис като при купа 15. Дръжката е с напукване по средата. Както при другите купи от съкровището (9, 10

16. HANDLED BOWL

Early Middle Ages, 7th–9th c. (second half of the 8th c.?)

Gold, 21 carats

L. (with handle) 16.2 cm; D. 9.8 cm; weight 104 g;

capacity 0.07 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 7

The bowl differs only slightly from its counterpart No. 15: the number of ribs is increased by two, the ornaments imperceptibly vary. The inscription on the underside of the flat handle is the same as the one on No. 15. The handle plate is cracked approximately at the middle.

и 20), и при тези (15 и 16) цизелираният орнаментален фриз по ръба на купата е бил обработван от двете страни. S-овидният орнамент, който двукратно е бил изпълнен с идентичен инструмент, свързва двете купи с други съдове: характерният орнамент служи за структуриране на козината на митологичните същества по кани 2 и 7, както и купи 8 и 20.

As with other bowls of the treasure (Nos. 9, 10 and 20), the embossed ornamental friezes were made on both sides of the rim of Nos. 15 and 16. The S-shaped ornament, made by one and the same tool applied twice, connects the two bowls to other vessels: the characteristic ornament is also used for structuring the fur of the mythical creatures represented on jugs Nos. 2 and 7, and bowls Nos. 8 and 20.

17. РИТОН

Ранно средновековие, VII–IX век (вероятно VIII в.?)

злато, 12 карата

дължина 14,2 см + 13,6 см; тегло 117 г; обем 0,12 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 39

Ритонът се състои от две гладки тръби, фуниевидно извити от златни листи (шевът мина-

17. DRINKING HORN

Early Middle Ages, 7th–9th c., probably 8th c.

Gold, 12 carats

L. 14.2 + 13.6 cm; weight 117 g; capacity 0.12 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 39

The drinking horn is composed of two plain funnel-shaped tubes made from gold sheets (the joint runs

ва по долната страна), които са споени в тън тъгъл. Като мундзук служи пробита, сплесната сфера. Другият край има отвор с форма на фуния. На четири места – над мундзука, на коляното, в началото на фунията и по ръба на отвора – са припоени дъговидни обкови. Образуваните по този начин клетки първоначално са били запълнени вероятно с цветни инкрустации, като например полускъпоценни камъни или стъкла. Днес всички те са изпадали.

По външната страна на отвора се намира пунциран надпис, който се проявява и от вътрешната страна. И по мундзука има врязан знак. Ритонът е повреден на две места: липсват части и по ръба на устието, и по горната тръба, срещу шева на спояване.

on the underside), which were soldered together forming an obtuse angle. A pierced, flattened globe serves as a mouthpiece. The opening at the other end is funnel-shaped. Arcuate settings were soldered in four places – above the mouthpiece, at the angle, at the transition of the funnel, and on the rim. The cells thus formed were probably originally filled with coloured inlays, such as, for example, semi-precious stones or glass. They all have fallen out by now.

There is an inscription punched on the outside of the mouth, emerging also on the inside. Another character is incised on the mouthpiece. The drinking horn is damaged in two places: parts are missing not only from the rim, but also from the upper tube, opposite the soldered joint.

18. КУПА С ФОРМА НА НАУТИЛУС

Ранно средновековие, VII–IX век (вероятно VIII в.)

злато, 22 карата

Височина 10,6 см; дължина 15,8 см; тегло 483 г; обем 0,33 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 5

Съдът е изкован от дебел златен лист. Главата и купата са изработени отделно и споени след това; шевът на спояването е ясно видим. Отделно изготвени са също така ушите

18. NAUTILUS-SHAPED BOWL

Early Middle Ages, 7th–9th c., probably 8th c.

Gold, 22 carats

H. 10.6 cm; L. 15.8 cm; weight 483 g; capacity 0.33 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 5

The vessel was hammered from a thick sheet of gold. The head and the bowl were made separately and were then soldered together; the soldered seam is clearly visible. The ears and the horns were also

и роговете, които днес липсват. Изобразена е глава на бик, чието лице е предадено силно стилизирано чрез цизелиране. Първоначално във вдълбаните очни ямки вероятно са били поставени инкрустации от камък или стъкло. В основната си форма съдът е близък до така наречените купи с глава на бик (13 и 14), но наподобява много повече формата на наутилус (раковина на главоного, обитаващо Тихия океан, сродно със сепията). В съответствие с извивките на наутилуса, главата на бика е издължена под устата до волута, като стъпаловидните дъговидни издълбавания на тила отговарят на подчертаните в цвят ивици на наутилуса. По челото и гърба на носа има стреловидни резки, а две напречни линии може би загатват космите на брадата. Една напречна бразда очевидно предава устата, лилиевиден орнамент над нея вероятно бележи носа. Низ от дъги и спирали загатва козината по тила. От двете страни купата е притисната към главата, за да е по-удобна за държане.

Цизелираните детайли от украсата на купата са били работени само отвън и са били поставени след припопяването на главата; при това не винаги са били следвани предварителните връзвания. Оформянето на всяка от най-долните къдрици на козината на тила показва паралели с волутите по съдовете с характерния мотив на пръчици-ластари (Stäbchenrankenmotiv) (купи 13–16, 20, 21, както и купа 19).

executed separately, the latter are now missing. A bull head featuring an embossed strongly stylized face is apparently represented. Stone or glass inlays were probably originally set into the hollow eye sockets. The vessel is related to the so-called bull-headed bowls Nos. 13 und 14 in terms of the basic shape, although it takes the shape much more of a nautilus shell, a mollusc of the cephalopod family living in the Pacific Ocean and related to the cuttlefish. In order to resemble the winding of nautilus, the bull head was elongated into a spiral under the muzzle and the stepped arched grooves on the nape correspond to the stripes of the nautilus shell highlighted in colour. There are arrow-like grooves on the forehead and the nasal bridge, while two transverse lines could indicate the beard hair. A cross furrow seems to be the mouth and the lily-shaped ornament above it probably renders the nose. A row of arches and spirals indicates the neck hair. Both sides of the bowl are pressed towards the head, which makes it suitable to hold.

The embossed details ornamenting the vessel were made exclusively from the outside of the bowl and were added after the head had been soldered, whereby the pre-scored lines were not always followed. The shape of each of the lowest curls of the neck hair shows parallels to the spirals on the vessels with characteristic rod-shaped motif (Stäbchenrankenmotiv) (bowls Nos. 13-16, 20, 21, as well as bowl No. 19).

19. КУПА С ИЗДУТО ТЯЛО

Ранно средновековие, VII–IX век (втора половина на VIII в.?)
злато, 22 карата

Височина 5,7 см; диаметър (отвор отвътре) 6,2 см; тегло 217,5 г; обем 0,23 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 14

Съдът има форма на издута чаша с ниско краче. Сравнението с материали от времето на Каролингите показва, че първоначално е била пуксуда с капак. По-късно, с поставяне на дръжка, тя е била променена в съд за пиене. Следи от дръжката са запазени по стената. Те насочват към извода, че може би е била обвита със златен лист медна пръстеновидна дръжка.

Съдът е изкован от един златен лист, а само двата канта с полукръгло сечение, които отделят късата шийка от издутото тяло, респ. обграждат устието, са били добавени. Тялото е украсено с шест кръгли медальона, заобиколени от волутни ластари, чиито отделни филизи се

19. SMALL BULBOUS BOWL

Early Middle Ages, 7th–9th c. (second half of the 8th c.?)
Gold, 22 carats

H. 5.7 cm; D. (interior rim) 6.2 cm; weight 217.5 g; capacity 0.23 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 14

The vessel is shaped as a bulbous bowl with a low foot. Comparative examples from the Carolingian period suggest that it was originally a pyxis with a lid. Later it was converted into a drinking vessel by the attachment of a handle. Traces of it have been preserved on the wall. They indicate that it should have been a gold-plated copper ring handle.

The vessel was hammered from a single sheet of gold, only two strips of semicircular cross-section were added, respectively separating the short neck from the bulging body and bordering the rim. The wall is decorated with six round medallions, surrounded by spiral tendrils also extending into the image field with individual shoots. The whole sur-

развиват напред в изобразителното поле. Цялата основа е изпълнена със симетрично изградена, изготвена в техниката на цизелиране, преплетена ластарна мрежа, която се състои от пръчици-ластари (Stäbchenranken) и се повтаря в отделните елементи между, над и под медальоните. Между медальоните, в кръгли рамки е имало общо шест кабошона от стъкло, от които са запазени два. Те са в син, бял, а също и в тъмен цвят; единият е скръстовиден мотив, другият – многоделен кръгов мотив (на срещуположната страна на тялото на съда). Други шест гнезда за

face is filled with knotted tendril pattern, executed symmetrically by an embossing technique, arranged in rod-shaped elements (Stäbchenranken) and repeated through individual elements between, above and below the medallions. There were a total of six glass cabochons set into settings between the medallions, two of which have been preserved. They are blue, white and dark shade in color; one shows a cross and the other represents a segmented circular motif (on the opposite side of the vessel). There are six more settings for smaller glass inlays above and below every medallion, as well as in the frieze on

по-малки стъклени апликации са поставени над и над всеки медальон, както и по фриза на шийката на съда; с тях броят на конвексните апликации става общо 24. Колоритът на обекта се е дължал преди всичко на инкрустирането на сини стъклени плочици. Следи от тях са запазени между ластарните елементи и в медальоните (вж. реконструкция на купата, с. 21).

В шестте полета на медальоните са изобразени подобни на дракони чудовища и фантастични хибридни същества, сравними с лъва-грифон на купа 21. Общо за всички тях е стилизирането и отдалечаването от естествените им форми, например в областта на крилата, които са оформени като палмети или перести листа, или опашките, които завършват с форма, подобна на хриле или ветрило. Хибридните същества с глави на хищник, грифон или коза имат тела, които изглеждат бронирани, и крака с дълги хищни нокти или копита на едър рогат добитък или коза. Четири от общо шестте чудовища са обърнати наляво; едно от тях гледа назад.

Цизелираният декор е най-сходен с купа 21. Както и там, тук той също впечатлява с високото художествено и занаятчийско качество. То се изразява в старателното моделиране въз основа на предварително врязване, във високия релеф и в точните контури. Буди учудване използването на малък брой различни инструменти. Тези белези свързват съда с купа 21. Силно изтърканата повърхност на купата в сравнение с други съдове от скровището навярно може да се обясни с нейната по-честа или по-продължителна употреба. Времето, когато е била отстранена гръжката, днес не може да се установи със сигурност. Това вероятно е във връзка със силната деформация на съда и с опит да бъде коригирана. Може би е била откъсната една част от стената, а гръжката е била толкова повредена, че е трябвало да я махнат.

the neck of the vessel; thus the total amount of the convex inlays is 24. However, the color perception of the object was caused mainly by the inlay of blue glass plates. Remains of these have been preserved between the tendril elements and in the medallions (see the reconstruction, p. 21).

Dragon-like beasts, fantastic composite creatures, comparable to the lion-griffin on bowl No. 21, are represented in the fields of the six medallions. They all are stylized and alienated from organic forms of life, for example the wings, shaped like palmettes or feathered leaves, or the tails terminated by fin- or fan-shaped tips. The composite creatures with heads of predator, griffin or goat seem to have armoured bodies and stand on clawed, ox's or goat's legs. Four of the six beasts are turned to the left; one of them looks backwards.

The embossed decoration is most closely related to the one of bowl No. 21. It is likewise distinguished by its remarkably high level of creativity and quality of craftsmanship. This is expressed in the careful design by means of pre-scoring, the high relief and the exact contours. It is surprising that only a small number of different tools was used. These characteristics connect the vessel with bowl No. 21. The surface of the bowl, which is strongly worn-out when compared to the other vessels of the treasure, may be probably explained by more frequent or long-lasting use.

The exact moment at which the handle was removed cannot be determined with certainty. It is presumably associated with a strong deformation of the vessel and an attempt to correct it. A part of the wall was probably torn out and the handle was so damaged that it had to be removed.

20. КУПА С ТОКА

Ранно средновековие, VII–IX век (втора половина на VIII в.?)

злато, 22 карата

височина 2,5 см; диаметър 12 см; тегло 179 г; обем 0,22 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 35

20. BOWL WITH BUCKLE

Early Middle Ages, 7th–9th c. (second half of the 8th c.?)

Gold, 22 carats

H. 2.5 cm; D. 12 cm; weight 179 g; capacity 0.22 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 35

Купата е изкована от един лист злато, токата е била изработена отделно и поставена допълнително. В центъра на конкавното дъно на купата има медальон с крилат грифон, който е обрaмчен от четири концентрични кръга с растителна декорация. Докато външните три са съставени от редуващи се овални листенца и – в обратна посока – от ластарен орнамент с волутни пръчици и островърхи овални елементи в строго равномерна подредба, то най-вътрешният образува един по-свободно оформен ластарен пръстен. Той започва

The bowl was hammered from a single sheet of gold, the buckle was made separately and subsequently added. The center of the concave bottom of the bowl is occupied by a medallion with an image of a winged griffin, enclosed by four concentric circles with a vegetal decoration. While the outer three circles consist of alternating oval leaflets and a tendril pattern of volute rods and pointed oval elements running in the opposite direction, the innermost of them forms a free-shaped tendril ring. The latter starts from the rear legs of the mythical creature and runs in both directions to the tip of its

от задните крака на митичното животно и оттам води в двете посоки до върха на опашката му, като лапите, главата и опашката пробиват ластара. От него тръгват отделни продълговати листенца с назъбен долен край, два различни вида островърхи овални листенца, както и лилиеви цвятове под тялото на животното. Грифонът е вдигнал дясната си лапа, козината му е структурирана с фини S-овидни врязвания и точкови вдълбавания. Отделни детайли на главата на животното са стилизирани орнаментално и отдалечени от естествените форми, например някои части от лявото крило, а също и опашката, която завършва с ланцетовидно перо.

По външния ръб на купата, между една глaгkа ивица и друга с коси резки, минава фриз от палмети и пръчици-ластари (Stäbchenranken). Както в декорацията на купи 13–16 и тук отделните листенца са подчертани с фино пунктиране. По вътрешната страна на съда отпечатъкът от негатива на фриза образува орнамент, подобен на гирлянда. Токата е монтирана с основната си плочка върху фриза и закрива част от орнамента. Около основната плочка минава гранулирана нишка, а рамката на токата е украсена с лента от половин люспици.

Характерните S-овидни орнаменти по тялото (отчасти и по краката) на грифона присъстват в козините на митичните същества от кани 2 и 7, както и купи 8, 15 и 16, където са били направени по същия начин. Подобно на други съдове от съкровището (купи 9, 10, 15 и 16), орнаменталният фриз по ръба на купата тук е създаден чрез обработка както отвън, така и от вътрешната страна.

tail, whereat the paws, head, and tail break through the tendrils. Individual elongated leaflets with jagged lower edges, two different types of pointed oval leaflets and a lily blossom under the body of the beast arise from it. The griffin raises its right paw, the fur is structured by fine S-shaped notches and punctiform depressions. Some details of the animal body are ornamentally stylized and alienated, particularly parts of the left wing and the tail terminating in a lancet-shaped feather.

A frieze of palmettes and rod-shaped ornaments (Stäbchenranken) runs between a plain and an obliquely notched strip on the outer bowl rim. Individual leaflets are distinguished by fine dotting, as in the case of the decoration of bowls Nos. 13-16. The negative imprint of the frieze on the inside of the bowl forms a garland-like ornament. The buckle is mounted with its base plate to the frieze, thus covering a part of the ornament. A beaded lace runs around the base plate and the buckle frame is decorated with a band of half scales.

The characteristic S-shaped ornaments on the body (partly also on the legs) of the griffin can also be seen on the skins of the mythical creatures on jugs Nos. 2 and 7, as well as on bowls Nos. 8, 15 and 16, where they were made in the same manner. As with the other vessels of the treasure (bowls Nos. 9, 10, 15 and 16), the decorative frieze on the bowl rim was executed by working both from the outside and the inside.

21. КУПА С ТОКА

Ранно средновековие, VII–IX век (втора половина на VIII в.?)

злато, 22 карата

диаметър 12 см; тегло 212 г; обем 0,21 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 34

21. BOWL WITH BUCKLE

Early Middle Ages, 7th–9th c. (second half of the 8th c.?)

Gold, 22 carats

D. 12 cm; weight 212 g; capacity 0.21 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 34

Купата силно се различава от другите купи с тока от съкровището (9, 10 и 20), въпреки че всички са изковани от един лист. Докато при тях медальонът се намира във вътрешния център на купата, то в този случай той е от долната страна на съда, в средата на дъното. В някаква фаза на преработване вместо центра-

The bowl greatly differs from the other bowls with buckle of the treasure (Nos. 9, 10 and 20), but all of them were hammered from a single sheet. While the latter have a medallion placed in the inside center of the bowl, here it is set on the underside of the vessel, at the bottom center of the bowl. During a phase of reworking, an openwork grid was

лен вътрешен медальон е била сложена ажурна мрежа. Може би в тази връзка е и ограденият я надпис. Разлика се открива и в ръба на купата, който е украсен не с един, а с два ластарни фриза: един цизелиран отвътре и един изработен ажурно отвън.

Медальонът на долната страна на купата е обрамчен със стилизиран палметен фриз от пръчи-

ци-ластари (Stäbchenranken) между два обли бордюра. Майсторски положен в кръга, той показва сцена на борба между животни: крилат лъв-грифон се нахвърля отгясно върху една сгромолясаща се под тежестта му дива коза и забива дългите си хищнически нокти в нейното тяло. Детайлите са орнаментално отдалечени от естествените им форми: например гърдите на двете животни изглеждат бронирани, или крилото на лъва-грифон преминава в орнаменталните полета и се съпътства от волутни мотиви, които по подобен начин продължават и в козината на митичното същество, а опашката завършва с растителен орнамент. Копитното животно има рунтава козина, главата му е обърната назад, езикът е изплезен навън. Цялото поле на изображението е запълнено с мотив от пръчици-ластари (Stäbchenranken) и цветчета. С високата си степен на стилизиране изображението ясно се различава от подобната сцена на борба между животни върху кана 2.

The medallion is framed by a stylized palmette frieze of rod-shaped ornaments (Stäbchenranken) running between two round-sectioned rods on the

ци-ластари (Stäbchenranken) между два обли бордюра. Майсторски положен в кръга, той показва сцена на борба между животни: крилат лъв-грифон се нахвърля отгясно върху една сгромолясаща се под тежестта му дива коза и забива дългите си хищнически нокти в нейното тяло. Детайлите са орнаментално отдалечени от естествените им форми: например гърдите на двете животни изглеждат бронирани, или крилото на лъва-грифон преминава в орнаменталните полета и се съпътства от волутни мотиви, които по подобен начин продължават и в козината на митичното същество, а опашката завършва с растителен орнамент. Копитното животно има рунтава козина, главата му е обърната назад, езикът е изплезен навън. Цялото поле на изображението е запълнено с мотив от пръчици-ластари (Stäbchenranken) и цветчета. С високата си степен на стилизиране изображението ясно се различава от подобната сцена на борба между животни върху кана 2.

Цизелираният ластарен фриз по вътрешния ръб на купата съответства на друг, малко по-сложно оформен, изпълнен в ажур и после припоен към външния ръб. И двата фриза съдържат мотиви от свързани помежду си ластарни пръчици и островърхи овални листенца. Ажурният орнамент в центъра на дъното на купата също се състои от тези елементи, които изпълват четирите леко разширяващи се рамена на кръст, както и пространството между тях. Рамката образува един пръстен с надпис с гръцки главни букви. Надписът се състои от девет гumi, отделени с препинателни знаци, при което еднaквo звучащи гumi са написани различно. В началото е поставен кръст:

+BOYHAA·ZOAPAN·TECH·AYETOIGH·BOYTAOYΛ·ZQAPAN·TAIPPOGH·HTZIGH·TAICH

Съдържанието на надписа, написан вероятно на тюркски език, досега няма убедително тълкуване; но се смята, че са разчетени две имена (Bujla,

underside of the bowl. It represents the following animal fight scene, masterly fitted into a circle: a winged lion-griffin with mighty mane throws itself from the right upon a wild goat broken under its weight, its long claws dig into the prey's body. The details are alienated in terms of decoration: thus the chests of the two animals look like as if being armoured or the left wing of the lion-griffin is resolved into decorative fields accompanied by spiral motifs which continue on the fur of the mythical creature in the same manner, while the tail terminates in a plant ornament. The ungulate has shaggy fur, the head is turned back, and the tongue is protruded. The entire image field is filled up with a rod-shaped motif (Stäbchenrankenmotiv) and flowers. The image differs significantly from the comparable animal fight scene on jug No. 2, due to the high degree of stylization.

An embossed tendril frieze running around the inner bowl rim corresponds to the openwork tendril of more complicated design soldered to the rim outside. Both friezes are composed of interlinked rod-shaped ornaments (Rankenstäbe) and pointed oval leaflets. The openwork ornament at the center of the bowl also consists of these elements, which fill the four slightly widening arms of a cross and the area between them. The frame is formed by a ring with an inscription precisely written in Greek majuscule script. It consists of nine words separated by punctuation, whereby homonymous words were spelled differently.

The inscription begins with a cross:

+BOYHAA·ZOAPAN·TECH·AYETOIGH·BOYTAOYΛ·ZQAPAN·TAIPPOGH·HTZIGH·TAICH

The content of the inscription, probably written in Turkic language, has eluded an explanation so far; it is assumed, however, that two names (Bujla/Boila and Butaul) and a title (Župan) are recognized. Bujla could also be a title of a high official.

A buckle was attached to the tendril frieze on the outer bowl rim. Its tongue is widened into a leaf

Воила/боила и Butaul/ботаул) и също така и тум-лата (Журан/Жупан). Вујла/боила може да е тум-ла и на висш сановник.

В ластарния фриз по ръба на купата е била монтирана мока. Езичето е разширено листовидно, държи мока в водоравно положение и по този начин тя да може да се използва като дръжка.

shape, so that it holds the buckle in horizontal position which could be used as a handle.

The strikingly high quality of embossing is remarkable, both in the artistic design of the images and the craftsmanship. On the one hand, it is indicated by a carefully planned scheme (pre-scoring is preserved), while, on the other hand, by the high relief and the exact contours of the decoration. This

Впечатляващо е високото качество на цизелиране, както по отношение на художествената скица на изображенията, така и при майсторската изработка. За това говорят, от една страна, старателно планираната скица (предварителните връзвания са запазени), а от друга страна, високият релеф и точните контури на декорацията. Това свързва съда с купа 19. По същия начин и за купа 21 е бил използван само относително малък брой инструменти. Пунцираният фон на ластара върху рамката на медальона съответства на орнаменталните фризове по купите с глава на бик 13 и 14, които също са били направени посредством кръгъл поансон. При изчукванията в медальона на долната страна на купата, които структурират козината на двете бореци се животни, е бил използван много фин инструмент. Впечатляващо е, че пунктирането покрива също и части от релефния фон покрай ръба на медальона, който иначе е бил гладък.

relates the vessel to bowl No. 19. As with the latter, a comparatively small number of tools was used for bowl No. 21. The punched background against the tendril on the frame of the medallion, however, corresponds to the one against the decorative friezes on the bull-headed bowls Nos. 13 and 14, which was also executed by a circle punch. Dotting in the medallion on the underside of the bowl, used for rendering the fur texture of the two fighting animals was made by a very fine tool. It is striking that parts of the relief ground along the edge of the medallion is also covered with dotting, but otherwise, it is plain.

22. БОКАЛ

Ранно средновековие, VII–IX век (вероятно VIII в.)

злато, 20,5 карата

Височина 6,9 см; диаметър 10 см; тегло 213 г; обем 0,15 л

Kunsthistorisches Museum Вiena

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 37

22. GOBLET

Early Middle Ages, 7th–9th c., probably 8th c.

Gold, 20.5 carats

H. 6.9 cm; D. 10 cm; weight 213 g; capacity 0.15 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 37

Бокалът се състои от полусферична чаша, шестстенно стволче и слабо конвексно дисковидно краче. По средата на стволчето има един, също шестостенен възел с вълнообразни краища към стволчето. В средната част на възела минава пръстен. Купата е изкована от дебел златен лист. Стволчето и възелът са направени отделно и припоени към купата и

The goblet consists of a hemispherical cup, a hexagonal stem and a slightly convex ring-foot. A node, also hexagonal, is applied to the middle of the stem terminating in wavy ends toward the stem. The middle of the node is encircled by a ring. The cup was hammered from a thick sheet of gold. The stem and the node were made separately and were then soldered together with the cup and the ring-foot.

крачето. По долната страна на крачето е пунциран надпис с руноподобни знаци, който се очертава като релеф от горната страна.

A runiform inscription punched on the underside of the ring-foot stands out in relief on the upper surface.

23. БОКАЛ

Ранно средновековие, VII–IX век (вероятно VIII в.)

злато, 20,5 карата

Височина 6,8 см; диаметър 9,8 см; тегло 213 г; обем 0,15 л

Kunsthistorisches Museum Виена

Колекция „Древногръцко и древноримско изкуство“

Инв. № VIIb 36

23. GOBLET

Early Middle Ages, 7th–9th c., probably 8th c.

Gold, 20.5 carats

H. 6.8 cm; D. 9.8 cm; weight 213 g; capacity 0.15 l

Kunsthistorisches Museum Vienna

Collection of Greek and Roman Antiquities

Inv. No. VIIb 36

Бокалът образува двойка с бокал 22 и е почти идентичен на него. Пунцираният надпис съответства на надписа на съда-двойник, за оформянето на триъгълните серифи може би е използван дори същият инструмент. Допълнително по долната страна на пръстеновидното краче на бокал 23 се открива врязан надпис.

The goblet is almost identical with goblet No. 22, making a pair with it. The punched inscription corresponds to the one on its counterpart and even the same tool must have been used for making the triangular serifs on both vessels. There is a further inscription scratched on the underside of the ring-foot of goblet No. 23.

ΛΙΤΕΡΑΤΥΡΑ / BIBLIOGRAPHY

Bálint 2004: Cs. Bálint. A nagyszentmiklósi kincs: régészeti tanulmányok. - Varia archaeologica Hungarica, B. 16 a. Budapest, 2004 [edited 2010 in German language: Bálint 2010].

Bálint 2010: Cs. Bálint, Der Schatz von Nagyszentmiklós. Archäologische Studien zur frühmittelalterlichen Metallgefäßkunst des Orients, Byzanz‘ und der Steppe, mit einem Anhang von Pal Sumegi. - Varia Archaeologica Hungarica, 16 b. Budapest, 2010 [edited in Hungarian language first: Bálint 2004].

Cat. Budapest 2002: T. Kovács (Red.). Az avarok aranya. A nagyszentmiklósi kincs. Exhibition catalogue Budapest (Magyar Nemzeti Múzeum) 2002; published in English and German translation as: The Gold of the Avars. The Nagyszentmiklós Treasure. Resp.: Gold der Awaren. Der Goldschatz von Nagyszentmiklós. Budapest, 2002.

Daim e. al. 2015: F. Daim, K. Gschwantler, G. Plattner, P. Stadler (Hgg.). Der Goldschatz von Sânnicolau Mare (ungarisch: Nagyszentmiklós). The Treasure of Sânnicolau Mare (hungarian: Nagyszentmiklós). Veranstaltet vom Römisch-Germanischen Zentralmuseum Mainz in Kooperation mit der Antikensammlung des Kunsthistorischen Museums, Wien 7–9 Oktober 2010, RGZM-Tagungen Bd. 25. Mainz, 2015.

Freiberger – Bühler 2015: V. Freiberger, B. Bühler. Der Goldschatz von Nagyszentmiklós / Sânnicolau Mare: Ergebnisse der goldschmiedetechnischen Untersuchungen und der Materialanalysen. - In: Daim et al. 2015, 9-42.

Gschwantler 2002: K. Gschwantler, Der Goldschatz von Nagyszentmiklós. Katalognummern 1–23 [A nagyszentmiklósikincs – Katalógustételek 1–23; The Nagyszentmiklós Treasure. Catalogue 1–23]. In: T. Kovacs (Red.). Az avarok aranya. A nagyszentmiklósi kincs. Ausstellungskatalog Budapest (Magyar Nemzeti Múzeum). 2002, 15-43.

Hampel 1885: J. Hampel. Der Goldfund von Nagy-Szent-Miklós sogenannter „Schatz des Attila“. Beitrag zur Kunstgeschichte der Völkerwanderungsepoche. Budapest, 1885.

Hampel 1905: J. Hampel. Alterthümer des Frühen Mittelalters in Ungarn. vols. I–III. Braunschweig, 1905, vol. I, 153-161 with figs. 347-349, p. 643-671 with figs 2008, 2013-2018, vol. II, 401-423, vol. III, pl. 288-319.

Róna-Tas 2002: A. Róna-Tas. A nagyszentmiklósi kincs feliratairól [The Inscriptions of the Nagyszentmiklós Treasure / Über die Inschriften des Schatzes von Nagyszentmiklós]. - In: Cat. Budapest, 2002, 120-129.

Wamers 2015: E. Wamers. Locus amoenus. „Becher 19“ im Kontext der kontinentalen Kunst des 8. und 9. Jahrhunderts. - In: Daim et al. 2015, 71-119.

НАЦИОНАЛЕН АРХЕОЛОГИЧЕСКИ
ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ - БАН

NATIONAL ARCHAEOLOGICAL
INSTITUTE WITH MUSEUM - BAS

www.naim.bg

www.naim.bg